

Elinkeinopolitiikan suuntaviivat

KTM | Julkaisuja
35/2006

Tekijät (toimielimestä: nimi, puheenjohtaja, sihteeri)		Julkaisuaika
Erkki Virtanen, puheenjohtaja Hannu Lipponen, sihteeri		Syyskuu 2006
		Toimeksiantaja(t)
		Kauppa- ja teollisuusministeriö
		Toimielimen asettamispäivä
		25.5.2005
Julkaisun nimi		
Elinkeinopolitiikan suuntaviivat		
Tiivistelmä		
<p>Hyvinvointi ja talouden menestys kulkevat käsi kädessä. Suomessa kansantuote ja tuottavuus ovat kasvaneet nopeasti kymmenen vuoden ajan. Vaihtotase on ollut ylijäämäinen ja ulkomainen velka on supistunut olemattomiin. Myös julkinen talous on tasapainossa. Raportin tarkoituksena on auttaa löytämään uusia lukuja tämän menestystarinan jatkoksi tuleville vuosikymmenille.</p> <p>Talouden menestys syntyy kannattavista ja liiketoiminnassaan innovatiivisissa yrityksissä. Elinkeinopolitiikalla huolehditaan, että liiketoimintaympäristö on Suomessa kansainvälistä huippua. Avain tulevaisuuden menestykseen on toimivan innovaatioprosessin ja toimivien markkinoiden kiinteä vuorovaikutus. Sen kehittämisen ydintä ovat teknologiapolitiikan, yrityspolitiikan sekä kilpailu- ja kuluttajapolitiikan toimenpiteet.</p> <p>Vaativan asiakkaan ja yrityksen vilkas vuoropuhelu on haasteellista mutta välttämätöntä innovatiivisten tavaroiden ja palvelujen kehittämiseksi kotimarkkinoille ja vientiin. Toimivilla markkinoilla ostovoima paranee, kun kilpailu pitää hinnat kohtuullisina. Erityisesti palveluilla markkinoiden toimivuuden parantaminen on välttämätöntä innovatiivisuuden ja tuottavuuden kohentamiseksi.</p> <p>Innovaatioprosessi toimii, kun ideasta syntyy kaupallinen menestys. Näkökulmana on miten huomattava tutkimus- ja kehityspanostus johtaisi entistä useammin menestykseen markkinoilla, asiakkaisiin ja liiketoiminnan malleihin perustuvat innovaatiot lisääntyisivät, nopean kasvun yrityksiä olisi enemmän ja tieto- ja viestintäteknologian hyödyntäminen liiketoiminnassa syvenisi.</p> <p>Energian saatavuus on tärkeä osa elinkeinotoiminnan infrastruktuuria. Paljolti on kyse myös markkinoiden toiminnasta. Päästökauppa sekä hidastaa kansantuotteen kasvua että nostaa tiettyjen toimialojen kustannuksia muuttaen siten tuotannon rakennetta. Näin vaikuttaa myös energian hinnan nousu. Toisaalta tämä kehitys pakottaa innovaatioihin, joiden tuloksena syntyy, jos kaupallistaminen onnistuu, uutta liiketoimintaa kuten energiapihit ja ympäristöystävälliset tuotteet, tuotantomenetelmät ja toimintatavat.</p> <p>KTM:n yhdyshenkilö: Elinkeino-osasto/Hannu Lipponen p. (09) 1606 3606</p>		
Asiasanat		
elinkeinopolitiikka, energia, globalisaatio, ilmasto, innovaatiot, kestävä kehitys, kilpailu, kilpailukyky, kuluttajat, palvelualat, teknologia, teollisuus, yritykset, yrittäjä		
ISSN		ISBN
1459-9376		952-489-043-7
Kokonaissivumäärä	Kieli	Hinta
84	Suomi	17 €
Julkaisija		Kustantaja
Kauppa- ja teollisuusministeriö		Edita Publishing Oy

Esipuhe

Hyvinvointi ja Suomen talouden menestys kulkevat käsi kädessä. Talouden menestys syntyy kannattavista ja liiketoiminnassaan innovatiivisissa yrityksissä. Elinkeinopolitiikalla huolehditaan, että liiketoiminta- ja innovaatioympäristö on Suomessa kansainvälistä huippua.

Maailmantalouden kehitysnäkymät ja rakennemuutos Suomessa asettavat elinkeinopolitiikalle haasteita. Avain tulevaisuuden menestykseen on hyvin toimiva innovaatioprosessi. Sen kehittämisen ydintä ovat teknologiapolitiikan ja yrityspolitiikan toimenpiteet.

Vaativan asiakkaan ja yrityksen vilkas vuoropuhelu on haasteellista mutta välttämätöntä innovatiivisten tavaroiden ja palvelujen kehittämiseksi kotimarkkinoille ja vientiin. Hyvin toimivilla hyödykemarkkinoilla ostovoima paranee, kun kilpailu pitää hinnat kohtuullisina. Kilpailun paine pakottaa yritykset puolestaan hakemaan kilpailuetua innovatiivisilla tuotteilla ja toimintatavoilla. Palvelualoilla markkinoiden toimivuuden parantaminen sekä innovatiivisuuden ja tuottavuuden koheneminen ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa.

Innovaatioprosessi toimii, kun ideasta syntyy kaupallinen menestys. Näkökulmana on miten huomattava tutkimus- ja kehityspanostus johtaisi entistä useammin menestykseen markkinoilla, asiakkaisiin ja liiketoiminnan malleihin perustuvat innovaatiot lisääntyisivät, nopean kasvun yrityksiä olisi enemmän ja tieto- ja viestintäteknologian hyödyntäminen liiketoiminnassa syvenisi.

Elinkeinopolitiikan näkymien ja haasteiden tarkastelu päättyy energia- ja ilmastokysymyksiin. Energian saatavuus on tärkeä osa elinkeinotoiminnan infrastruktuuria. Ilmastopöytäkirjojen velvoitteet, päästökauppa ja energian nousu vaikuttavat tuotannon kustannuksiin ja rakenteeseen. Tämä energiamarkkinoiden kehitys pakottaa innovaatioihin, joiden tuloksena syntyy uutta liiketoimintaa energiapihien ja ympäristöystävällisten tuotteiden, tuotantomenetelmien ja toimintatapojen muodossa.

Tämä raportissa kuvatut elinkeinopolitiikan haasteet muodostavat myös kauppa- ja teollisuusministeriön hallinnonalan kesäkuussa 2006 julkaistun tulevaisuuskat-
sauksen perustan. Siinä kuvataan pitkän aikavälin toimintavaihtoehtoja haasteisiin vastaamiseksi.

Mauri Pekkarinen
Kauppa- ja teollisuusministeri

Sisällysluettelo

Esipuhe	5
Sisällysluettelo	7
1 Johdanto	9
2 Talouden muutosnäkymät	12
2.1 Tuotantotapa ja tuotannon sijainti	13
2.2 Palvelualat ja teollisuus Suomessa	19
2.3 Pohjoismainen malli	26
3 Aktiivinen kuluttaja on muutoksen moottori	29
3.1 Kulutus, innovaatiot ja tuotanto.	29
3.2 Kuluttaja ja kulutus elinkeinopolitiikan ytimeen	33
4 Toimivat markkinat – Asiakkaan etu – Innovaatioiden lähde	34
4.1 Toimivat markkinat ja kilpailu	35
4.2 Sääntely, kilpailunrajoitukset ja julkinen toiminta	37
4.3 Palvelualojen tuottavuus ja palvelujen vienti	40
5 Ideasta kaupallinen menestys	47
5.1 Tasapainoinen innovaatioprosessi	48
5.2 Luovuus innovaatioina ja liiketoimintana	51
5.3 Markkinaosaamista ja teknologiaa	52
5.4 Yrittäjä on uudistusvoima.	56
5.5 Koulutus ja työelämä	58
5.6 Jalostusteollisuuden uusiutuminen ja kilpailukyky	61
5.7 Palvelualojen innovaatiot	63
5.8 Alueellinen innovaatiotoiminta	64

6	Kestävä kehitys, energia- ja ilmastokysymykset	66
6.1	Ekologiset reunaehdot tunnistettava	66
6.2	Suomen haasteet	67
6.3	Mitä muuta valtion tulisi tehdä	69
7	Yhteenveto.	71
	Lähteet.	80
	Liite 1 Suomalaisen teknologiateollisuuden henkilöstön kehitys ulkomaisissa tytäryrityksissä 1998–2004 sekä Suomalaisen teknologiateollisuuden henkilöstön kehitys.	82
	Liite 2 Julkishallinnon ja julkisten palveluiden tuottavuuskehitys Suomessa vuosina 1995–2003	83
	Liite 3 Vienti suhteessa bruttokansantuotteeseen v. 2003	84

1 Johdanto

Suomi on ollut taloudellinen menestystarina viimeksi kuluneen kymmenen vuoden aikana. Se on perustunut kansainvälisesti korkeaan kansantuotteen ja tuottavuuden kasvuun. Vaihtotase on pitkään ollut ylijäämäinen ja Suomen ulkomainen velka on supistunut olemattomiin. Myös julkinen talous on tasapainossa.

Tämän raportin tarkoituksena on auttaa löytämään uusia lukuja menestystarinan jatko-osiksi tuleville vuosikymmenille. Maailma ympärillämme ja myös kotoinen yhteiskuntamme ovat nopeasti muuttumassa.

Tämä asettaa uusia vaatimuksia elinkeinopolitiikalle. Millaista elinkeinopolitiikkaa sitten tarvitaan, jotta suomalaista menestystarinaa voidaan jatkaa ja sen juonta uudistaa yhä nopeammin muuttuvassa maailmassa? Selvityksen tavoitteena on ennakoi tuun maailmantalouden kehitykseen ja Suomen vahvuuksiin nojautuen antaa perustaa sellaiselle liiketoiminta- ja innovaatioympäristöä kehittäväälle päätöksenteolle, jolla varmistetaan talouden ja yrityselämän menestys myös tulevina vuosina.

Kansalaisten hyvinvointi on kaiken yhteiskuntapolitiikan tavoite. Hyvinvointi voidaan jakaa ihmisten hyvinvointiin ja ympäristön hyvinvointiin. Hyvinvointia kuvaavilla mittareilla (tulonjako, tasa-arvo, turvallisuus, terveys ja koulutustaso) Suomi on maailman kärkeä. Myös ympäristön hyvinvoinnin suhteen Suomi sijoittuu kehittyneiden maiden vertailussa aivan kärkisijoille.

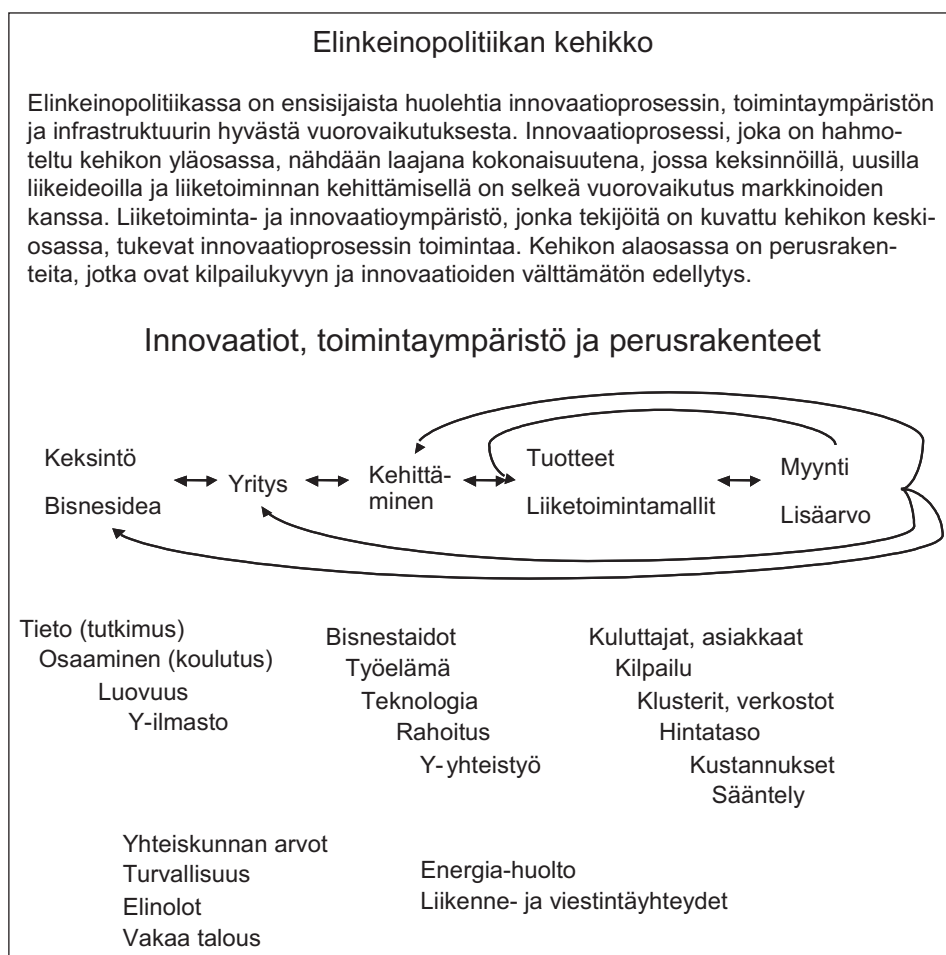
Suomen sijoitus maailmanlaajuisesti on kuitenkin huonompi, kun tarkastellaan taloudellista hyvinvointia eli elintaso: Ostovoimakorjatulla bruttokansantuotteella mitattuna Suomen sijoitus on pysytellyt hyvin pitkään välillä 15.–17.

Korkea elintaso saavutetaan ja ylläpidetään korkealla tuottavuudella ja työllisyydellä. Tuottavuutta voidaan kasvattaa periaatteessa rajatta, työpanosta taasen ei. Tuottavuuden kasvuun perustuvaa elintaso voidaan Suomessa kohottaa ympäristön hyvinvointia huonontamatta.

Korkean tuottavuuden oloissa voidaan työpanosta vaihtaa vapaa-aikaan ja siten nostaa aidosti hyvinvointia. Tämäkin lisää tuottavuutta, koska ihmiset jaksavat paremmin työssä ja ovat innovatiivisempia. Työllisyysasteenkin on noustava, koska väestön ikääntyminen vähentää työpanosta. Korkea työllisyysaste helpottaa tuntuvasti julkisen talouden rahoitusongelmia väestön ikääntyessä.

Tuottavuutta pidetään erityisesti taloustieteilijöiden piirissä mutta laajemminkin selkeänä kilpailukyvyn mittarina. Hyvä kilpailukyky mahdollistaa riittävän hyvin-

voinnin ylläpitämisen. Tuottavuus syntyy työpaikoilla, yrityksissä ja julkisen sektorin yksiköissä. Elinkeinopolitiikan tehtävä on luoda suotuisa liiketoimintaympäristö tuottavuuden ja siten kilpailukyvyn kohentumiselle.

Tämän raportin luvussa 2 kuvataan maailmantalouden keskinäisen riippuvuuden kasvusta, teknologian syvenevästä hyödyntämisestä ja ympäristöongelmista aiheutuvia haasteita. Merkittävimmät elinkeinopoliittista varautumista aiheuttavat kotimaiset tulevaisuuden näkymät ovat väestön ikääntyminen, palvelualojen tuotannon osuuden kasvu kansantaloudessa sekä keskittyvä alueellinen talouskehitys.

Kulutuksen kasvava merkitys tuotannon rakennetta ohjaavana tekijänä tuodaan esiin luvussa 3. Kulutusrakennetta muuttavat korkeat hyvinvointi ja koulutustaso, vapaa-ajan lisääntyminen, väestön ikääntyminen ja kestävä kehitys. Erityisesti nä-

kökulma on aktiivisen kuluttajan entistä merkittävämpi rooli yrityksen kumppanina tuotekehityksessä ja innovaatioiden synnyttäjänä.

Toimivia markkinoita innovaatioiden lähteenä ja niistä asiakkaalle koituvaa hyötyä painotetaan luvussa 4. Kilpailu pakottaa yritykset hakemaan kilpailuetua innovatiivisilla tuotteilla ja toimintatavoilla. Kilpailu pitää hinnat kohtuullisina ja parantaa siten kuluttajan ostovoimaa. Toimivat markkinat ovat myös tärkeä osa kuluttajansuojaa. Palvelualojen nykyinen matala tuottavuus on kilpailukyvyyn merkittävä huolenaihe ja sen pääasiallinen syy on puutteellinen kilpailu.

Innovaatiotoiminnan laajaa kokonaisuutta, *Ideasta kaupallinen menestys*, käsitellään luvussa 5. Näkökulmana on miten julkisin toimin liiketoiminta- ja innovaatioympäristöä tulisi kehittää, jotta huomattava tutkimus- ja kehityspanostus johtaisi entistä useammin menestykseen markkinoilla, asiakkaan tarpeisiin perustuvat innovaatiot lisääntyisivät, nopean kasvun yrityksiä olisi enemmän ja tieto- ja viestintäteknologian hyödyntäminen liiketoiminnassa syvenisi. Erityinen kysymys on jaostusteollisuuden uusiutuminen ja kilpailukyky.

Energian saatavuus, ilmastokysymykset ja kestävä kehitys ovat luvun 6 aihe. Kyse on elinkeinotoiminnan tärkeästä infrastruktuurista. Paljolti on kyse myös markkinoiden toiminnasta. Päästökauppa sekä hidastaa kansantuotteen kasvua että nostaa tiettyjen toimialojen kustannuksia muuttaen siten tuotannon rakennetta. Näin vaikuttaa myös öljyn hinnan nousu. Toisaalta tämä kehitys pakottaa innovaatioihin, joiden tuloksena syntyy, jos kaupallistaminen onnistuu, uutta liiketoimintaa energiapihien ja ympäristöystävällisten tuotteiden, tuotantomenetelmien ja toimintatapojen muodossa.

Oheisessa asetelmassa on kuvattu elinkeinopolitiikan kehikkoa ja tämän raportin aluetta.

Raportti nojautuu Suomi maailmantaloudessa -selvitykseen, Lissabon-strategian kesällä 2005 laadittuun kansalliseen toimintaohjelmaan¹ ja muihin kilpailukyvyyn edellytyksiä luotaaviin selvityksiin.

Työryhmä esitteli työnsä ensimmäisen luonnoksen, nimeltään elinkeinopolitiikan visiointia, kauppa- ja teollisuusministeri Mauri Pekkariselle 8.11.2005. Helmikuussa 2006 järjestettiin ministerin johdolla kolme laajaa sidosryhmien kuulemistä. Kauppa- ja teollisuusministeri Mauri Pekkarinen esitteli pääkohdat Elinkeino- ja teollisuusministeriön suuntaviivat -raportista Talousneuvoston kokouksessa 19.4.2006.

¹ Lissabonin strategia kasvun ja työllisyyden parantamiseksi – Suomen kansallinen toimenpideohjelma. Työryhmä valmisteli laajasti tuon ohjelman ns. mikropolitiikan linjauksia, joita on hyödynnetty tässä raportissa.

2 Talouden muutosnäkömät

Toimintaympäristön muutoksia	Haasteita politiikalle
<ul style="list-style-type: none"> – Keskinäinen riippuvuus kasvaa maailmantaloudessa. – Digitalisoitumisen hyödyntäminen liiketoiminnassa syvenee. – Tiedon ja asiantuntemuksen liikkuvuus kiihtyy – kilpailuetua on koko ajan uudistettava. – Maailman talouskasvu on nopeaa, mutta Länsi-Euroopan kehitys on epävarma. – Palvelujen maailmankauppa kasvaa nopeasti. Palvelujen tuotanto ei siirry laajamittaisesti kehittyneistä maista muualle, vaan kauppaa käydään puolin ja toisin. – Maailmanlaajuiset ympäristöongelmat pahenevat. Ekotehokkaiden ratkaisujen kysyntä kasvaa. – Suomessa palvelualojen osuus tuotannosta nousee. Teollisuuden tuotannon määrä kuitenkin kasvaa. – Tulevaisuuden Suomi on alueellisesti entistä keskittyneempi. – Väestön ikääntyminen on nopeaa. 	<ul style="list-style-type: none"> – Tarvitaan joustavat työ- ja hyödykemarkkinat, jotta rakennemuutos teollisuudesta palvelualojen tuotantoon onnistuu sujuvasti. – Samalla palvelualojen tuottavuuden on nouseminen, jottei kansantalouden tuottavuus laske. – Jalostusteollisuuden kuihtuminen on esitettävä. – Energia- ja ympäristöosaamisen kaupallistaminen vientituotteiksi. – Osaavaa työvoimaa tarvitaan lisää ja samalla väestö ikääntyy. – Ikääntyminen uhkaa elinkeinotoimintaa keskusten ulkopuolella. Samalla olisi luotava edellytyksiä paikalliselle erikoistumiselle. – Hyvinvointivaltiosta hyvinvointiin: turvallisuus siirryttäessä perinteisestä palkkatyöstä uudenlaisiin työsuhteisiin ja yrittäjyyteen. – Jähmeät sisämarkkinat ja protektionismi hidastavat EU:n kehitystä.
Elinkeinopolitiikan lähtökohtia ja linjauksia	
<ul style="list-style-type: none"> – Taloudelliseen integraatioon on suhtauduttava avoimesti. Globaalissa taloudessa Suomella on hyvät menestyksen mahdollisuudet. – Maailmantalouden ja Venäjän kasvu on Suomelle hyvä lähtökohta. – Pohjoismaisille arvoille perustuva yhteiskunta on hyvä perusta tuottaa globaaliin menestykseen tarvittavia innovaatioita. Nopean muutoksen maailmassa sitäkin on uudistettava. – Palvelualojen innovatiivisuuden ja tuottavuuden kohentaminen (uusia liiketoimintamalleja, kv. osaamista, yrittäjyyttä ja toimivat markkinat). – Jalostusteollisuuden toimintaedellytysten turvaaminen teollisuusstrategian muodossa: koulutus ja työvoiman tarjonta, osaamiskeskittymät, valtion omistus, energia- ja ilmastopolitiikka, materiaalitalous, logistiikka, foorumi yhteistyön tiivistämiseksi. – Hyvä liikenneinfrastruktuuri on säilytettävä Suomen kilpailuetuna. – Vaikutetaan EU:n sääntelyyn (energia, ympäristöasiat), sisämarkkinoihin ja protektionismiin niin, että ne tukevat kilpailukykyä. 	

2.1 Tuotantotapa ja tuotannon sijainti

Riippuvuus, liikkuvuus, digitaalisuus ja ekotehokkuus ovat ajurit

Tietoon perustuvassa taloudessa² informaatio ja tieto korvaavat koneiden muodossa olevaa pääomaa ja energiaa. Tällöin tieto ja teknologia ovat avainasemassa olevat tuotannontekijät. Aikanaan lähes kaksisataa vuotta sitten pääoma ja energia alkoivat korvata työvoimaa ja maata vaurauden lähteinä. Tuolloin alkoi syntyä teollisuusyhteiskunta, joka vieläkin on voimissaan. Matka todelliseen tietoyhteiskuntaan on vielä pitkä. Käynnissä olevassa murroksessa on kyse tiedon ja teknologian laajasta soveltamisesta teollisuuden ja palvelualojen yrityksissä sekä muualla yhteiskunnassa.

Teknologian kehitys ja globalistuminen, kuluttajien mieltymykset ja ekologiset reunaehdot vaikuttavat suuresti siihen mitä, miten ja missä tuotetaan.

Teknologinen kehitys tulee näkymään erityisesti digitalisoitumisen (tieto- ja viestintäteknologian) laajamittaisena hyödyntämisenä tuotannossa ja kulutuksessa sekä bioteknologiaan ja nanoteknologiaan perustuvina uusina tuotteina ja sovelluksina.

Globalisaatio tarkoittaa maailmanmarkkinoiden nopeaa kasvua, pääomien, tavaroiden, palveluiden, työvoiman ja tuotantolaitosten ja tutkimus- ja kehitystoiminnan liikkuvuuden lisääntymistä ja keskinäisen riippuvuuden kasvua maailmantaloudessa. Kuluttajien käyttäytyminen ja mieltymykset ovat yhteydessä elintasoon, koulutustasoon, kulttuurisiin ja eettisiin arvoihin. Kestävä kehitys ohjaa yhä enemmän valintoja.

Informaatio liikkuu jo hetkessä maapallon puolelta toiselle. Työvoiman liikkuvuus lisääntyy nopeasti. Tieto ja asiantuntemus eivät ole enää tiukasti paikkaan sidottuja, jolloin yrityksen hiljattain saavuttama kilpailuetu voi olla hyvinkin nopeasti menetetty. Toisaalta on syntynyt globaali verkostotalous, jossa kumppanit voivat olla missä päin maailmaa tahansa. Innovaatioprosessin – jossa luovasti yrityksen henkilöstön voimin yhdistetään markkinoiden, teknologian, muotoilun ja liiketoiminnan osaamista – jatkuva hallinta on kilpailuedun pääasiallinen lähde. Tässä kehityksessä on luonnollisesti eroja erilaisten liiketoimintojen kesken.

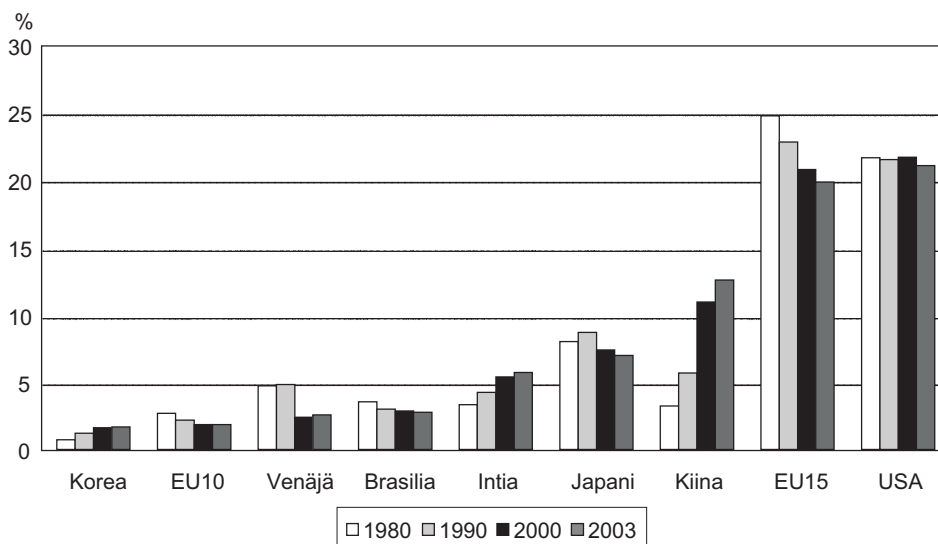
Maapallonlaajuiset ympäristöongelmat kärjistyvät vuosi vuodelta. Ekologiset ilmiöt, kuten ilmamehän lämpeneminen, ovat maapallonlaajuisia, ja keinot niiden hallitsemiseen ovat globaaleja. Väestön lisääntyminen sekä liikenteen ja teolli-

2 Tietoon/tietämykseen perustuva talous tai tietotalous eli knowledge-based economy

suustuotannon kasvu kuormittavat ympäristöä. Maapallon polttoainereservit ovat rajalliset. Ratkaisujen kehittäminen näihin ongelmiin synnyttää uusia markkinoita syntyä ympäristöalalle. Energia- ja materiaalitehokkaiden ratkaisujen kysyntä kasvaa, kun raaka-aineiden ja haitallisten päästöjen hinta kasvaa poliittisten sopimusten ja normiohjauksen myötä. Samalla teknologian kehittyminen avaa jatkuvasti uusia mahdollisuuksia ratkaista ympäristöongelmia.

Maailman BKT:n kasvu painottuu Aasiaan ja Etelä-Amerikkaan

Maailmantalouden nopea kasvu on muualla kuin Suomen viennin perinteisillä markkina-alueilla – Euroopassa tai Yhdysvalloissa.

Lähde: Suomi maailman taloudessa -raportti

Kuvio 1. Osuus maailman kokonaistuotannosta (ostovoimakorjattu), %

Tulevina vuosina kehitys vain kiihtyy. Aasian osuus maailman väestöstä on puolet mutta BKT:sta nykyään vain neljäsosa. Aasian kasvun odotetaan jatkuvan, reilulla kuudella prosentilla vuodessa ainakin sukupolven ajan. Kasvu nojautuu valtaviin työvoimavaroihin ja alati kehittyneempään teknologiseen kapasiteettiin. Kehittyvät taloudet ovat viennin ohella merkittäviä kuluttajia ja tuojia³. Kiina on jo nyt maailman toiseksi suurin talous ostovoimapariteetin mitattuna ja tulevaisuudessa se ohittaa Yhdysvallat.

Euroopan on uudistuttava

EU15-maiden elintasokuilu Yhdysvaltoihin on 30 prosenttia. Laskelmien mukaan kaksi kolmasosaa siitä johtuu työmarkkinoiden huonosta toimivuudesta⁴ eli matalammasta työllisyydestä ja korkeammasta työttömyydestä. Matalampi tuottavuus selittää loput.

Globaalin talouden nopea kehitys tarjoaa mahdollisuuksia ja luo uhkia. Nopeasti oikeiden teknologioiden ja taitojen avulla reagoivat voittavat ja vastaavasti hitaasti reagoivat jäävät häviölle. Euroopan suurin haaste on tulla riittävän joustavaksi ja nopeaksi hyödyntääkseen mahdollisuudet ja karkottaakseen uhat. Tämä vaatii erityisesti työmarkkinoiden ja sosiaalipolitiikan uudistamista (ks. Sapir). Vastataakseen globalisaation haasteeseen, Euroopan olisi myös avauduttava sisäisesti ja ulkoisesti.

Sisämarkkinaprojekti onkin löydettävä uudelleen ja sitä koskevan säätelyn täytäntöönpanossa tulee onnistua yhdessä. Laajentuneen EU:n yhteiset markkinat tarjoavat eurooppalaisille yrityksille toimintaympäristön, jolta voi ponnistaa globaalien menestykseen. Kansalliselle tasolle kuuluvat työmarkkinat ja sosiaalipolitiikka on uudistettava kansallisista tarpeista lähtien, mutta tämä tulisi toteuttaa koordinoitusti.

Eurooppa on liiaksi sisäänpäin kääntynyt. On kehitetty sisämarkkinoita ja samalla toimittu muun maailman suuntaan protektionistisesti ja vaadittu erityiskohtelua mm. maataloudelle. Suojautumisen eri muodoissaan arvioidaan maksavan Euroopan kuluttajille vuosittain summan, joka on jopa 7 prosenttia bruttokansantuotteesta⁵. Globaalissa maailmantaloudessa tällainen suojautuminen ei ole enää mahdollista ja se tuo ennen pitkää vakavat seuraukset kilpailukyvyille.

Merkittävä lisähaaste Euroopan kilpailukyvyille on Yhdysvaltoja paljon nopeampi väestön ikääntyminen.

Yhdysvallat ja Japani houkuttelevat EU:ta enemmän kansainvälistä tutkimus- ja kehitystoimintaa. Myös Kiina ja Intia kasvattavat osuuttaan tällä alueella. Yhdysvallat on ollut EU:ta menestyksellisempi myös tutkijoiden ja huippuosaavan henkilöstön houkuttelemisessa⁶.

4 Global Europe.

5 Global Europe.

6 EU manufacturing - towards a more integrated approach for industrial policy.

Siirtykö tutkimus ja tuotekehitys tuotannon perässä

Työvoimaintensiivisin ja pisimmälle standardoitu tuotanto, joka usein on massa-tuotantotavaroiden valmistusta, on jo siirtynyt halvempien työvoimakustannusten maihin. Kansainvälisen logistiikan kehittyminen, kuljetuskustannusten alentuminen ja tietoliikenteen kehitys ovat mahdollistaneet tuotannon ja hankintojen hajauttamisen muillakin aloilla. Osaamisintensiivinen tuotanto lisääntyy Aasian ja Euroopan nousevissa talouksissa ja niiden vienti erikoistuu vanhojen EU-maiden ”tontille”. Tämä kiristää kilpailua Suomen tärkeimpien vientituotteiden markkinoilla ja on jo näkynyt Suomen tuotannon markkinaosuuden pienentymisenä. Suomalaiset yritykset ovat investoineet lähemmäksi markkinoita säilyttääkseen markkinaosuutensa ja turvatakseen tuotannon kotimaassa.

Tuotannon ja tutkimus- ja kehitystoiminnan eriytyminen on yksi kehityssuunta. Siihen liittyy tutkimus- ja kehitystoiminnan siirtyminen kehittyviin maihin, kuten Kiinaan ja Intiaan. Tämä siirtyminen koskee erityisesti sitä osaa t&k-toiminnasta, joka ajan mittaan muotoutuu standardinomaiseksi ja mekaaniseksi ja tuo osuus voi olla huomattavakin. Kun tutkimus- ja kehitystoimintoja ulkoistetaan kehittyviin talouksiin, niihin siirtyy samalla osaamista. Kiina, Intia ja monet muut kehitysmaat hyödyntävät tätä ulkoistamisprosessia tarjoamalla maailman johtaville yrityksille houkuttelevia innovaatioympäristöjä (koulutettua henkilöstöä, huippuosaamisen keskuksia, tiedepuistoja jne.). Tuotekehityksen kustannukset ovat Kiinassa tätä nykyä vain noin kolmannes teollistuneiden maiden kustannuksista. Jatkuessaan kehitys tasoittaa teollistuneiden ja kehittyvien maiden välisiä eroja ja suhteellisia etuja (ks. Sapir).

Palveluiden tuotanto ei siirry laajamittaisesti pois länsimaista Aasiaan

Palvelut tulevat maailmankaupassa entistä tärkeämmiksi. Palvelujen kasvu voidaan tulkita asiakaskeskeisyyden nousuksi. Asiakaskunta segmentoituu yhä hienojakoisempiin ryhmiin, samalla kun tietyille massatuotteille on valtavia markkinoita. Lisäarvoa haetaan räätälöimällä tuotteet eriytyneille markkinoille. Asiakasohjautuvassa markkinataloudessa brändien merkitys kasvaa. Tässä maailmassa muotoilu, luovuus ja kulttuuriosaaminen korostuvat. Uusia markkinoita avautuu mm. matkailulle, viihteelle ja kulttuuriteollisuudelle⁷.

On esitetty, että seuraavaksi uhkana olisi liike-elämän palveluiden tuotannon laajamittainen siirtyminen esimerkiksi Intiaan ja Kiinaan.

7 Kulutuksen trendejä käsitellään laajemmin luvussa 3.

Intian palveluvienti on kasvanut erittäin nopeasti viimeiset kymmenen vuotta. Tämä johtuu pitkälti palvelutuotannon tiettyjen toimintojen siirtymisestä esimerkiksi Yhdysvalloista Intiaan. Toisaalta Intia on merkittävä liike-elämän palvelujen ja tietotekniikkapalvelujen tuoja⁸. Palvelujen kauppa toimii siis molempiin suuntiin. EU-maista Iso-Britannia, Saksa, Ranska ja Alankomaat ovat merkittäviä liike-elämän palvelujen viejiä. Palveluiden kaupan kasvu jatkuu vielä pitkään, sillä palvelualojen osuus kehittyneissä talouksissa on 70 prosenttia BKT:sta mutta palvelujen osuus on vain 20 prosenttia globaalista viennistä (ks. Global Europe).

Tieto- ja viestintäteknikan kehittyminen on avannut palvelualat kilpailulle. Palvelualoilla tuotantoa on mahdollista siirtää ulkomaille nopeammin kuin teollisuudessa vähempien resurssi-, tila- ja välinetarpeiden takia. Palvelutuotannon ulkomaistaminen koskettaa lisääntyvästi korkealaatuisia työpaikkoja (ns. valkokaulustöitä). Arvioiden mukaan ulkomaille on menetetty suhteellisen vähän palvelualojen työpaikkoja, kun sitä verrataan tavanomaiseen työpaikkojen vaihtuvuuteen (ks. Global Europe). Palveluiden hankinta ulkomailta hyödyttää suoraan tiettyjä yrityksiä, toimialoja ja maita ja lisäksi kokonaisuutena kuluttajat hyötyvät alemmista hinnoista parempana ostovoimana.

Palveluiden hankinta ulkomailta voisi laskelmien mukaan potentiaalisesti kohdistua lähes 20 prosenttiin koko työllisyydestä EU15-maissa, USA:ssa, Kanadassa ja Australiassa. Tuo osuus on kolmessa viimeksi mainitussa maassa laskussa, koska ulkomaistaminen on vaikeampaa, kun siirrytään vaativamman tason tehtäviin (backoffice). Euroopassa osuus on puolestaan nousussa, koska täällä palvelualojen työllisyys kasvaa ja yritykset mielellään ulkomaistavat Euroopassa (ks. Global Europe).

Tuotannon ulkomaistaminen vaikuttaa talouteen myönteisesti – myös työllisyyteen jos työmarkkinat toimivat

Tuotannon ulkomaistamisen (offshoring) vaikutuksista ei ole seikkaperäisiä tutkimuksia vielä. Eri selvityksissä on kuitenkin osoitettu, että kansantaloudelliset vaikutukset riippuvat talouden sopeutumiskyvystä. Positiiviset vaikutukset ovat sitä suurempia mitä joustavammin erityisesti työmarkkinat toimivat. Pieni joustavuus näyttää johtavan työllisyyden heikentymiseen.

Yhdysvaltojen kansantaloudessa ulkomaistamisen eli tuotannon siirtymisen Intiaan on arvioitu vaikuttavan seuraavasti: Aiemmin Yhdysvalloissa tuotantokustannuksiin kulunut dollari tuo Yhdysvaltoihin kustannussäästöjä 67 senttiä ja 45 senttiä lisäarvoa uuden tuotannon muodossa sekä luo Intiaan lisäarvoa 33 senttiä. Hyötyjinä

8 Vuonna 2004 Suomen palveluvienti Intiaan kolminkertaistui ja Kiinaan kaksinkertaistui.

ovat siis kummatkin taloudet. Yhdysvalloissa uudesta tuotannosta muodostunut lisäarvo on mahdollista nimenomaan joustavien työmarkkinoiden takia. Ulkomaille siirtyneet teollisuuden työpaikat korvautuvat palvelualojen työpaikoilla.

Saksan taloudelle puolestaan arvioidaan aiheutuvan 15 sentin tappio jokaisesta ulkomaistetusta eurosta. Talous menettää, koska Saksassa ei työvoima hakeudu uusille aloille. Toki Saksan yritykset hyötyvät ulkomaistamisesta⁹. Vastaavien arvioiden mukaan Iso-Britanniassa vaikutus kansantalouteen on lievästi positiivinen. Näin on myös tilanne Tanskassa hyvin toimivien työmarkkinoiden ansiosta¹⁰, mutta Ruotsissa lopputulos on negatiivinen työmarkkinoiden joustamattomuuden takia¹¹.

Historiallisen aineiston valossa kasvanut talouden integraatio ei ole koskaan johtanut työllisyyden nettovähennykseen muutoin kuin lyhyeksi ajanjaksoksi, jos edes silloinkaan¹². Toistaiseksi useimmilla tehdasteollisuuden aloilla EU-maiden työpaikkojen uudelleen sijoittaminen matalan kustannustason maihin on ollut rajoittunutta¹³.

Tuotannon ulkomaistaminen johtaa muiden vaikutusten lisäksi myös tuontihintojen laskuun, joka selkeästi laskee hintatasoa ja nostaa kuluttajien ostovoimaa. Näin tarkastellen ulkomaistamisen vaikutus on varmaankin kaikissa talouksissa positiivinen.

Suurinta osaa työpaikoista ei kuitenkaan voi ulkomaistaa. USA:ssa arviolta¹⁴ 11 prosenttia työpaikoista voidaan siirtää ulkomaille. Edellisessä kappaleessa viitattiin OECD:n selvitykseen, jossa päädyttiin hieman korkeampaan arvioon eli melkein 20 prosenttiin.

On arvioitu, että kyvyttömyys hyödyntää tuotannon ulkomaille siirtämisen positiivista talousvaikutuksia, voi aiheuttaa Länsi-Euroopalle huomattavaa kilpailuhaittaa Iso-Britanniaa ja Tanskaa lukuun ottamatta. Länsi-Euroopalla on kuitenkin huomattava potentiaali ulkoistaa tuotantoa lähialueille eli Itä-Eurooppaan.

9 McKinsey a.

10 McKinsey b.

11 The Nordic Recipe for Global Success.

12 ECOFIN.

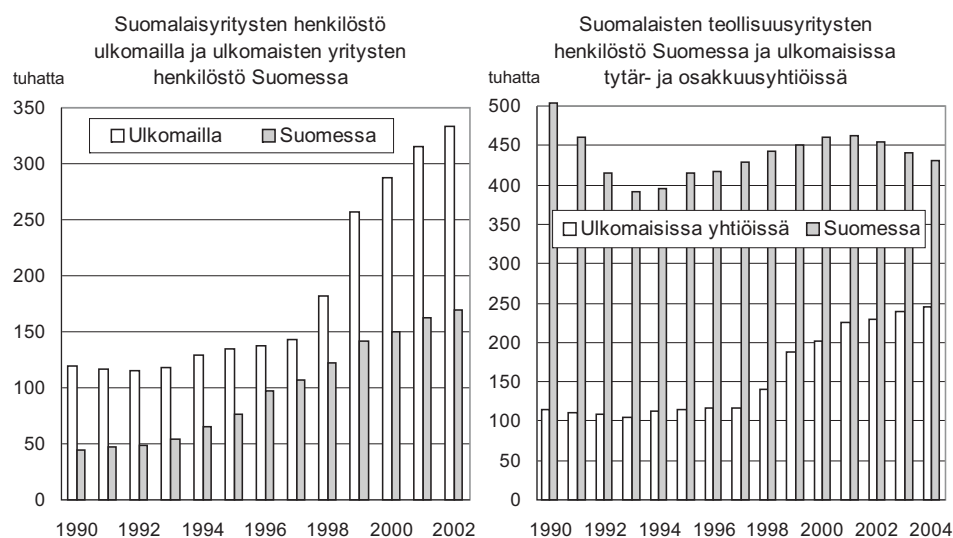
13 EU manufacturing.

14 McKinsey b.

2.2 Palvelualat ja teollisuus Suomessa

Suomalaiset yritykset työllistävät entistä enemmän ulkomailla mutta niin tekevät ulkomaisetkin yritykset Suomessa

Suomalaiset yritykset työllistävät ulkomailla noin kaksi kertaa (ja teollisuudessa noin kolme kertaa) sen määrän kuin ulkomaiset yritykset työllistävät Suomessa¹⁵.

Lähteet: ETLA ja EK

Kuvio 2. Yritysten henkilöstö

Suomalaisten teollisuusyritysten ulkomainen henkilöstö on sen sijaan kasvanut kun taas kotimainen henkilöstö on hieman vähentynyt viime vuosina mutta on edelleen suurempi kuin kymmenen vuotta sitten.

Kysymyksessä ei ole kuitenkaan ole työpaikkojen siirtäminen Suomesta pois, sillä selvitysten mukaan ulkomaille tuotantoaan laajentaneet yritykset ovat lisänneet työllistämistään Suomessa enemmän kuin ne jotka eivät toimi ulkomailla.

Teknolomiteollisuudessa¹⁶ (liite 1) laajentuminen Kaukoitään ja Keski- ja Itä-Eurooppaan on kasvanut voimakkaasti henkilöstöllä mitattuna. Länsi-Euroopassa

¹⁵ Suorien sijoitusten keskinäinen suhde on kaikkien toimialojen yritysten osalta melko tarkalleen sama kuin työllisten.

¹⁶ Metallit, metallituotteet, koneet, kulkuneuvot, sähkötekniikka, elektroniikka, instrumentit

henkilöstö on puolestaan vähentynyt. Alan henkilöstö on jonkin verran vähentynyt myös Suomessa. Suomalaisomisteisessa teknologiateollisuudessa tuotannon nousu kasvavilla markkinoilla näkyy siis henkilöstön vähennyksenä Suomessa ja Länsi-Euroopassa. Kyseessä ei välttämättä ole olemassa olevan tuotannon siirtäminen.

Venäjistä kaupan lisäksi myös yritysten merkittävä sijoittumiskohde

Venäjän talous on kasvanut vuoden 1998 devalvaation jälkeen noin kuudella prosentilla vuosittain. Kasvun taustalla on öljyn ja muiden raaka-aineiden maailmanmarkkinahintojen nousu. Parantunut ostovoima on johtanut myös kulutuksen nopeaan kasvuun. Venäjä kohosi vuonna 2004 Suomen kolmanneksi tärkeimmäksi kauppakumppaniksi ja siirtynee ykköstilalle vuonna 2005. Suomi vie Venäjälle puhelimia, investointitarvotteita, kulutustavaroita ja myös raaka-aineita. Tuonti on öljyä, energiaa, terästä ja raaka-aineita. Venäjän kaupassa pk-yritykset ovat huomattavia toimijoita (osuus viennistä 29 %). Suomalaisten yritysten sijoittuminen Venäjälle ei kuitenkaan vielä vastaa sitä potentiaalia, jonka kaupan laajuus mahdollistaisi. Kauppakumppanuuden lisäksi Venäjä on suuri mahdollisuus Suomelle myös pidemmälle menevässä taloudellisessa integraatiossa. Suomella on hyvät lähtökohdat Venäjä-osaajana¹⁷, hyödyntää Venäjää talouskasvun moottorina.

Myös muulla Itämeren alueen talouskasvulla on positiivinen merkitys Suomen talouskasvulle, kun EU:n uusien jäsenvaltioiden elintaso kohoaa.

Haasteena on lisätä yksityisten palvelualueiden tuotantoa teollisuuden kasvun hidastuessa

Teollisuuden kansantuoteosuus on Suomessa korkeampi kuin muissa EU15-maissa Irlantia lukuun ottamatta. Teollisuuden osuus tuotannosta on laskenut tasaisesti jo vuosikymmenet ja tuo kehitys jatkuu vastedeskin, vaikka välillä tietoliikennevälineiden tuotannon huima kasvu on jopa nostanut teollisuuden tuotanto-osuutta.

Tulevaisuuden haaste on korvata vähentyvä teollisuustuotanto mieluummin markkinapalveluilla kuin julkisilla palveluilla. Tuotannon ulkomaille siirtymisestä tehdyt Tanskan ja Ruotsin keskinäiset vertailut osoittavat, että joustavampien työmarkkinoiden lisäksi Tanskan sopeutumista on helpottanut Ruotsia palvelualuevaltaisempi elinkeinorakenne. Suomi on puolestaan Ruotsiakin teollisuusvaltaisempi. Tämä korostaa Suomessa tarvetta luoda joustavat työmarkkinat ja hyvä ennakointikyky koulutuksen suunnittelussa. Tällöin rakennemuutoksen tuomat mahdollisuudet voidaan hyödyntää. Toimialavuoropuhelusta on saatu hyviä koke-

17 Suomalaisyrietykset tuntevat eurooppalaisia kilpailijoitaan paremmin venäläisten liikekumppanien kulttuurin ja asenteet. Suomi edustaa pragmaattista ja sopeutuvaa kulttuuria, joka tulee hyvin toimeen venäläisten kanssa. (Kaupasta kumppanuuteen. Sitra)

muksia työmarkkinoiden kehittämisessä¹⁸. Palvelualojen kehittymistä, tuottavuutta ja markkinoiden toimivuutta käsitellään tarkemmin luvussa 4.

Jalostusteollisuus on myös tulevaisuudessa merkittävä tuotannonala Suomessa

Teollisuudessa tuotanto siirtyminen markkinoiden äärelle jatkuu edelleen. Mitä pidemmälle tuote tai kokoonpano on standardoitu, sitä helpompaa on tuotannon siirtäminen. Huipputekniikan osalta on toistaiseksi suuntaus, että tuotanto siirtyy lähemmäksi markkinoita ja tuotekehitys pysyy alkuperämaassa. Ennakoidaan, että myös tuotekehitys siirtyisi entistä suuremmissa mittakaavassa tuotannon perässä.

Voidaan olettaa, että pääomavaltainen perus- eli jalostusteollisuus – metsäteollisuus, metallien valmistus, energian tuotanto, kemian teollisuus, jotka perustuvat kotimaisiin luonnonvaroihin ja/tai teknologiseen osaamiseen (ml. ympäristöteknologia) sekä mittaviin fyysisiin investointeihin – ei siirry läheskään niin herkästi kuin standardoitu kokoonpanoteollisuus.

Jalostusteollisuuden merkitys on edelleen huomattava Suomessa. Työn tuottavuuden taso oli vuonna 2001 Suomessa EU-maiden paras neljällä toimialalla: massan ja paperin, sahatavaran ja puutuotteiden, perusmetallien sekä viestintäteknologialaitteiden valmistuksessa. Mielenkiintoista on se, että näistä kolme ensimmäistä ovat jalostusteollisuuden toimialoja. Venäjän ja itäisen Euroopan kasvu tuovat merkittäviä liiketoiminnan mahdollisuuksia Suomen teollisuudelle. Lisäksi kaivostoiminnan kasvunäkymät ovat hyvät.

Jalostusteollisuudessa on ongelmia. Päästökauppa ja energia-alan sisämarkkina-kehityksestä johtuva energian hintatason yhtenäistyminen EU:ssa nostavat energian hintaa Suomessa, minkä seurauksena kotimainen tuotanto menettää kilpailuetuaan (ks. luku 6). Metsäteollisuus sulkee yksiköitä. Valmistumassa oleva EU:n kemikaaliasetus asettaa omat haasteensa eurooppalaiselle kemian teollisuudelle, jossa investoinnit ovat olleet pitkään vähäiset. Jalostusteollisuudessa tutkimus ja kehitystoiminta on keskimääräisesti vähentynyt viime vuosina ja se suuntautuu pääasiassa olemassa olevaan tuotantoon ja vähemmän uusiin liiketoimintoihin. Materiaalitalouteen (raaka-aineet, tuotteet, jätteet) on kiinnitettävä enemmän huomiota. Euroopan unionin massiivinen lainsäädäntö vaikeuttaa liiketoiminnan kehittämistä.

18 Työmarkkinaosapuolten välinen toimialavuoropuhelu käynnistyi vuonna 2004 Suomi maailmantaloudessa selvityksen yhteydessä.

Elinkeinopolitiikan toimilla voidaan luoda yrityksille kilpailukykyinen toimintaympäristö. Jalostusteollisuuden uudistaminen on noussut esiin mm. Ruotsissa ja Hollannissa. Suomessa on myös tarve turvata jalostusteollisuuden toimintaedellytykset esimerkiksi teollisuuspolitiikan strategian muodossa (koulutus ja työvoiman tarjonta, t&k-toiminta, valtion omistajapolitiikka, energiapolitiikka, ilmastopolitiikka). Perusteellisuusfoorumin perustamista eri osapuolten yhteistyön tiivistämiseksi tulisi harkita. Konkreettisenä toimenpiteenä kysymykseen voi tulla esimerkiksi jalostusteollisuuden alojen sisällyttäminen suunnitteilla oleviin osamiskeskittyisiin (ks. luku 5.6). Toimiva logistiikka on Suomessa teollisuudelle kilpailuetu, joka on säilytettävä. Kuljetusinfrastruktuurin hankkeet ja väylä- ja satamamaksut ovat tärkeitä kilpailukykyyn kannalta.

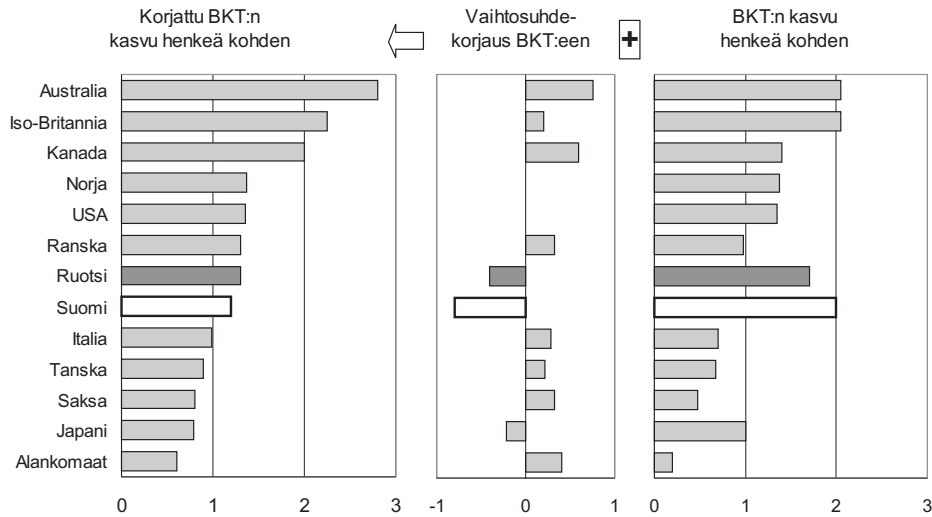
EU:ssa on myös kiinnitetty huomiota siihen, että kilpailukyky-, energia- ja ympäristöasioissa tehtävillä päätöksillä on tärkeä merkitys teollisuuden toimintaedellytyksille. Komissio perusti helmikuussa 2006 korkean tason ryhmän¹⁹ parantaakseen näiden asioiden koordinoitua. Komission tavoitteena on luoda vakaa ja ennakoitavissa oleva sääntely-ympäristö, jossa kilpailukyky-, energia- ja ympäristöasiat kytkeytyvät toisiinsa.

Hyvä tuottavuuskasvu ei ole kokonaan muuttunut elintasoksi

Suomen kansantalouden tuottavuuden kasvun nopeus on ollut pitkään yksi maailman korkeimmista. Toisaalta se ei ole nostanut Suomen sijoitusta kansainvälisissä elintasovertailuissa, kun mittarina on bruttokansantuote henkeä kohden. Lisäksi työn tuottavuuden tasokin on vain OECD-maiden keskimääräinen²⁰.

19 Kahdeksi vuodeksi asetettuun neuvoa-antavaan ryhmään on nimitetty 28 jäsentä: neljä komissaaria, neljä jäsenvaltioiden ministeriä, Euroopan parlamentin jäseniä sekä teollisuuden ja etujärjestöjen edustajia.

20 Suomen sijoitus on maailmassa 15.–17. ja pari prosenttia korkeampi v. 2002 kuin EU:n tai euroalueen keskimääräinen. Tuottavuuden taso on huonompi kuin euroalueella: Suomessa BKT työtuntia kohden on 13 ja työllistä kohden 5 prosenttia alempi kuin euroalueella. (lähde: OECD)

Lähde: OECD 2006

Kuvio 3. Vaihtosuhteella korjattu BKT:n²¹ kasvu vuosina 2000–2004, %

Pääsyyinä tähän eroon on tuottavuuskasvun kapeus. Kasvu on ollut seurausta erityisesti sähkö- ja elektroniikkateollisuuden huimasta tuottavuuskasvusta. Laajojen palvelualojen ja myös rakentamisen tuottavuus on kasvanut puolestaan hitaammin kuin muissa kehittyneissä maissa. Yksi selitys on matalahko työvoimaste/korkea työttömyysaste kansainvälisesti verrattuna.

Vaihtosuhteen huonontuminen, jota on jatkunut viimeiset kymmenen vuotta, erityisesti elektroniikan vientihintojen laskun myötä on merkittävä selitys sille, miksi nopeasta tuottavuuden kasvusta huolimatta ostovoima ei ole kasvanut suhteessa muihin maihin.

Rakennemuutos uhkaa hidastaa tuottavuuden kasvua

Teollisuuden osuus tuotannosta laskee vääjäämättä ja siitä voi seurata tuottavuuden kasvun hidastuminen, koska perinteisesti palvelutuotannossa tuottavuuden kasvu on ollut hitaampaa.

21 Kuviryhmässä oikealla oleva kuvio kertoo, että BKT:n keskimääräinen kasvu vv. 2000–2004 on ollut Suomessa nopeinta. Keskellä oleva osio kuvaa vaihtosuhteen vaikutusta, joka on ollut ajanjaksolla sekä Suomella että Ruotsilla negatiivinen. Vasemmalla oleva osio kertoo lopputuloksen, kun vaihtosuhte on otettu huomioon.

Hidastuuko tuottavuuden kasvu palveluvaltaistumisen vuoksi? Vastaus riippuu paljolti siitä kuinka suuri on lopputuotepalveluiden osuus. Liike-elämän palvelut ovat erittäin tärkeä välituote (noin 9 % tuotannon välituotekäytöstä) ja näiden alojen tuottavuuden kasvu on siten tärkeää koko talouden tuottavuudelle. Myös lopputuotepalveluiden tuottavuutta voidaan nostaa.

Kansantaloudessa kasvua luo yleiskäyttöinen teknologia²², joka vaikuttaa koko yhteiskunnan kehitykseen luoden uusia tavaroita, palveluja ja toimintatapoja. Tieto- ja viestintätekniikka on tällainen teknologia ja se on kääntänyt työn tuottavuuden uuteen nousuun USA:ssa nimenomaan palvelualoilla. Tässä kehityksessä Eurooppa ei ole pysynyt mukana. Suomessa liike-elämän palvelujen tuottavuus on puolestaan EU15-maiden keskiarvon alapuolella (ks. luku 5).

Suomessakin tuleva tuottavuuskasvu perustuu paljolti tieto- ja viestintäteknologiaan – ei niinkään sen valmistamiseen vaan sen hyödyntämiseen. Hyödyntämisessä Suomi ei kuitenkaan ole ollut johtavia maita toisin kuin infrastruktuurissa (ks. kuvio 4 luvussa 4.3). Kauppa- ja teollisuusministeriössä on valmisteilla “liiketoiminnan sähköistämisen strategia”, joka pureutuu tähän kysymykseen.

Taloudellinen toimeliaisuus keskittyy alueellisesti

Väestönkehitys on ratkaisevassa asemassa, kun ennakoidaan taloudellisen toiminnan kehitysedellytyksiä. Työikäinen väestö vähenee vuoden 2010 jälkeen suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle, ellei vuotuinen maahanmuutto nouse.

Työikäisen väestön (15–64-vuotiaat) määrään eri alueilla vaikuttavat eniten muuttoliike ja ikääntyvän työvoiman siirtyminen eläkkeelle. Maassamuuton tasapainottuminen ja maahanmuuton selkeä kasvu eivät riitä pitämään työikäisen väestön määrää nykyisellä tasollaan eri maakunnissa, vaan se laskee Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan maakuntia lukuun ottamatta. Pohjois-Pohjanmaalla on suhteellisen korkean luonnollisen väestönkasvun myötä mahdollisuus pitää työikäisen väestön määrä tulevaisuudessa lähes ennallaan.

Tulevaisuuden Suomi on alueellisesti entistä keskittyneempi, mutta on mahdollista että menestyvien seutujen joukko on suurempi kuin 5–6 suurinta kasvukeskusta. Parhaat kehitysmahdollisuudet ovat pääkaupunkiseudulla ja suurimmilla aluekes-

22 Varsinaisen tuotantoteknologian ohella teknologia on tässä yhteydessä ymmärrettävä laajasti kattamaan koko liiketoimintaosaaminen kuten tuotannon organisointi, tuotekehittely ja markkinointi. Näitä tekijöitä edistävät toimet auttavat nostamaan kokonaistuottavuutta, jonka rooli tuottavuuden kasvussa on etenkin viime vuosina ollut keskeinen (Jalava ja Pohjola).

kuksilla, mutta myös monilla muilla kaupunkiseuduilla on potentiaalisia menestymisen edellyttäen, että niillä on erityisosaamista ja toimiva yhteistyö. Keskittymiskehityksen rinnalla eri alueilla on tarpeen synnyttää uusia edellytyksiä lokalisatiolle eli paikalliselle erikoistumiselle, jossa alueen erityisosaamista voidaan hyödyntää tehokkaasti. Aluekehityksen jakolinja kulkee Suomessa toisaalta suurten ja pienten kaupunkiseutujen välillä ja toisaalta kaupunkien läheisen maaseudun ja syvän maaseudun välillä.

Työvoima liikkuu suuremmalla alueella

Suuret poistumat vähentävät työvoimaresursseja, mutta tulevaisuudessa avautuu uusia työpaikkoja lähes kaikissa ammattiryhmissä ja alueilla. Alueiden kehityksen kannalta on keskeinen kysymys, miten työvoiman tarjonta kykenee vastaamaan muuttuvaan työvoiman kysyntään. Toisaalta vallitsee työvoimapula erityisesti osaavasta työvoimasta ja samanaikaisesti huonosti koulutettua työvoimaa on edelleen työttömänä. Työvoiman saatavuus on yhä enemmän sekä määrällinen että laadullinen ongelma.

Tilastollisen tarkastelun mukaan yhä useammat aluekeskukset saavat muuttovoittoa ja samalla pääkaupunkiseudun asema on tässä suhteessa heikentynyt. Muuttuneeseen tilanteeseen vaikuttaa nuoren työvoiman väheneminen ja työvoiman kysynnän kasvu oman maakunnan aluekeskuksissa. Lisäksi pääkaupunkiseudulla asumisen korkea kustannustaso vähentää muuttoa.

Työvoiman muuttoliike yli maakuntarajojen vähenee edelleen mutta sen korvaa keikkatyö, jossa ei muuteta asuinpaikkaa mutta käydään töissä eri puolilta Suomea suurimmissa keskuksissa. Tämän tyyppinen liikkuvuus saattaa sopia myös vanhemmille työntekijöille, joiden muuttoaktiivisuus on pieni.

Suurten ikäluokkien ikääntyminen vähentää kotimaisen työn tarjontaa ja luo tilaa maahanmuutolle kysynnän tarpeista mukaan. Maahanmuutto suuriin keskuksiin lisää työn tarjontaa näillä alueilla ja vastaavasti vähentää painetta maansäiseen muuttoon. Tämä auttaa työvoiman riittävyteen muualla kuin suurissa keskuksissa edellyttäen, että työvoiman kysyntä ja tarjonta kohtaavat laadullisesti.

Työnteon muodot monimuotoistuvat eli yhä enemmän tehdään osa-aikatyötä, pätäkätöitä, harjoitteluja ja omaishoitoa. Työllistyminen yrittäjänä lisääntyy. Yritysten kiristynyt kilpailu ja verkostomainen toimintatapa lisäävät työvoiman joustavuuden tarvetta. Tämä edellyttää vastedes aktiivisia toimenpiteitä työmarkkinoiden joustavuuden ja ihmisten turvallisuuden yhdistämiseksi.

2.3 Pohjoismainen malli

Pohjoismainen yhteiskuntamalli on hyvä ponnahduslauta menestykseen globaalissa kilpailussa – Itsetyytyväisyyteen ei ole kuitenkaan varaa

Seuraavassa kuvataan puheenvuoroja ja selvityksiä, joissa teemana on visio siitä miten tulevaisuudessa kansantalous menestyy ja mikä on yhteiskuntamallin merkitys siinä. Yhteenveto niistä on:

- Pohjoismaisille arvoille perustuva yhteiskunta on yhtäaikaan tasa-arvoinen ja tehokas tuottamaan alati globalistuvassa maailmantaloudessa menestykseen tarvittavia innovaatioita.
- Uudistuksia tarvitaan Suomessakin jatkuvasti, muuten on vaarana juuttua yhteiskunnan kehityksessä ns. vaurauskeskeiseen vaiheeseen. Haasteita ovat työmarkkinoiden toimivuus, verotuksen ja tulonsiirtojen kannustavuus ja kuluttajien huomioonottaminen innovaatioissa.
- Tarvitaan yhteinen visio maailman kehittyneimmästä innovaatioyhteiskunnasta, joka rakentuu pohjoismaisille arvoille.
- Globalisaatioon on tartuttava mahdollisuutena.

Sitra varoittaa itsetyytyväisyydestä

Maailmantalous on siirtynyt innovaatiokeskeiseen vaiheeseen. Monet nykyiset teollisuusmaat ovat vastaavasti vaarassa ajautua vaurauskeskeiseen vaiheeseen, jolle on ominaista liiallinen tyytyväisyys saavutettuun kilpailukykyyn ja elintasoon.²³ Nopeasti kehittyvät kansantaloudet (Kiina, Intia, Etelä-Korea jne.) ovat nopeasti siirtymässä innovaatiokeskeiseen vaiheeseen. Sille on ominaista voimistuva kilpailu, inhimillisen pääoman ja tutkimus- ja kehitystoiminnan korostuminen kilpailukyvyssä ja tuottavuudessa sekä tuotteiden erilaistaminen asiakkaiden ja markkinoiden mukaan.

Sitran laaja innovaatiohanke totesi, ettei Suomella ei ole varaa itsetyytyväisyyteen. Sitran vision mukaan Suomi on vuoteen 2015 nostettava innovaatiotoiminnan kärkimaaksi, jollaisena Suomen tulee täyttää seuraavat ehdot:

- innovaatioympäristömme on parhaita maailmassa
- meillä on muutamilla aloilla maailmanluokan osaamista ja klustereita
- innovaatiotoimintamme on globaalisti verkottunutta
- kykenemme houkuttelemaan Suomeen huippuosaajia ja investointeja.

Porter: Suomi tarvitsee agendan

Professori Michael E Porter on korostanut, että Suomi tarvitsee uuden agendan mobilisoidakseen resurssinsa (kuten se teki menneessä 1990-luvun alun kriisissä). Tarpeen on määritellä se ainutlaatuinen arvo, jonka Suomi tarjoaa bisneksen teolle lähialueellaan ja globaalisti. Liiketoimintaympäristön heikkouksiin puuttuminen on tärkeää, mutta se ei yksin riitä.

Huset Mandag Morgen: Pohjoismaille yhteinen visio!

Tanskalainen konsulttiyritys Huset Mandag Morgen on selvityksessään analysoinut pohjoismaisia arvoja ja vahvuuksia ja sitä kuinka niiden pohjalta Pohjolasta voi tulla globaalin innovaatiotalouden voittaja-alue. Peruslähtökohta on, että jo nyt Pohjoismaat ovat kehittäneet yhteiskuntajärjestelmät ja yritystoiminnan mallit, jotka ovat luoneet siitä yhden maailman hyvinvoivimmista alueista ja jotka ovat osoittaneet kilpailukykyisyytensä useissa kv. vertailuissa (esim. WEF 2005).

Ollakseen globaali voittaja-alue Pohjola tarvitsee vision itsestään maailman johtavana arvoalueena ja kehittyneimpänä innovaatioyhteiskuntana. Vanha hyvinvointivisio on jo toteutettu, eikä sinällään tarjoa vision voimaa, vaikkakin siinä on edelleen omintakeisia (osin tuntemattomia) voimia, mutta se käy kuitenkin uuden vision pohjaksi ja edellytykseksi.

Pohjoismaiset arvot	Arvoihin liittyvät elinkeinotoiminnan vahvuudet
yhdensuuntaisuus	hyvinvointituotteet
luottamus	innovaatiot
matala valtaero	johtaminen joka perustuu prosessuaalisiin vahvuuksiin
huomioinnottomuus	leveä ja vahva osaamisperusta
joustavuus	uudelleenjärjestelykyky
luonnon kunnioitus	kestävyys ja kokonaisnäkemys
protestanttinen työetiikka	työteliäisyys, henkilökohtainen vastuu ja tehokkuus
estetiikka	muotoilu ja toimivuus

On pystyttävä entistä selkeämmin tuomaan esille globalisaation positiiviset vaikutukset. Negatiiviset vaikutukset saavat liikaa huomiota ja siten ruokkivat puolustuksellista, reaktiivista henkistä asennetta. Globalisaation positiivinen kuva on saatava etusijalle ja sitä on vahvasti ruokittava visionäärisellä pohjoismaisen tason poliittisella johtajuudella.

Sapir: Pohjoismainen yhteiskuntamalli on sekä tasa-arvoinen että tehokas

Eurooppalaisessa keskustelussa myös professori André Sapir – analysoidessaan EU:n maiden sosiaalista tasa-arvoa ja taloudellista tehokkuutta – on tuonut esiin pohjoismaisen sosiaalisen mallin etuja. Globaalin talouden nopea kehitys tarjoaa mahdollisuuksia ja luo uhkia. Nopeasti oikeiden teknologioiden ja taitojen avulla reagoivat voittavat ja vastaavasti hitaasti reagoivat jäävät häviölle. Euroopan suurin haaste on tulla riittävän joustavaksi hyödyntääkseen mahdollisuudet ja karkottaakseen uhat. Tämä vaatii erityisesti työmarkkinoiden ja sosiaalipolitiikan uudistamista, muutoin sisämarkkinat ja valuuttaunioni vaarantuvat. Käsite Euroopan sosiaalisesta mallista on harhaanjohtava, eli ei ole yhtä vaan neljä mallia: pohjoismainen (ml. Alankomaat), anglosaksinen, mannermainen ja välimerellinen. Näistä pohjoismainen malli tuottaa samalla sekä tehokkuutta että tasa-arvoa. Tehottomien mallien maat (mannermainen ja välimerellinen) vastaavat kahta kolmasosaa EU:n ja 90 prosenttia euroalueen kansantuotteesta. Sisämarkkinoiden täytäntöönpanossa unionin ja jäsenmaiden tulee onnistua yhdessä ja kansalliselle tasolle kuuluvat työmarkkinat ja sosiaalipolitiikka tulee uudistaa koordinoitusti. Pohjoismainen malli tarjoaa selkeän esikuvan muiden EU-maiden uudistuksille, jotta globalisaatiossa menestyttään.

Pohjoismaiden elinkeinoelämän keskusjärjestöt: Työnteolle lisää kannustimia

Toistaiseksi Pohjoismaat ovat kyenneet vastaamaan muualta maailmasta tulevaan kilpailuun ja hyötyneet globalisaatiosta. Niiden tulee kuitenkin jatkuvasti arvioida ja sopeuttaa harjoittamaansa politiikkaa luodakseen yrityksille parhaat olosuhteet luoda kasvua ja hyvinvointia.

Elinkeinoelämän keskusjärjestöjen pohjoismainen resepti globaalille menestykselle²⁴ sisältää joustavien työmarkkinoiden luomisen/ylläpitämisen, vahvat kannusteet työnteolle ja koulutukselle, liiketoimintaan suuntautuvan tutkimus- ja kehitystoiminnan korostamisen ja Euroopan pitämisen ykkösketjun pelaajana maailmassa.

Toimenpiteinä korostuvat verotus ja tulonsiirrot, koulutus, innovaatiot ja Lissabonin toimenpideohjelman toteuttaminen. Korkea henkilökohtainen verotus vähentää liikukuvan hyvin koulutetun ja palkatun henkilöstön halukkuutta työntekoon. Työntekoon voidaan myös kannustaa suurentamalla sosiaalietuuksien ja nettopalkan eroa. Työvoimakustannusten nousun tulisi olla maltillista, koska tulotaso on korkea. Investointien houkuttelemiseksi varallisuusverotus tulisi poistaa ja pääomatulojen verotusta alentaa. Tarvitaan entistä koulutetumpaa ja tuottavampaa työvoimaa työmarkkinoilta poistuvien tilalle. Tutkimuslähtöisten ja käyttäjälähtöisten teknologisten innovaatioiden yhdistelmällä voidaan luoda kuluttajille korkealaatuisia tuotteita.

24 The Nordic Recipe for Global Success.

3 Aktiivinen kuluttaja on muutoksen moottori

Toimintaympäristön muutoksia	Haasteita politiikalle
<ul style="list-style-type: none"> – Kuluttajien päätökset ohjaavat yhä enemmän tuotantoa ja yritysten toimintaa. – Kuluttajien merkitys innovaatioiden lähteenä ja tuotekehityksessä yritysten kumppaneina kasvaa. – Suomalaiset uskovat omiin mahdollisuuksiinsa vaikuttaa tulevaisuuteen. – Vapaa-ajan arvostus, kaupungistuminen, väestön ikääntyminen ja kestävä kehitys muuttavat kulutuskäyttäytymistä. 	<ul style="list-style-type: none"> – Kulutustuotteista kansainvälisesti kilpailukykyisiä (lisää brändejä, muotoilusta jälleen vahvuus). – Itsepalvelusta palveluun: Palvelumarkkinoita kehitetään suomalaisten kuluttajien ehdoilla. – Miten synnytetään ja tuotetaan uutuuksia hyvinvointipalveluissa? – Ekotehokkuuden edellyttämät uudet toimintatavat, palvelut ja teknologia.
Elinkeinopolitiikan lähtökohtia ja linjauksia	
<ul style="list-style-type: none"> – Aktiivinen kuluttaja ja toimiva kilpailu ovat elinkeinopolitiikan ydintä. Kuluttajan valinnanvapaus takaa taloudellisen teokkuuden. Kilpailun perusteeton rajoittaminen ei palvele kuluttajia, yrityksiä eikä julkista sektoria. – Kilpailupolitiikkaa ja kuluttajapolitiikkaa hoidetaan Suomessa keskitetysti, koska ne täydentävät toisiaan. – Kriittiset ja osaavat kuluttajat ovat edelläkävijöitä ja luovat hyvät mahdollisuudet kehittää Suomessa uusia vientituotteita ja toimia myös ulkomaisten yritysten innovaatio- ja kehitystoiminnan koemarkkinoina. – Panostetaan kulutustutkimukseen, sillä se auttaa yrityksiä hahmottamaan markkinoita ja tuo esille kuluttajan kriittisen äänen, joiden varaan innovaatiot entistä enemmän perustuvat. – Kulutustuotteiden kehittämistä painotetaan teknologiaohjelmissa ja rahoituksessa. – Kuluttajien luottamus on markkinoiden tehokkaan toiminnan edellytys. Asiantunteva kuluttajainformaatio ja merkinnät edesauttavat luottamuksen rakentamisessa arkkinoina. 	

3.1 Kulutus, innovaatiot ja tuotanto

Suomessa kulutuksella ja sen varaan rakentuvalla tuotannolla on hyvät lähtökohdat

Yhteiskuntapolitiikan tavoite on ihmisen ja ympäristön hyvinvointi. Hyvinvointi perustuu kilpailukykyiseen ja luonnonvarojen kannalta kestävään tuotantoon.

Kuluttajien valinnat määräävät tuotannon suuntautumisen. Valintoihin puolestaan vaikuttavat elintaso, kulttuuri, teknologian kehitys, väestön ikärakenne, kaupungistuminen, kansainvälistyminen, hintataso ja markkinoiden turvallisuus.

Suomalainen yhteiskunta voi hyvin. Asumisväljyys on noussut nopeasti. Suomessa on yksi maailman terveimmistä ja osaavimmista nuorisoista. Inhimillisestä pääomasta eli tiedoista ja taidoista on tullut yhä tärkeämpi tuotannontekijä mutta myös kulutuksen kohde. Kansainvälissä arvotutkimuksissa suomalaiset ovat tois- taiseksi uskoneet omiin mahdollisuuksiinsa vaikuttaa tulevaisuuteensa enemmän kuin muut. Suuret ikäluokat kuluttavat eläkkeelle ollessaan paljon enemmän kuin edelliset sukupolvet.

Kaupungeissa kuluttajien valinnat pirstoutuvat, sillä keskittyminen mahdollistaa kulutuksen erilaistumisen samankin ikäryhmän sisällä. Virtuaalinen kulutus Internetin kautta vähentää reaalista kulutusta. Vapaa-ajan arvostus on kasvanut Suomessa viime vuosikymmenien aikana kaikissa ikäluokissa, nuorien joukossa kaikkein vahvimmin. Vapaa-ajan kasvu lisää kulutusta, mutta muuttaa samalla sen muotoja niin, että esimerkiksi harrastajien osaaminen mm. puutarhanhoidon, ruuanlaiton ja liikunnan alueilla lähenee ammattilaistasoa. Aktiivinen ja tuotteistettu vapaa-aika on kasvava liiketoiminnan alue²⁵. Yritykselle menestys 'vapaa-ajan markkinoilla' on vaativa haaste ja onnistumisen edellytys asiakkaan kuuntelu ja asiakkaalta oppiminen.

Suomessa tuotannon ekotehokkuus nousee koko tuoteketjussa ja on maailman kärkitasolla. Samalla syntyy uusia liiketoimintamahdollisuuksia ja työpaikkoja aloilla, jotka luovat hyvinvointia ja ympäristöinnovaatioita. Tarvitaan myös kokonaan uudenlaisia tapoja toimia, ekotehokkaita palveluita sekä innovaatioita ja teknologiaa. Kuluttajalle puun ja uusiutuvien luonnonvarojen käyttö on entistä houkuttelevampaa mm. rakentamisessa.

Väestön ikääntyminen: maksuvalmiutta ja uusia hyvinvointipalveluja

Väestön ikääntyminen muuttaa kulutuskäyttäytymistä mm. lisääntyneen vapaa-ajan, eläkkeellä oloajan pitenemisen, kohonneiden varallisuuden ja tulojen sekä palvelujen kasvavan kysynnän myötä. Suuret ikäluokat ovat tottuneet kuluttamaan aivan eri tavalla kuin edeltävät sukupolvet. Tällöin voidaan odottaa, että ylellisyyden markkinat kasvavat ja samoin uudenlaisten hyvinvointipalveluiden kysyntä. He ovat bruttosäästäjiä, jotka sijoittavat varansa aktiivisemmin kuin aiemmat sukupolvet, mikä voi puolestaan helpottaa innovatiivisten yritysten riskirahoituksen saatavuutta.

25 Esimerkiksi liikunnan, kodin ja puutarhanhoidon klusterit ovat yritysten liikevaihdon suuruudella mitattuna kahden kolmen miljardin euron suuruiset. Lähde: Manufacturing leisure.

Terveys- ja sosiaalipalvelujen kysyntä muuttuu, kun käyttäjien vaatimukset valinnanvaran ja laadun suhteen kohoavat ja samalla valmius maksaa niistä nousee. Tuottamisessa oleellista on tehostamistarve palvelujen saatavuuden turvaamisen ja julkisen sektorin budjettirajoitusten takia. Innovatiivisuutta ja osaamista tarvitaan palvelujen viennin käynnistämiseksi. Näistä syistä terveys- ja sosiaalipalvelujen markkinoilla tarvitaan entistä enemmän kaupallista osaamista ja muutoinkin laajasti liiketoiminnan taitoja – tuotanto monipuolistuu ja yritysten osuus kasvaa.

Kuluttajien kytkeminen innovaatiotoimintaan luo kilpailuetua

Suomi on perinteisesti ollut teollisuustuotteiden viejä – tosin ennen ulkomaankaupan vapautumista Suomessa oli myös vahva kulutustavarateollisuus, josta vain osa on onnistunut suuntautumaan vientiin. Maailmalla menestymiseen tarvitaan tulevaisuudessa lisää mm. Nokian, Fiskarsin ja Marimekon kaltaisia brändejä. Muotoilun alalla Suomella on perinteitä ja nykyäänkin osaamista, mutta uusi menestys antaa odottaa itseään. Henkilökohtaisissa palveluissa olemme edelleen itsepalveluyhteiskunta – palvelumarkkinoita olisi kehitettävä suomalaisten kuluttajien ehdoilla.

Uusien tuotteiden kehittämisessä oleellista on, että kuluttaja voi aidosti vaikuttaa. Tällöin oleellista on, että informaatio kulkee koko ketjussa. Ratkaiseeko kauppa vai kuluttaja esimerkiksi elintarvikkeiden tuotannon suuntautumisen? Meneekö hiljaisen tyytyväisen kuluttajan sanoma perille? Hyödynnetäänkö vaativan kuluttajan palautetta eli ovatko yrityksessä palveluasenne ja -prosessit kunnossa? Yrityksille on lopulta hyötyä siitä, jos niiden asiakkaat ovat vaativampia kuin kilpailevien yritysten mutta samalla myös halukkaita tekemään muista kuluttajista poikkeavia uudenlaisia kulutus päätöksiä.

Markkinoilla on vastakkainasettelu tuottaja ja kuluttaja jo vanhanaikainen. Vaativan kuluttajan ja yrityksen vilkas vuoropuhelu on tärkeää uusien ideoiden ja tuotteiden kehittämisessä esimerkiksi käyttäjäystävällisiksi. Kuluttajat toimivat yhä aktiivisemminkin tuotekehityksessä eikä vain valmiiden tuotteiden vastaanottajina, josta on esimerkki harrastajien rooli liikuntavälineiden kehittämisessä²⁶. Vapaa-ajan harrastukset ovat merkittävä onnellisuuden lähde ja siten merkittävä voimavara myös koko kansantalouden innovatiivisuudelle²⁷.

26 Suomessa esim. Suunto ja Exel/Suomen latu sauvakävelyssä. Muualla maailmassa purjeiden suunnittelu, lumilautailu, kanoottimelonta, vammaisten pyöräily, ...

27 Pantzar

Kuluttajat Suomessa kuten muissakin Pohjoismaissa ovat maailman mitassa edelläkävijöitä erityisesti kriittisyytensä ja osaamisensa puolesta. Tämä luo Suomelle hyvät mahdollisuudet toimia ulkomaisten yritysten innovaatio- ja kehitystoiminnan koemarkkinoina. Asian markkinoinnissa voidaan käyttää referenssinä mm. kokemuksia Nokian matkapuhelinkehityksestä.

Vastedes tarvitaan yhä enemmän sosiaalisia innovaatioita, joiden tuloksena koko yhteiskunnan suorituskyky nousee. Esimerkiksi julkisten hyvinvointipalvelujen tuotannon tehostaminen edellyttää uudistuksia, jotka parantavat kuluttajan valintamahdollisuuksia esimerkiksi sen suhteen kuka valitsee palvelun tuottajan asiakas vai viranomainen.

Informaatio ja tutkimus korostuvat vastuullisessa kulutuksessa ja kuluttajälähtöisissä innovaatioissa

Kuluttajanäkökulma tulee ottaa huomioon eri yhteiskuntapolitiikan lohkoilla. Tämä edellyttää aktiivista yhteistyötä viranomaisten, elinkeinoelämän sekä kuluttaja- ja kansalaisjärjestöjen kesken.

Hallitus on kirjannut kuluttajapolitiikan lähivuosien painopisteiksi kuluttajien taloudellisen turvallisuuden lisäämisen, kuluttajien luottamuksen lisäämisen tietoyhteiskunnan palveluihin ml. tietosuojakysymykset, kuluttajanäkökulman varmistamisen asuntomarkkinoilla, kulutuksen ja tuotannon ympäristövaikutusten tunnistamisen ja vastuullisen kulutuksen edistämisen, laadukkaiden elintarvikkeiden tuotannon edistämisen sekä toimivien julkisten ja yksityisten palveluiden kehittämisen.

Elintarvikkeiden turvallisuus on viime vuosina noussut yhdeksi keskeiseksi kuluttajapolitiikan osaksi. Kuluttajat ovat huolestuneita uuden teknologian käytön vaikutuksista elintarvikkeiden turvallisuuteen ja laatuun. Tämä koskee niin geeniteknikalla tuotettuja kuin säteilytettyjä elintarvikkeita. Asiantuntevalla ja oikealla kuluttajainformaatiolla voidaan ehkäistä ja oikaista kuluttajien huolta ja siten edistää markkinoiden toimivuutta.

Oikeansuuntaisten kuluttajapoliittisten päätösten tekemiseksi viranomaiset ja muut markkinoiden osapuolet tarvitsevat riittävää tietopohjaa päätöstensä tueksi. Tämä edellyttää riittävää ja monipuolista kuluttajatutkimusta.

Yritykset ovat yhä merkittävämpi kulutustutkimuksen hyödyntäjä. Kuluttajien ja kulutuksen tutkimustulokset auttavat yrityksiä hahmottamaan markkinoita ja tuovat esille kuluttajan kriittisen äänen, joiden varaan entistä enemmän myös innovaatiot perustuvat.

3.2 Kuluttaja ja kulutus elinkeinopolitiikan ytimeen

Edellä on käsitelty eräitä muutostrendejä, jotka vaikuttavat kulutuspäätöksiin ja kulutuksen sisältöön. Kuitenkin kulutuksen luonne säilyy entisellään: Kulutus on seurausta valinnoista, joita ihminen tekee lisätäkseen hyvinvointiaan. Muutoksen maailmassa juuri nämä valinnat muuttavat myös talouden rakenteita. Hyödykkeet ja palvelut, jotka eivät ole kuluttajille tärkeitä poistuvat markkinoilta ja uusia syntyy sinne, mihin kuluttajien mielenkiinto kohdistuu.

Käyttäjälähtöisyys, eli tuottajien tieto siitä, mitä ja millaisia hyödykkeitä ja palveluja kuluttajat haluavat, on jo nykyisin yhä laajemmin myös yritysten intressi. Laajemmin ajateltuna kuluttajien päätökset ohjaavat yhteiskunnan ja yritysten toimintaa, mikä ohjaa voimavarat oikeisiin kohteisiin ja lisää kansantalouden tuottavuutta.

Kuluttajien valintojen tulisi markkinoilla toteutua mahdollisimman esteettömästi. Kuluttajilla tulisi tällöin olla mahdollisimman hyvää ja oikeaa informaatiota tuotteiden ominaisuuksista ja tuotteiden saatavuus olisi kuluttajille helppoa. Tehokkaat ja toimivat markkinat ovat kuluttajien ja yritysten etu. Kilpailun perusteeton rajoittaminen ei palvele ketään markkinoilla. Sen vuoksi erityinen elinkeinopolitiikan mielenkiinto kohdistuu kilpailupolitiikkaan ja kilpailun edistämiseen.

Kuluttajien luottamus on markkinoiden tehokkaan toiminnan edellytys. Markkinoilla voi toisinaan esiintyä myös epäasianmukaista informaatiota, mainontaa, sopimusehtoja jne. Tilanteiden korjaamiseen tarvitaan aktiivisia kuluttajia ja kuluttajapolitiikkaa. Korjaavilla toimenpiteillä, kuten oikaisuvaatimukset, kiellot ja sopimusehtojen tarkistamiset, voidaan varmistaa kuluttajien luottamus markkinoihin, mikä on myös elinkeinoelämän etu. Panokset uusien hyödykkeiden kehittämiseksi valuvat myös hukkaan, elleivät asiakkaat ja kuluttajat niitä uskalla ostaa. Asiallinen ja asiantunteva kuluttajainformaatio ja merkinnät edesauttavat luottamuksen rakentamisessa.

Kilpailupolitiikka ja kuluttajapolitiikka ovat siten selkeästi toisiaan täydentäviä toimintapolitiikan lohkoja. Kumpikin tarvitsee toisiaan eli ovat saman kolikon eri puolia. Tämän vuoksi myös on perusteltua, että Suomessa kilpailu- ja kuluttajapolitiikkaa hoidetaan keskitetysti.

4 Toimivat markkinat – Asiakkaan etu – Innovaatioiden lähde

Toimintaympäristön muutoksia	Haasteita politiikalle
<ul style="list-style-type: none"> – Markkinoiden avautuminen on jo muuttanut kilpailuolosuhteita monella toimialalla ja tuonut selviä hyötyjä kuluttajille. – Palvelualojen osuus tuotannosta nousee Suomessa lähelle kehittyneiden maiden keskimääräistä. Yritysten osuus palvelutuotannosta kohoaa. 	<ul style="list-style-type: none"> – Tuontipaine ja kotimaiset markkinat eivät edelleenkään riittävästi haasta yrityksiä uudistamaan liiketoimintaansa. – Suomen korkea hintataso. – Palvelualoille lisää innovatiivisuutta, vientiä ja tietotekniikan hyödyntämistä. – Tuottavuuden kohentaminen erityisesti julkisessa palvelutuotannossa. – Hyvinvointipalvelut: ammatillisen ja kaupallisen osaamisen yhdistäminen; asiakkaan valinnanvapaus; osaamisen vienti.
Elinkeinopolitiikan lähtökohtia ja linjauksia	
<ul style="list-style-type: none"> – Kilpailu kannustaa innovaatioihin eli synnyttää uusia tuotteita, parantaa laatua, pakottaa edulliseen hinnoitteluun ja lisää tuotannon tehokkuutta. Toimivat markkinat kannustavat yrittämään. – Kartelloitumisen kitkeminen pois Suomen markkinoilta on edelleen ajankohtaista. Sähkömarkkinoilla kilpailun toimivuudessa on puutteita. Sääntelyn karsimista on tarpeen jatkaa lääkemarkkinoilla, liikenteessä ja kaupassa. – Kilpailusäädännön tehokkaassa täytäntöönpanossa keskitytään ensisijaisesti kaikkein vakavimpien kilpailunrajoitusten selvittämiseen. – Laaditaan nykyistä täsmällisemmät säännökset julkisen elinkeinotoiminnan avoimuudesta ja läpinäkyvyydestä. – Systemaattinen kilpailuvaikutusten arviointi sisällytetään lainsäädännön yritysvaikutusten arviointiin. – Hyvinvointipalveluissa korostuvat palvelujen järjestäminen markkinaehtoisesti ja yksityisen palvelutuotannon neutraalit toimintaedellytykset. Myös kuluttajan valinnanvapaus edellyttää innovaatioita palveluiden tilaamisessa ja tuotannossa. – Vientiosaamiseen palvelualoilla panostetaan. – Lisätään tutkimusta markkinoiden toimivuudesta (esim. jakelun toimivuus kuluttajan kannalta) ja eri toimialojen kilpailutilanteesta. 	

4.1 Toimivat markkinat ja kilpailu

Toimiva markkinat ja kilpailu eivät ole itsetarkoitus, vaan innovaatiotoiminnan kannustinvoima ja väline tuottaa tehokkaasti tavaroita ja palveluita. Kilpailu markkinoilla kannustaa yrityksiä laajentamaan tuotevalikoimaa, parantamaan tuotteiden laatua ja edulliseen hinnoitteluun. Kilpailu on myös kilpailua luonnon kannalta kestäväillä tuotantotavoilla. Toimivat markkinat heijastavat myös henkilöstön yritykseen kohdistamia odotuksia. Yritykset kilpailevat työntekijöistä, jotka ovat jokaisen erityisesti kasvua tavoittelevan yrityksen perusvoimavara.

Toimiva kilpailu on yritteliäisyyden moottori ja jokaisen kuluttajan ja terveeltä pohjalta toimivan yrityksen kumppani. Se ohjaa kansantalouden resurssit tehokkaaseen ja myös ympäristön kannalta kestäväan käyttöön. Toisaalta kilpailu edesauttaa olennaisesti myös aiemmin tuntemattomien, kokonaan uusien tuotantomahdollisuuksien syntymistä. Lisääntyneen kilpailun tuomat hyödyt voivat olla huomattavia vaikka vaikeasti hahmotettavia: Tuottavuuden noususta ja alentu-neista hinnoista syntyvä ostovoiman lisäys kuluttajalle voi olla käytännössä merkittävämpi kuin vaikkapa tulopoliittisissa neuvotteluissa sovittu ostovoiman kasvu.

Toimivatko markkinat

Suomen institutionaalinen historia (hintasääntely ja muu sääntely, protektionismi, kilpailun laaja rajoittaminen) on ollut epäsuotuisa kilpailun toimivuuden kannalta. Markkinoiden toimivuuden edellytykset ovat Suomessa monilla toimialoilla muita maita huonommat talouden pienestä koosta ja ostovoimasta, maan sijainnista ja sisäisistä alueellisista tekijöistä johtuen. Keskittynyt markkinarakenne on myös useilla aloilla ongelma. Suomen kaikkia epäedullisia lähtökohtia kilpailulle ei täysin voida eliminoida, mikä korostaa tehokkuutta kilpailupolitiikan toimeenpanossa.

Suomessa on saavutettu hyviä tuloksia 1990-luvun alun jälkeen, kun markkinoita vapautettiin. Markkinoiden avaaminen on hyödyttänyt kuluttajia ja vaikuttanut myönteisesti toimialojen kehitykseen. Irrottautuminen aiemmasta perinnöstä on yhä meneillään.

Palveluelinkeinot ja monet muut toimialat Suomessa ovat vielä käytännössä verrat-suljettuja. Sääntelyn karsimista on tarpeen jatkaa lääkemarkkinoilla, liikenteessä ja kaupassa. Sähkömarkkinoilla kilpailun toimivuudessa on puutteita. Julkinen tuotanto vaikuttaa yritysten toimintaedellytyksiin. Kartelloitumisen kitkeminen pois Suomen markkinoilta on edelleen ajankohtaista. Kilpailun puute näkyy korkeana hintatasona ja matalana kuluttajien ostovoimana sekä monilla

aloilla matalana tuottavuutena²⁸. Kotimaisen kilpailun intensiteetti on Suomessa kansainvälistä keskitasoa alempi²⁹.

Vähittäiskaupassa tuontikilpailu on viime vuosina laskenut kuluttajahintoja ja pakkottanut kotimaiset yritykset uusimaan ja tehostamaan toimintatapojaan. Kauppojen aukioloaikojen sääntely rajoittaa kuitenkin edelleen kilpailua. Tämä hankaloittaa vähittäiskaupan liiketoiminnan kehittymistä Suomessa ja voi vaikuttaa alan yritysten mahdollisuuksiin kansainvälistyä.

Kaupan alalla toiminnan tehostaminen on johtanut siihen, että osa jakelua on toimipaikkojen vähentyessä siirtynyt kaupalta kuluttajien hoidettavaksi ja kustantamaksi. Tällöin kaupan yritysten tulokset ovat parantuneet, vaikka hinnat ovat laskeneet. Arvion mukaan kuluttajien kaupassakäynnin ajankäytön arvo on 10 miljardia euroa eli sosiaali- ja terveysmenojen suuruusluokkaa. Paremmasta jakelusta ollaan valmiita maksamaan, kun väestö vanhenee ja yleensä kuluttajien valmius ostaa palveluja nousee. Elinkeinopolitiikan tehtävä on kiinnittää huomiota myös tällaisiin ongelmiin markkinoiden toimivuudessa ja esittää ratkaisuja niihin.

Palvelujen tuonti olisi nähtävä yleisesti myönteisenä ilmiönä. Tuonti ei ainoastaan lisää palveluiden kirjoa ja alenna hintatasoa, vaan myös ohjaa suomalaiset yritykset uudistamaan liiketoimintaansa ja hakemaan kasvua viennistä ja kansainvälistymisestä.

Tutkimustietoa eri alojen kilpailutilanteesta on kuitenkin saatavissa verrattain vähän. Täten kilpailun vaikutukset hinnoitteluun, laatuun, innovaatiotoimintaa ja tuottavuuteen ovat usein vaikeasti hahmotettavissa. Osana elinkeinopolitiikan linjauksia, kilpailun edistämistä ja siihen liittyvää tutkimustoimintaa on voimakkaasti kehitettävä ja systematisoitava.

Tulevaisuudessa on tärkeää, että kilpailupolitiikka ja kilpailun edistäminen mielletään keskeiseksi osaksi elinkeinopolitiikkaa ja edistetään kilpailullisen liiketoiminta- ja innovaatioympäristön syntymistä. Merkittäviä asiakokonaisuuksia tässä yhteydessä ovat:

- Sääntelyn vaikutus kilpailuun
- Kilpailupolitiikka ja yksityiset kilpailurajoitukset
- Julkinen toiminta markkinoilla – rooli kilpailupolitiikalle
- Kilpailu ja julkiset hankinnat
- Valtiontuet ja kilpailu
- Kilpailuasteiden kokonaisvaltainen kartoitus – palvelut avainasemassa

28 Ks. esim. Suomi maailmantaloudessa -raportti

29 Steinbock

4.2 Sääntely, kilpailunrajoitukset ja julkinen toiminta

Sääntely vaikuttaa suoraan kilpailuun

Sääntelyllä on moninaisia yhteiskuntapoliittisia tavoitteita. Samalla sääntely usein rajoittaa kilpailua. Näin ei tarvitse olla, sillä sääntelylle asetettu tavoite voidaan saavuttaa usein myös vähemmän kilpailua vääristävällä tavalla.

Suuri osa suoraan elinkeinotoimintaa rajoittavasta hyödykemarkkinoiden sääntelystä on asteittain purettu ja edellytykset tältä osin toimivalle kilpailulle ovat olemassa.

Suoraan kilpailua estävää sääntelyä on Suomessa edelleen tietyillä toimialoilla. Näitä ovat muun muassa apteekkitoiminta, päivittäistavara-kaupan aukiolosäännökset, tietyt kuljetusalan säännökset ja rakentaminen. Kilpailua estävää sääntelyä on poistettu sähkömarkkinoilta ja teletoiminnasta. Näillä aloilla lisääntynyt kilpailu on hyödyttänyt kuluttajia alentuneina hintoina ja runsaampana palvelutarjontana. Myös eräiden muiden alojen avaamista kilpailulle on esitetty. Esimerkkinä voidaan mainita taksityöryhmän mietintö vuodelta 2004, jossa ehdotettiin luopumista taksilupien tarveharkinnasta.

Sääntelyllä voi olla myös epäsuoria vaikutuksia kilpailuun vaikkapa ns. itsesäätelyn muodossa: Erilaisten standardien julkilausuttu tavoite kuluttajan aseman turvaamiseksi voi samalla tarjota merkittävää suojaa kilpailulta alalla jo toimiville yrityksille. Tällainen voi olla erityisen merkittävää Suomen usein pienillä markkinoilla. Toisaalta standardeilla luodaan laajat markkinat, jotka puolestaan synnyttävät kysyntään perustuvia innovaatioita.

Sääntely eri muodoissaan ei saisi muodostua esteeksi uusien yritysten alalle tulleelle. Lainsäädäntöä valmisteltaessa olisi varmistuttava siitä, että esitetty lainsäädäntö on mahdollisimman kilpailuystävällinen.

Kilpailupolitiikka ja yksityiset kilpailunrajoitukset

Kaupan esteiden vähäisyydestä huolimatta näyttää, ettei monellakaan palvelualalla ole merkittävää tuontikiilpailun painetta. Suomen markkinat ovat useilla aloilla pienet ja toimijoita on vähän. Näissä oloissa kartellit ja muut kielletyt yritysten väliset yhteistyömuodot voivat merkittävästi estää kilpailun syntymistä. Siksi on erittäin tärkeää, että kilpailupolitiikka puuttuu aktiivisesti rikkomuksiin estäen markkinatoimijoiden sopimat kilpailun rajoitukset.

Määrävässä asemassa oleva yritys tai joukko yrityksiä voi käyttää voimaansa hyväksi päättämällä hinnoistaan ja toimitusehdoistaan asiakkaittensa välittämättä kilpailijoittensa ja tavarantoimittajiensa reaktioista. Vaihtoehtoisten toimittajien puuttuessa niillä ei ole pakottavaa tarvetta panostaa tuotekehitykseen, laatuun eikä kustannustehokkuuteen. Tämä puolestaan vähentää kansantalouden innovatiivisuutta ja kilpailukykyä. Monien toimialojen keskittyneestä rakenteesta johtuen puuttuminen määrävästä markkina-asemasta aiheutuviin kilpailuongelmiin on tärkeää.

Yrityskauppalvonnin tavoitteena on turvata kilpailu markkinoilla puuttumalla tarvittaessa etukäteen yrityskaupoihin, jotka johtavat kilpailua merkittävästi estävään määrävään markkina-asemaan. Määrävän markkina-aseman väärinkäyttökiellolla puututaan taas jälkikäteen yrityksen tai yritysten kilpailun vastaiseen käyttäytymiseen. Nämä toimenpiteet parantavat kilpailijoiden toimintaedellytyksiä ja pyrkivät varmistamaan kohtuulliset ja yhdenmukaiset hinnat ja muut toimitusehdot asiakkaina oleville kuluttajille tai yrityksille.

Mahdollisuudet kilpailupolitiikan tehokkaaseen täytäntöönpanoon ovat lisääntyneet vuonna 2004 voimaan tulleen EU:n ja kansallisen kilpailulainsäädännön uudistusten myötä. Kilpailuviranomaisilla on nyt käytössään entistä laajempi keinovalikoima puuttua yksittäisiin kilpailunrajoituksiin ja entistä laajemmat mahdollisuudet yhteistyöhön ja tietojenvaihtoon muiden jäsenvaltioiden viranomaisien kanssa.

Kilpailusäädännön tehokkaassa täytäntöönpanossa on keskityttävä ensisijaisesti kaikkein vakavimpien kilpailunrajoitusten selvittämiseen. Kilpailuvirasto on jo omaksunut hyvin aktiivisen otteen kartellien tutkimisessa, josta esimerkkinä on epäily ns. asfalttikartellista. Tämä on hyvä esimerkki toimintatavasta, jossa mahdollisen kartellin lopettaminen parantaa kuluttajien ostovoimaa ja säästää veronrajoja julkisissa hankinnoissa.

Varsinaisen kilpailututkiminnan lisäksi aktiivinen kilpailupolitiikka edistää kilpailua myös muistuttamalla yrityksiä kilpailulaista ja ehkäisee siten halukkuutta lainvastaisiin yhteistyöjärjestelyihin.

Julkinen toiminta ja kilpailu

Julkiset palvelut ja julkinen elinkeinotoiminta vaikuttavat erityisesti yksityisen palvelutuotannon kehittymiseen. Julkisen sektorin yksiköiden toiminta markkinoilla joko suoraan tai omistuksen kautta väärin useimmiten kilpailua tai jopa syrjäyttää kokonaan yksityistä tarjontaa. Nykyään moni julkinen sektorilla tuotettu palvelu voitaisiin tuottaa myös yksityisen yrityksen voimin.

Kilpailulainsäädäntö voi aktiivisesti sovellettunakin puuttua vain yksityisiin kilpailunrajoituksiin. Tärkeä kysymys on julkisen toimijan asema markkinoilla ja kilpailuneutraliteetti. Kunnat ja kuntayhtymät muodostavat yhä enemmän liikelaitoksia ja yhtiöitä, jotka kilpailevat markkinoilla yksityisen toiminnan kanssa. Valtion tai kunnan omistama liikelaitos saattaa laajentaa toimintaansa muihin kuin suoraan sen perinteiseen toimintaan kuuluville alueille ja siten kilpailla yksityisen tuottajan kanssa.

Vaikka julkinen toimija ei olisikaan varsinaisesti määräävässä markkina-asemassa tai kartellissa, kilpailuongelmia voi syntyä. Julkisomisteiseen toimintaan sisältyy usein erityisiä etuja (mm. mittakaavaedut), jotka asettavat yksityiset tuottajat huonompaan asemaan. Kilpailunrajoituslain nojalla ei tällä hetkellä ole mahdollisuutta puuttua julkisen liikelaitoksen aiheuttamiin kilpailun vääristymiin, elleivät ne suoraan riko kilpailusäännöksiä. Kilpailuneutraliteetin turvaamiseksi julkisen elinkeinotoiminnan toimintapuitteista olisi nykyistä selkeämmin sovittava kuntien, yritysten ja kilpailuviranomaisen välillä.

Väestön ikääntyessä ja työvoiman vähentyessä tarvitaan aidosti uusia malleja hyvinvointipalveluiden tuottamiseksi. Palvelujen tuotantoon tarvitaan nykyistä enemmän kilpailua synnyttämään innovaatioita ja kohentamaan tuottavuutta. Perinteisessä mallissa, jossa kunta toimii tuottajana, ei ole selkeitä kannusteita innovaatioihin.

Hyvinvointipalvelujen alalla merkittävä tekijä on myös asiakkaan näkökulma: kuka palveluja tilaa ja kenelle niitä tuotetaan? Tällä alueella on selkeä tarve ns. sosiaalisille innovaatioille. Yksityisen palvelutuotannon lisääminen synnyttää todennäköisesti laadukkaampia ja paremmin kysyntään vastaavia palveluita kuin pelkästään kunnallinen palvelutuotanto.

Kilpailu ja julkiset hankinnat

Kilpailuttaminen on parantanut palvelujen laatua ja tuotannon tehokkuutta. Kilpailuttamisen merkitys palvelujen hankinnassa on erityisesti kuntasektorilla kuitenkin vielä verraten pieni. Syitä tähän ovat kilpailuttamisen hankalaksi koetut mekanismit, sekä kokemuksen ja asiantuntemuksen puute. Kilpailutuksen asiantuntemus voitaisiin järjestää kuntayhtymien piirissä keskitetysti. On haluttu myös henkilöstösyistä ylläpitää omaa tuotantoa. Lisäksi kunnilla on kolmannen sektorin toimijoiden kanssa lukuisa joukko voimassa olevia vanhoja sopimuksia, joista on tahdottu pitää kiinni myös muuttuvissa oloissa. On kuitenkin todennäköistä, että julkisia terveydenhuoltopalveluja erityisesti lääkäripalvelujen alalla ostetaan jatkossa yksityisiltä tuottajilta huomattavasti aiempaa enemmän.

Julkisissa palveluissa on hyödyllistä erotella yhtäältä julkisten palvelujen saavuus ja laatu ja toisaalta niiden varsinainen tuottaja. Yksityisen tuottajan käytön ei

tarvitse vaikuttaa negatiivisesti saatavuuteen tai laatuun. Usein yritykselle on asetettu tiukempia vaatimuksia kuin omalle tuotannolle. Samalla on säästösyistä usein tingitty palvelujen tasosta.

Suomessa ei käytetä julkisia hankintoja niin paljon kuin olisi mahdollista teknologian kehittämisen tukemiseksi (ks. luku 5.3).

Valtiontuen vaikutus kilpailuun

Keskeinen haaste on koordinoita tukipolitiikkaa kokonaisuutena ja pyrkiä vähentämään tukien kokonaismäärää. Suomessa teollisuuden ja palvelualojen tukien (pl. EAKR-osarahoitus) kokonaismäärä on kasvanut viime vuosina.

Euroopan unionin jäsenvaltiot ovat sitoutuneet tukien kokonaismäärän alentamiseen ja niiden kohdentamiseen vähemmän kilpailua vääristäviin hankkeisiin³⁰. Lisäksi edellytetään tukiohjelmien systemaattista arviointia. Käytäntö on kuitenkin vaihtelevaa, eikä kilpailuvaikutuksia tai edes tukien yleistä tehokkuutta arvioida riittävän systemaattisesti. Tukipolitiikkaa tulee kansallisella tasolla systemaattisesti arvioida, jotta varmistetaan, etteivät tuet, myöskään komission hyväksymät, vääristä kilpailua tarpeettomasti. Tukien systemaattinen arviointi edistää osaltaan myös tukien vähentämistavoitteen toteutumista.

Ajankohtainen tehtävä Suomelle on vaikuttaa uudistettavina oleviin EU:n säännöksiin tutkimus- ja kehittämistoiminnan valtiontuista. Tuottavuuden lisääminen palvelualoilla edellyttää, että myös ei-teknologiset innovaatiot, erityisesti palvelu-innovaatiot saadaan tukien piiriin.

4.3 Palvelualojen tuottavuus ja palvelujen vienti

Palvelualojen osuus on pienempi kuin muissa kehittyneissä maissa

Suomessa palvelualojen osuus on sekä tuotannolla että työllisyydellä mitaten pienempi kuin vastaavan kehitystason maissa. Sama koskee palveluiden viennin osuutta kansantuotteesta. Palveluiden tuotanto- ja työllisyysosuudet ovat Suomessa viime vuosina kohonneet hitaammin kuin muissa OECD-maissa (ks. VNK). Palvelualojen tuottavuus Suomessa on myös keskimääräistä alempi.

30 Tukholman Eurooppa-neuvoston päätelmät vuonna 2001

Palvelujen hintataso on Suomessa korkea verrattuna muihin OECD-maihin ja tätä kautta kuluttajien ostovoima on matala. EU:n sisämarkkinoiden syventyminen sekä yleinen sääntelyn ja kaupan esteiden purkaminen voimistavat periaatteessa kilpailua myös kotimarkkinoilla. Näin ei kuitenkaan Suomessa ole yleisesti tapahtunut. Eräs keskeinen selittäjä korkealle hintatasolle – ja täten palvelualojen tehottomuudelle – on juuri puutteellisesti toimiva kilpailu eli kotimaisia toimijoita ja tuontakilpailua on vähän. Palvelualat ovat olleet ulkomaiselta kilpailulta suojattomia kuin teollisuus. Suoria sijoituksia suuntautuu palvelualoille vähän.

Palvelut ovat merkittävä tuotantopanos. Laadukkaista liike-elämän palveluista hyötyvät muut toimialat ja kasvava osa etenkin osaamisintensiivisen ja huipputekniikan tuotannon panoksista on tietointensiivisiä palveluita. Tuotannon verkottuminen korostaa liike-elämän palvelujen merkitystä innovaatioiden luojina ja siirtäjinä. Suomen markkinat ovat rajalliset liiketoiminnan kasvattamiselle. Liike-elämän palvelujen innovatiivisuuden ja tuottavuuden on siten oltava huipputasoa, jotta alan yritykset menestyvät vientimarkkinoilla ja kansainvälisissä verkostoissa.

Yksityisillä palvelualoilla tuottavuus ei aina yllä kv. keskitasolle

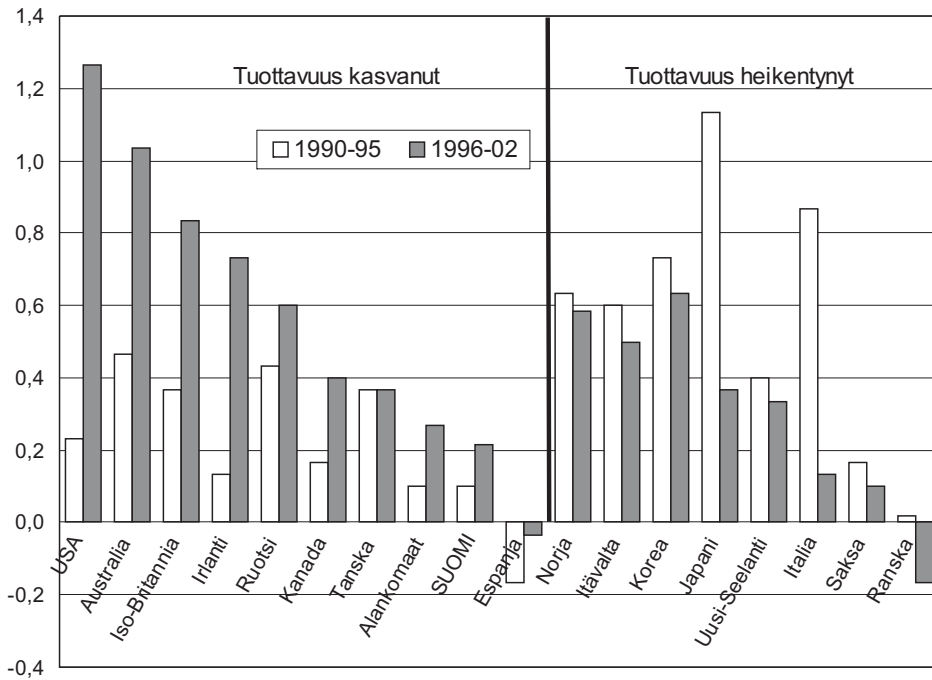
Teollisuuden tuottavuudessa Suomi on maailman kärkiluokkaa. Yksityisten palvelualojen työn tuottavuuden taso oli Suomessa vuonna 2001 noin 10 prosenttia alempi kuin EU-maissa, vaikka tuottavuus on kasvanut nopeasti 1990-luvun alun jälkeen. Tuo ero keskittyy voimakkaasti kiinteistö- ja liike-elämän palveluoihin ja se on myös suuri hotelli- ja ravintolatoiminnassa. Sen sijaan rahoituspalveluiden ja kuljetuksen tuottavuus on korkeampi kuin EU-maissa.³¹

Todennäköisiä syitä yksityisten palvelualojen kv. keskimääräistä alempaan tuottavuuteen ovat:

- matala pääomaintensiteetti
- vaatimaton tieto- ja viestintätekniikan hyödyntäminen
- tutkimus- ja kehitystoimintaan panostus ei yllä huippumaiden tasolle, vaikka on keskimääräistä korkeampi

Pääomakannan uusiminen tuo uutta teknologiaa yritysten käyttöön ja siten aineelliset investoinnit ovat merkittävä keino nostaa tuottavuutta. Liike-elämän palvelualojen pääomaintensiteetti on Suomessa matala. Myös toimialan investointiaste on 2000-luvun alkuvuosina ollut varsin matala, 11–12 prosenttia. Tämä saattaa osaksi selittää liike-elämän palvelualojen huomattavaa tuottavuuseroa kansainvälisesti verrattuna.

Investoinnit tieto- ja viestintäteknologiaan ovat viime vuosina nostaneet palvelu-alojen tuottavuutta kaikkein eniten Yhdysvalloissa. On huolestuttavaa, ettei tietotekniikan laite- ja ohjelmistoinvestointien osuus pääomanmuodostuksesta ole Suomessa koko talouden tasolla erityisen korkea³².

Lähde: OECD, STAN Database, 2004

Kuvio 4. Tieto- ja viestintäteknologiaa hyödyntävien palvelu-alojen myötävaikutus kansantalouden työn tuottavuuden kasvuun, %

Yksityisten palvelu-alojen tutkimus- ja tuotekehitysmenojen suhde arvonlisäykseen on Suomessa OECD-maiden keskitasoa tai hieman sen yläpuolella, mutta kuitenkin selkeästi alle huippumaiden eli Ruotsin, Tanskan ja Yhdysvaltojen. Palvelusektorin tutkimus- ja kehityspanosten määrä voi siis osaltaan selittää palvelusektorin heikompaa tuottavuutta suhteessa OECD:n kärkimaihin. Lisäksi voidaan kysyä kuinka tehokkaasti tehdyt panostukset on pystytty hyödyntämään liiketoiminnassa, miten palveluyritysten innovaatioketju ylipäätään toimii ja osataanko yrityksissä hyödyntää saatavilla olevaa teknologiaa (ks. VNK). Innovaatiopotentiaalia on, sillä palvelu-aloilla Suomessa on töissä tutkijoita OECD-maista ylivoi-

maisesti eniten ja meillä myönnetään toiseksi eniten patenteja suhteessa väkilukuun.

Tuottavuus on teollisen aikakauden käsite. Tuottavuuden mittaaminen on tehtaassa helpompaa kuin palvelualan toimipaikassa. Siirryttäessä toimialojen ja kansantalouden tasolle tuottavuuden vertailut etenkin kansainvälisesti ovat yhä vaikeampia. Palvelualoilla on kiinnitettävä huomiota nimenomaan innovatiivisuuteen niin markkinoilla, liiketoiminnassa kuin teknologiassa – toki tuotannon tehokkuudella on roolinsa myös palvelualoilla kilpailukyyn kohentajana.

Työehtojen joustavuuskin vaikuttaa

Suomen palkanmuodostustapa, jossa verraten pieni osa palkkojen muutoksista päätetään yritystasolla, ei ole tuottavuuden kohentamisen kannalta paras mahdollinen. Palkkajoustavuuden vähäisyys tässä mielessä on ongelmallisin sellaisten yritysten kohdalla, jossa yksittäisen työntekijän suoritus voi vaikuttaa merkittävästi tuottavuuteen. Tällaisia tehtäviä voi ajatella olevan varsin paljon muun muassa liike-elämän palvelujen tuotannossa (ks. VNK). OECD:n arvioiden mukaan työsuhteen turvaamisen tiukkuus saattaa laskea liike-elämän palvelujen työllisyysosuutta (ks. Tanaka).

Nykyisessä järjestelmässäänkin voidaan sopia joustavista ratkaisuihin: Majoitus-, ravitsemis- ja matkailualalla on sovittu paikallisesti neuvotellen työaikakokeiluista Levin Matkailukeskus Oy:n Hotelli Levitunturissa ja Holiday Club Finland Oy:ssä. Työn suunnittelussa noudatetaan vuosityöaikamallia, jossa työtä tehdään palveluiden kysynnän mukaan³³.

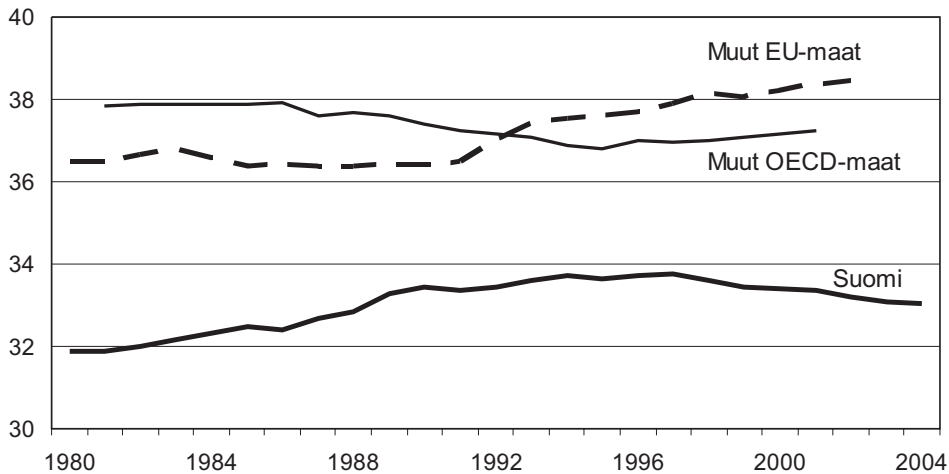
Julkisessa palvelutuotannossa tuottavuus on laskenut

Palvelualojen tuottavuuden mittaamiseen kansantalouden tilinpidon käsittein ja erityisesti kansainvälisiin vertailuihin on suhtauduttava varauksella. Erityisen ongelmallista tuotoksen määrittely on, kun palvelujen tuottajina ovat julkisen sektorin yksiköt. Kansantalouden tilinpidon mukaiset tuottavuusvertailut osoittavat, että tuottavuus useissa julkisesti tuotetuissa palveluissa on Suomessa matala. Toisaalta muilla tavoin tehtyjen erilliselvitysten mukaan tilanne ei olisi Suomessa ainakaan muita maita huonompi. Hyvinvointipalvelujen tuotantoa tarkasteltaessa on muistettava, että lopullinen tavoite on vaikuttavuus ja että tuottavuus on vain yksi mutta tärkeä keino.

33 Sopimukset ovat allekirjoittaneet Palvelualojen ammattiliitto ja Suomen Hotelli- ja Ravintolaliitto. <http://www.pam.fi/viestinta/?x12970=71395>

Suomessa julkisen sektorien palvelutuotannon tuottavuus on laskenut ja se on tasoltaan muita EU- ja OECD-maita alempi (kuvio 5). VATT:n selvitys tukee tätä havaintoa eli terveyskeskusten tuottavuus näyttäisi viime vuosina laskeneen selkeästi. Stakesin mukaan myös keskussairaalojen tuottavuus on laskenut. Sosiaalipalvelujen ja opetuksen tuottavuus on myös laskenut (liite 2).

Arvonlisäyksen volyymi per
työntekijä, 1000 € vuoden 2002

Lähde: OECD

Kuvio 5. Julkisten palvelujen työn tuottavuus

Pääosa Suomen koulutus- sekä sosiaali- ja terveystalouksista tuotetaan julkisella sektorilla. Kansantalouden kannalta oleelliset kysymykset ovat: Ovatko julkisen sektorin yksiköt toiminnassaan tehokkaita? Estääkö julkisen tuotannon suuruus mahdollisesti tehokkaamman ja innovatiivisemmän yksityisen tuotannon syntyminen?

Julkishallinnon järjestelmiä ei ole suunniteltu tuotantotoimintaa varten. Julkisen sektorin hyvinvointipalvelujen tuotannossa kehittämisen tarvetta on erityisesti kustannuslaskennassa ja tuotannon organisoimisessa. Julkinen tuotanto vaikuttaa tuottavuuteen myös sitä kautta, että se pienentää yksityisen tuotannon kokoa. Tällä voi myös vähentää innovaatiotoimintaa ja vaikeuttaa koulutus- ja hyvinvointipalveluiden kehittymistä vientikelpoisiksi tuotteiksi.

Tuotannon innovatiivisuuden ja tuottavuuden merkitys kasvaa vastedes palvelujen tuotannossa. Hyvinvointipalvelujen osuus kansantuotteesta on kasvussa. Kasvu on suurinta ns. kuluttajavetoisissa palveluissa, joiden kysyntäjousto on korkea. Kansainvälinen kilpailu tälläkin alalla astuu ennen pitkää Suomeen.

Hyvinvointipalvelujen tuotannossa tarvitaan ammatillisen ja kaupallisen osaamisen liittoa. On tehtävä ratkaisuja palvelujen tuottamisen mallista (esim. kunta- ja palvelurakennemuutos) ja markkinoiden neutraalista toiminnasta. Yritystoiminnan rooli kasvaa, koska tarvitaan uusia palveluja, uusia liiketoiminnan malleja ja panostusta palvelujen vientiin.

OECD on nähnyt julkisen palvelutuotannon laajuuden ja palvelusektorin vähäisen kilpailun ja keskeiseksi syiksi palvelujen matalalle tuottavuudelle Suomessa. Käsitelmästä kilpailun puutteesta tukee, että palvelujen suhteellinen hintataso on erittäin poikkeuksia lukuun ottamatta Suomessa korkea. Kunnat ovat omassa palvelutuotannossaan rahoitusmahdollisuuksiensa ääri rajoilla. Toistaiseksi tähän on OECD:n arvion mukaan vastattu nostamalla mieluummin kunnallisveroja kuin tehostamalla palvelujen tuotantoa. Lisäksi valtion merkittävä osuus useilla palvelu-aloilla vähentää kilpailua ja toimialojen kehitystä.

Palveluiden vienti on vähäistä

Palvelujen osuus viennistä on Suomessa selkeästi pienempi kuin muissa pienissä kansantalouksissa (liite 3). Tähän on kaksi selkeää selitystä: Suomi on perinteiltään teollisuusmaa ja julkisten palvelujen maa.

Teollinen perinne tarkoittaa sitä, että voimavaramme olivat pitkään suuntautuneita teollisuuden välituotteisiin. Tuotantorakenteemme on edelleen teollisuusvaltainen. Suomen teollisuudessa palvelutuotannon ulkoistaminen ei ole edennyt niin nopeasti kuin muualla – tosin ero pienenee nopeasti.

Suomi ei ole pieneksi taloudeksi erityisen avoin. Suomessa on huomattava kotimarkkinateollisuus. Teollisuuden osuus tuotannosta on kansainvälisessä vertailussa suuri, mutta tavaraviennin osuus kansantuotteesta ei yllä samalle tasolle.

Taloutemme vähäinen avoimuus myös tuonnin suhteen selittää Suomen vaatimattoman palveluvientin. Tuonti pakottaa kotimaiset yritykset tehostamaan toimintaansa ja vastavuoroisesti hakemaan ulkomailta kasvun tilaa. Palvelumarkkinoiden sulkeutuneisuus on yksi selitys sille, että liike-elämän palveluissa tuottavuuden taso on muita maita alempi.

Kyse on myös vientiosaamisesta: Suomessa on keskitytty tavaravientiin ja menestytty siinä erinomaisesti, mutta samalla palveluiden vientiponnistelut ovat jääneet vähemmälle. Palveluyrityksiin ei esimerkiksi ole riittänyt vientiosaamista tarpeeksi, kun soveltuvin työvoima on rekrytoitunut teollisuuteen. Toki palveluyritysten kokojakausa on Suomessa painottunut muita maita enemmän pieniin yrityksiin, joiden vientiedellytykset ovat monista syistä suuria huonommat.

Vientikyvyn merkitys on lisääntynyt ja lisääntyy edelleen, koska yhä suurempi osa palveluista on kansainvälisen vaihdannan piirissä. Tämä koskee erityisesti liike-elämän tietointensiivisiä palveluita. Tässä suhteessa hälyttävä havainto on kuitenkin, että Suomi on menettänyt vähäistä markkinaosuuttaan maailmalla tämän alan viennissä vuodesta 1995 vuoteen 2002³⁴. Ruotsi on sen sijaan pystynyt nostamaan osuuttaan.

Pääosa Suomen koulutus- sekä sosiaali- ja terveystalvveluista tuotetaan kunnissa, joiden toimialaan vienti ei kuulu. Tällä on varmaankin ollut kielteinen vaikutus innovaatiotoimintaan ja koulutus- ja hyvinvointipalveluiden kehittymiseen vientikelpoisiksi tuotteiksi.

Palvelujen viennin lisäämisessä keskeistä on palvelualojen liiketoimintojen kehittyminen, toimivat markkinat ja vientiosaamiseen panostaminen.

34 OECD 2005.

5 Ideasta kaupallinen menestys

Toimintaympäristön muutoksia	Haasteita politiikalle
<ul style="list-style-type: none"> – Liiketoiminnan uudistamisen tahti kiihtyy ja tieto- ja viestintäteknologian soveltaminen syvenee. – Tulevaisuudessa innovaatioiden kohteina ja lähteinä ovat yhä enemmän liiketoimintamallit, luovuus, kuluttajat, asiakkaat ja yhteiskunnan prosessit. – Valtiot ja alueet kilpailevat liiketoiminta- ja innovaatioympäristöllä. – Työvoimakapeikat lisääntyvät. 	<ul style="list-style-type: none"> – Markkinalähtöisten innovaatioiden nostamien teknologiaähtöisten rinnalle. – Miten houkutellaan osaavia ja luovia yksilöitä innovatiivisiin ympäristöihin? – Huippututkimuksen turvaaminen. – Sisältötuotannosta, kulttuurista ja luovuudesta liiketoimintaa. – Yrittäjyys ja kasvuyritykset. – Yksityistä rahoitusta yritysten alkuvaiheeseen. – Alueellisen innovaatio toiminnan kehittäminen.
Elinkeinopolitiikan lähtökohtia ja linjauksia	
<ul style="list-style-type: none"> – KTM vahvistaa otettaan innovaatiopolitiikan (tiedepolitiikka, teknologiapolitiikka, yrityspolitiikka) ohjauksessa kansallisesti ja alueellisesti. – Kriittinen menestystekijä on liiketoiminnan osaaminen eli kasvun hallinta, asiakaslähtöisyys, kansainvälinen liiketoiminta ja johtaminen. Yhä tärkeämpää on, että teknologiaan sidotaan palvelu. <ul style="list-style-type: none"> • Lisätään tukea markkinalähtöisille, ei-teknisille innovaatioille. • Liiketoiminnan ja tekniikan osaamisen yhdistäminen vahvuudeksi: Tekesin ohjelmat; Lisää yhteistyötä yritysten, kaupallisten yliopistojen ja teknisten yliopistojen kesken. • Liiketalouden tutkimuksen ja opetuksen tasoa parannetaan. • Koulutuksessa kaikilla tasoilla lisätään yrittäjyyden opetusta ja mm. myyntiosaamista ja asiakkuuden hallintaa. – Luodaan vahvoja klustereita osaamiskeskittymien avulla erityisesti jalostusteollisuuden. – Liiketoiminnan uudistaminen ja innovaatioiden kaupallistaminen edellyttää innovatiivisia yrittäjiä, kasvuhakuisia yrityksiä ja näille otollista ilmapiiriä. <ul style="list-style-type: none"> • Houkutellaan verokannustimilla yksityisiä riskisijoittajia tarjoamaan kokemustaan ja rahoitusta yritysten alkuvaiheen kasvun jouduttamiseksi. • Kehitetään perheyriyten toimintaedellytyksiä. • Valtion erityisrahoituslaitoksia suunnataan nykyistä paremmin korjaamaan markkinoiden toiminnan puutteita. • Vakuutusyhtiöt ja työeläkejärjestelmä (ml. julkisen sektorin) sijoittavat nykyistä laajemmin pääomasijoitusrahastoihin ja suoraan kotimaisten yritysten osakkeisiin. 	

- Uudistetaan yrityspalveluita mm. edistämään markkinalähtöisiä innovaatioita.
- Poistetaan välittäjäorganisaatioiden päällekkäisyydet. Panostetaan alueellisiin klustereihinosaamiskeskusohjelmassa.
- Työvoiman saatavuuden turvaaminen edellyttää systemaattista koulutuksen mitoittamista ja tarpeiden ennakkointia. Työperäistä maahanmuuttoa lisätään.
- Tuetaan yrityksiä kehittämään työssä jaksamista ja koulutusta.
- Panostetaan hyvään ja houkuttelevaan elinympäristöön (mm. turvallisuus, kulttuuri, verotus) luovuuden ja innovatiivisten verkostojen innostamiseksi.
- Yliopistojen, tutkimuslaitosten ja johtavien yritysten yhteistyönä luodaan tieteen ja taiteen huippuyksiköitä. Yliopistoilta tämä edellyttää nykyistä joustavampaa resurssien suuntaamista ja ammattimaista johtamista.
- Ammattikorkeakoulut suunnataan selkeästi tukemaan tietoon ja taitoon tukeutuvaa korkeaa ammattiosaamista. Niillä tulee olla myös vahva vastuu aluekehityksestä.
- Lisätään poliittiseen ohjaukseen perustuvaa kysyntävetoista innovaatiotoimintaa. Hyödynnetään julkisia hankintoja tehokkaasti innovaatiotoiminnassa.

5.1 Tasapainoinen innovaatioprosessi

Innovaatio on laaja kokonaisuus

Yritysten innovaatioita voidaan jaotella teknologisiin, muotoilullisiin tai markkinalähtöisiin. Innovaatiotoiminnasta voidaan myös erotella tuoteinnovaatiot ja liiketoimintainnovaatiot, jolloin puhutaan idealuovuudesta ja bisnesluovuudesta. Vaikka näissä jaotteluissa lokerot ovat paljolti sisäkkäisiä, niitä voidaan käyttää apuna arvioitaessa innovaatiojärjestelmän ja -ympäristön toimivuutta.

Innovaatiot eivät synny enää lineaarisen innovaatioketjun (idea, keksintö, testaus, tuotteistus, valmistus, markkinointi) tuloksena, vaan monimutkaisemmissa vuorovaikutteisissa prosesseissa, joissa erityisesti kuluttajien käyttäytymisen, asiakkaiden tarpeiden ja markkinoiden muutokset pyritään ennakoimaan ja myös viranomaisvaatimukset ottamaan huomioon. Yrityksissä tuotteiden ja liiketoiminnan kehittämisen toimintamalleja muuttavat nimenomaan tuotannon ja tuotantoprosessin muuttuminen modulaarisiksi sekä siirtyminen yhteiseen kehitystyöhön ja yhteiseen tuotantoon kuluttajien ja asiakkaiden kanssa.

Innovaatio on prosessi, jonka tuloksena syntyy taloudellista lisäarvoa

Termejä innovaatio(t), innovaatiotoiminta, innovaatioprosessi ja innovaatioketju käytetään aika lailla päällekkäin. Seuraavassa on esimerkkejä innovaation määritelmistä:

- ⇒ Innovaatiot ovat uuden tiedon ja taidon siirtämistä uusiin tuotteisiin (tavarat, palvelut) ja prosesseihin. Tärkeää on siis uuden kaupallistaminen ja sen hyödyntäminen tuotannossa.³⁵
- ⇒ Innovaatio voidaan määritellä tuotteeseen, palveluun tai muuhun toimintaan liittyväksi uudistukseksi, jolla on arvoa kilpailutilanteessa³⁶. Innovaatio ei ole pelkkä idea vaan siihen liittyvä olennaisesti toteutus ja arvon luominen.
- ⇒ Innovaatiot ovat tyypillisesti uudenlaisia tuotteita, palveluita, toimintatapoja, johtamis- ja organisointitapoja tai strategisia lähestymistapoja, jotka parantavat yrityksen kilpailukykyä ja tuottavuutta³⁷.
- ⇒ Sosiaalisilla innovaatioilla tarkoitetaan yhteisöllisiin ongelmiin tuotettuja uudenlaisia ratkaisuja.³⁸ Sosiaaliset innovaatiot ovat parhaimmillaan rakenteellisia muutoksia, jotka johtavat taloudellisen ja yhteiskunnallisen suorituskyvyn kasvuun.

Innovaatioympäristömme on teknologiakeskeinen liiketoimintamalleihin ja markkinoihin perustuvien innovaatioiden kustannuksella

Taloudellinen kilpailu pakottaa valtiot systeemikilpailuun, jossa kohteena on kansallisen innovaatiojärjestelmän ja -ympäristön kokonaistehokkuus, jonka lisääminen edellyttää systeemiajattelua ja systeemin eri osien jatkuvaa kehittämistä. Systeemiähtöinen innovaatiopolitiikka, jossa Suomi on erityisesti tiede- ja teknologiapolitiikan osalta edelläkävijä, tulee valtaamaan yhä enemmän alaa. Avoimen koordinaation menetelmän soveltaminen EU:n jäsenmaiden sektoripolitiikoihin – myös t&k-politiikkaan Lissabonin kilpailukykytavoitteiden edistämiseksi – on selkeä osoitus systeemiajattelun yleistymisestä.

35 Alanen

36 Stähle, Sotara, Pöyhönen.

37 Sitra (mukailtuna)

38 Stähle, Sotara, Pöyhönen.

Suomen kansallinen innovaatiojärjestelmä³⁹ ja innovaatioympäristö⁴⁰ ovat saaneet kansainvälisessä vertailuissa ja arvioinneissa maailman huippuluokkaan kuuluvat arvosanat.

Samaan aikaan kun Suomen innovaatioympäristö näyttää mainesanoja maailmalla, sitä arvostellaan tutkimus- ja teknologiakeskeiseksi ja vastaavasti muotoiluun, liiketoimintamalleihin ja markkinoihin liittyvien innovaatioiden katsotaan jääneen liian vähälle huomiolle. Jälkimmäisten merkitys talouskasvun ja kilpailukyvyn lähteenä on kuitenkin tulevaisuudessa yhä suurempi⁴¹. Myös Pohjoismaiden elinkeinoelämän keskusjärjestöt⁴² korostavat, että tutkimuslähtöisten ja käyttäjälähtöisten teknologisten innovaatioiden yhdistelmällä voidaan luoda kuluttajille korkealaatuisia tuotteita.

Teknologiakeskeisyydestä puhuminen on sikäli oikeutettua, että meillä innovaatiopolitiikka on kohdistunut pitkälle uuden teknologian tarjontaan, kun sitä vastaan kysyntään vaikuttavia toimenpiteitä on käytetty niukemmin. Suomen innovaatiojärjestelmän painottumisessa teknologiaan on kysymys pitkälti perinteestä eli teollisuuden edelleen Euroopan mitassa korkeasta tuotanto-osuudesta. Syitä liiketoiminta- ja markkinaperusteisiin innovaatioiden vähyyteen on ohut liike-elämän palvelusektori ja puutteet osaamisessa⁴³. Palvelualojen innovaatioissa Suomi on EU-maiden keskikastia⁴⁴.

39 Kansallinen innovaatiojärjestelmä tarkoittaa kokonaisuutta, jonka muodostavat uuden tiedon ja osaamisen tuottajat, niiden hyödyntäjät sekä näiden väliset vuorovaikutus- ja verkostosuhteet. Innovaatiojärjestelmän keskeiset osat ovat koulutus, tutkimus ja tuotekehitys, innovaatioiden tuotteistaminen ja kaupallistaminen sekä tietointensiivinen yritystoiminta. Monipuolinen kansainvälinen yhteistyö on järjestelmän läpikäyvä piirre. http://www.research.fi/innojarj_fi.html

40 Innovaatioympäristö on osa sitä ympäristöä, jonka yritykset kohtaavat päivittäisessä toiminnassaan.

41 Tärkeä tekijä menestyksellisen kasvavan yrityksen taustalla on liiketoimintaideat, joita uudistetaan erityyppisin innovaatioin. Usein on kyse uusista tuotteista ja menetelmistä, jotka ovat teknisen kehityksen tulosta. Nykyään Ruotsin talouden kasvua edesauttaa yhä suuremmissa määrässä toisenlaiset innovaatiot eli organisatoriset, palveluperusteiset, rahoitukselliset, kulttuuriperustaiset ja vahvasti yrittäjyydelle rakentuvat. (De bortglömda innovationerna)

42 The Nordic Recipe for Global Success.

43 Himanen

44 OECD ja Eurostatin CIS-katsaus

5.2 Luovuus innovaatioina ja liiketoimintana

Luovuus on kykyä tehdä tai tuottaa uutta ja yllättävää, ja se ilmenee esimerkiksi uusina ideoina, merkityksinä, tulkintoina, käytäntöinä ja tuotteina.⁴⁵ Talouden kannalta luovuus on yrittäjien ja työntekijöiden kykyä soveltaa uutta tietoa, taitetta ja teknologiaa. Luovuus on innovaatioiden lähde.

Hyvä innovaatioympäristö kykenee houkuttelemaan osaavia ja luovia yksilöitä, sillä innovaatiot syntyvät usein yksilöiden ja heidän verkostojensa kautta. Tällaiset henkilöt etsivät innostavia työtehtäviä, kollegoita ja ympäristöjä. He arvostavat erilaisuutta ja suvaitsevuutta ja myös vapaa-aika on heille tärkeää. Luovissa ympäristöissä on riittävästi ”pörinää” ja tapahtumia pitämään elämä kiinnostavana ja haastavana. Todella dynaamisen innovaatioympäristön ytimessä on kulttuuri, joka kannustaa yksilöitä riskinottoon, hyväksyy epäonnistumisen, suvaitsee erilaisuutta ja arvostaa yrittämistä (ks. Sitra).

Tulevaisuuden kilpailukykyämme edellyttää luovuuden korostamista laajasti liiketoiminnassa ja yhteiskunnassa. Tällöin esille nousevat kysymykset kuten muotoilu, kulttuuriosaaminen, liiketoimintamalleissa bisnesluovuuden ja idealuovuuden yhdistäminen, kuluttajien hyödyntäminen innovaatioissa, johtamisen ja työelämän kehittäminen luovuuden vapauttamiseksi, luovuuden korostaminen koulutuksessa, tieteen ja taiteen huippuyksiköt, luovuudelle otollisten keskustusten ja tilojen rakentaminen, sekä yrittäjyyteen ja yritysten kasvuun kannustava ilmapiiri.

Luovuuteen liitetään myös luovien toimialojen käsite⁴⁶. Esimerkiksi tietotekniikassa kehityksen painopiste on siirtynyt laitevalmistuksesta ohjelmistoihin ja sisältöihin (palvelut, multimedia, viihde). Tämä siirtymä on suuri haaste Suomessa, sillä tuotantomme on erikoistunut sähkötekniseen teollisuuteen eikä esimerkiksi ohjelmistoteollisuus ole yltänyt maailmanlaajuisille markkinoille. Sisältötuotannon ja luovien toimialojen mahdollisuudet ovat myös pitkälti hyödyntämättä (ks. Sitra). Kulttuurin aloilla puolestaan haasteena on liiketoimintaprosessien laaja osaaminen, jotta korkeatasoinen kulttuurisisältö pystytään muuntamaan vientikelteisiksi tuotteiksi.

Luovuus liittyy läheisesti myös aineettomiin investointeihin. Yrityksen aineeton pääoma muodostuu työntekijöiden kyvyistä ja innovatiivisuudesta, yrityksen ra-

45 Kolme puheenvuoroa luovuuden edistämisestä.

46 Käsitettä ei ole kansainvälisesti yksiselitteisesti määritelty. Luovan talouden aloja ovat mm. mainonta, arkkitehtuuri, taide, käsityö, muotoilu, elokuva ja videotuotanto, musiikki ja muut esittävät taiteet, julkaiseminen, ohjelmointi ja radio- ja televisio toiminta (lähde: Alanen, Aku).

kenteissa ja prosesseissa olevasta tiedosta, yrityskuvasta, tavaramerkeistä ja muista immateriaalioikeuksista sekä asiakas- ja yhteistyösuhteista.

Yritykset ottavat sijaintipäätöksissään huomioon luovat ympäristöt. Luovuus korostaa yksilön elinympäristön näkökulmaa yritysten toimintaympäristön kehittämisessä. Elinkeinopolitiikassa on otettava huomioon, että toimintaympäristö on houkutteleva vapaa-ajan vieton, kulttuurin, turvallisuuden, verotuksen, ym. tekijöiden suhteen.

5.3 Markkinaosaamista ja teknologiaa

Liiketoiminnan taidot teknologisen osaamisen rinnalle

Yritysten liiketoiminnan uudistamisessa vastedes merkittäviä ovat vahvalle yrittäjyydelle rakentuvat organisatoriset, rahoitukselliset, palveluihin ja kulttuuriin perustuvat innovaatiot. Näiden ei-teknisten innovaatioiden kaupallistamiseen pitää Suomessakin voimakkaasti panostaa. Tärkeitä tekijöitä ovat myös muotoilu sekä kuluttajien ja muiden loppukäyttäjien huomioiminen.

Liiketoiminnan taidot korostuvat tulevaisuuden kilpailutekijänä. Suomessa on selkeä tarve kohentaa liiketoiminnan taitoja niin kansainvälisille markkinoille suuntaavissa yrityksissä kuin yritystoiminnan uusilla aloilla (esim. hoivapalvelut). Liiketoiminnan taitojen kohentamiseen tarvitaan voimakasta panostusta. Koulutuksessa tulee erityisesti kiinnittää huomiota myyntiosaamiseen ja asiakkuuden hallintaan.

Tekes⁴⁷ on nostanut liiketoimintaosaaminen uudeksi kansalliseksi painopisteeksi strategisissa sisältölinjauksissaan. Muutoin Tekes päättyi keväällä 2005 hyvin pitkälle samoihin teknologisiin painotuksiin kuin useimmat teollisuusmaat: tieto- ja viestintäteknologia, bioteknologia-, materiaalitekhnologia ja nanotekhnologia.

Tekesin mukaan liiketoimintaosaamisen haasteet nousevat yhä merkittävämpinä teknologisen osaamisen rinnalle. Alan toimijat haastetaan nykyistä tiiviimpään verkottumiseen. Liiketoimintaosaamisessa tavoite on, että Suomi on innovaatioiden kehittäjänä – teknologisen ja liiketoiminnan osaamisen yhdistäjänä – maailman huipulla. Strategisina sovellusalueina panostetaan kasvuyrityksiin, liiketoiminnan uudistumiseen, kansainvälisessä kilpailuympäristössä menestyviin toimintamalleihin, asiakaslähtöisyyteen, osaamisen johtamiseen ja palveluliiketoimintaan.

47 Innovaatioista hyvinvointia, Painopisteet tulevaisuuden rakentamiseksi

Tekesin teknologiaohjelmien suuntaamisessa lisätään strategian mukaisesti sovel-
lus- ja markkinalähtöisyyttä, jolloin myös tuottavuuskehityksen kannalta keskei-
set palvelut tulevat luontaisesti mukaan ohjelmiin.

Hyvinvointipalvelujen tuotannon organisoiminen on erityisesti julkisella sektoril-
la ongelma. Teknologiaa ei osata hyödyntää. Puutteellinen kustannuslaskenta joh-
taa toiminnan tehottomuuteen: Esimerkiksi potilaan pitkittynyt hoito aiheuttaa
huomattavia lisäkustannuksia, jotka eivät kuitenkaan lankea kenenkään vastuulle.
Yhteistyön puuttuessa saatetaan hankkia tarpeeseen nähden ylimitoitettuja laiteit-
tä. Hyvinvointialalla palvelujen ja teknologian viennin aloittaminen edellyttää, et-
tä kaupallinen ja ammatillinen osaaminen kohtaavat.

Osaamiskeskittymillä vahvoja klustereita

Globaali kilpailu pakottaa yksittäiset maat ja yritykset yhtäältä erikoistumaan
ydinosaamiseensa ja toisaalta verkottumaan osaamisensa vahvistamiseksi. Tämä
vaatimus johtaa väistämättä siihen, että eri teknologia- ja teollisuusaloille syntyy
klusteripohjaista yhteistyötä. Klustereita syntyy ja tarvitaan sekä Eurooppa-tasolla
että kansallisella ja alueellisella tasolla.

Suomessa on käynnissä valmistelutyö, joka tähtää muutaman kansainvälisen huip-
putason strategisen osaamiskeskittymän syntymiseen ja vahvistumiseen valittavil-
la aloilla. Tavoitteena on varmistaa menestyksemme erityisesti niillä aloilla, joilla
suomalaiset yritykset ovat saavuttaneet vahvan aseman globaaleilla markkinoilla.
Käytännössä klusterit rakentuvat johtavien yritysten, yliopistojen ja julkisten tut-
kimuslaitosten resurssien ja osaamisen joustavalle yhdistämiselle pitkäjänteisiksi
tutkimushankkeiksi.

Näiden strategisten kansallisten osaamiskeskittymien rinnalla pyritään myös luo-
maan alueellisia klustereita aloille, jotka perustuvat alueiden omiin vahvuuksiin.

Eri tasolla toimivien klustereiden yhteisenä ideana on juuri yhdistää joustavalla ta-
valla julkisten ja yksityisten toimijoiden resurssit ja osaaminen tuottavuuden ja
kilpailukyvyyn varmistamiseksi perinteisillä aloilla ja samalla luoda pohjaa uusille
innovaatioille ja niihin pohjautuvalle liiketoiminnalle.

Tutkimus- ja teknologiayhteistyöhön strateginen ote

Euroopassa kehitys on menossa joskin hitaasti kohti eurooppalaisen tutkimusalu-
een muodostumista. Syntyy uusia yhteistyömuotoja EU-tasolla kuten teollisuus-
vetoiset tiettyihin teknologia-aloihin liittyvät teknologiayhteisöt. Myös tutkimus-
toiminnan koordinaatiota pyritään tehostamaan jäsenmaiden välillä mm. tutki-
musta rahoittavien organisaatioiden yhteistyön kautta kuten ERA-NET-hankkeet.

Yhteistyörakenteet ovat kehittymässä yhä laajemmiksi ja monimutkaisemmiksi. Onkin nähtävissä, että EU:n hankkeet sitovat jatkossa entistä enemmän vastuuministeriöiden, rahoittajaorganisaatioiden sekä osallistuvien tutkimusorganisaatioiden voimavaroja. Syntyneessä tilanteessa, jossa yhteistyömahdollisuudet lisääntyvät voimakkaasti, Suomen on harkittava huolellisesti, mille aloille haluamme eurooppalaisessa yhteistyössä panostaa ja mihin verkostoihin ja rakenteisiin lähdemme mukaan.

Koska kansainväliset tutkimusyhteistyön verkostot ovat nyt hyvin Eurooppa-keskeisiä (EU:n puiteohjelma, Eureka, COST, ESA), vaarana on, että ne ohjaavat liikaa yhteistyön suuntautumista. Suomen tulisi hyödyntää erinomaista imagoaan innovatiivisena huipputeknologian maana luomalla partnerisuhteita johtavien teknologiamaiden (USA, Japani, Etelä-Korea, Israel) ja kasvavien markkinoita edustavien maiden (Kiina, Intia, Venäjä) kanssa. Tämänäyttypistä yhteistyötä on jo viritelty eri suunnilla (Kalifornia, Sanghai, Etelä-Korea, Pietari) rakentamalla sillanpääasemia. Euroopan ulkopuolella toimiminen edellyttää joka tapauksessa suurempia panostuksia, mistä syystä toiminnan on oltava hyvin valikoivaa ja perustuttava useiden toimijoiden yhteistyöhön. Esimerkiksi Sanghain FinChi-tyyppisiin raskaisiin järjestelyihin tulee käynnistää vain isoilla markkinoilla, joihin liittyy poliittisesta kulttuurista johtuvia erityishaasteita.

Tieto- ja viestintätekniiikan hyödyntämistä syvennettävä

Kansantaloudessa kasvua luo yleiskäyttöinen teknologia, joka vaikuttaa koko yhteiskunnan kehitykseen luoden uusia tavaroita, palveluja ja toimintatapoja. Tietotekniikka on tällainen teknologia ja se on kääntänyt työn tuottavuuden kasvuun Yhdysvalloissa⁴⁸. Suomi on tieto- ja viestintäteknologia soveltamisessa OECD-maiden keskiarvon alapuolella⁴⁹. Tämä selittyy osittain sillä, ettemme ole kovin tehokkaita muualla tuotetun teknologian ja osaamisen siirrossa. Yritysten oma tutkimus- ja kehitystoiminta on tärkeitä mutta se ei yksin riitä tuomaan Suomeen sijoituksia ja osaajia ulkomailta, vaan yritysten on aktiivisesti siirrettävä ja hankittava teknologiaa ja osaamista ulkomailta yhä enemmän.

Suuri kehityssuunta on tietotekniikan sulautuminen osaksi ympäristöä. Tällainen kaikkialla läsnä oleva tietotekniikka muuttaa olennaisesti tilan ja prosessien hallintaa kuten logistiikkaa ja ympäristön kontrollia. Tieto- ja viestintäteknologian tarjoamista mahdollisuuksista kehittää palveluja, nostaa tuottavuutta ja lisätä maailmanlaajuista kommunikaatiota on hyödynnetty vasta murto-osa.

48 Ks. myös luku 2.3

49 ks. kuvio 4 luvussa 4.3

Julkinen ohjaus ja kysyntä edistämään innovaatioita

Poliittisen ohjauksella ja lainsäädännöllä innovaatiotoimintaa voidaan edistää kysyntälähtöisesti. Ympäristö-, energia-, liikenne- ja terveystieteiden alueelta löytyy runsaasti kohteita, joissa uuden teknologian kehittämistä, testausta ja soveltamista voitaisiin vauhdittaa poliittisen ohjauksen avulla. Olennaista tällöin on, että tavoitteista ja toimenpiteistä sovitaan laajalla pohjalla julkisen ja yksityisen sektorin toimijoiden välillä. Yhteiskunnallista ohjausta tulisi käyttää erityisesti silloin, jos sillä kyetään hankkimaan yrityksille ja kansantaloudelle merkittävää kilpailuetua. Syvälle käypiä rakenteellisia muutoksia ei kuitenkaan saada aikaan yhden maan toimenpiteillä, vaan ne edellyttävät laajaa kansainvälistä yhteistyötä, jossa luontainen toimintaympäristö Suomelle on Euroopan unioni.

EU:n komission johdolla kehitellyt uusien teknologioiden käyttöönottoon tähtäävät teknologiayhteisöt, joita on muodostettu yli 20 teknologia-alueelle, ovat näkyvin esimerkki kysyntäohjautuvasta teknologia- ja innovaatiopolitiikasta. Euroopassa on julkiseen kysyntään ja sääntelyyn perustuvaa innovaatiopolitiikkaa tehty vähän suhteessa Yhdysvaltoihin (vrt. USA:n liittovaltion avaruus-, ilmailu- ja sotilasteknologiset ohjelmat). Tämä pätee myös Suomeen, esimerkiksi energiapolitiikka on hallinnut tuotannon monipuolisuuden ja edullisen energian saannin varmistaminen ja vastaavasti kysyntään tähtäävä innovaatiotoiminta, jolla ennakoidaan ympäristöpolitiikan vaatimuksia ja velvoitteita, on jäänyt vähälle huomiolle.

Suomella on suuria mahdollisuuksia tuotteistaa ja markkinoida korkealuokkaista ympäristöosaamistaan ja lisätä ympäristöteknologian vientiään. Energia- ja materiaalihokkaiden ratkaisujen kysyntä tulee tulevaisuudessa kasvamaan valtavasti, kun raaka-aineiden ja haitallisten päästöjen hinta kasvaa poliittisten sopimusten ja normiohjauksen myötä. Samalla teknologian kehittyminen avaa jatkuvasti uusia mahdollisuuksia ratkaista ympäristöongelmia. On mahdollista siirtyä vähän energiaa kuluttavaan teknologiaan, lisätä kierrätystä ja suljettuja prosesseja, tehostaa jätehuoltoa ja hallita paremmin vesi- ja energiavarantoja. Suomalaisen ympäristöteknologiakehityksen haaste ei ole niinkään teknologioiden puute, vaan markkina- ja kysyntälähtöisyyden vähäinen huomioon ottaminen teknologiakehityksessä ja -ohjelmissa. Yritysten todellinen haaste on teknologioiden kaupallistaminen, kansainvälistäminen ja niiden vaatiman liiketoimintaosaamisen kehittäminen ja vahventaminen.

Julkkiset hankinnat ovat merkittävä ja vaikuttava keino luoda teknologialle ja innovaatioille uutta kysyntää. Samalla niiden avulla voidaan merkittävästi parantaa julkisen sektorin tuottavuutta. Uudet säännökset julkisista hankinnoista (sekä tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan valtiontuista) luovat aiempaa paremmat edellytykset kannustaa julkisia toimijoita innovatiivisiin hankintoihin ja yrityksiä vastaamaan tällaiseen uuteen kysyntään. Innovatiivisissa hankinnoissa os-

tajat määrittelevät todelliset tarpeensa, jotka usein edellyttävät merkittävää kehityspanosta tarjolla oleviin tuotteisiin tai palveluihin tai kokonaan uusien tuotteiden tai palveluiden kehittämistä. Kehityskustannuksista ja kehittämiseen liittyvistä riskeistä johtuen hankinnan hinta nousee tyypillisesti yleistä hintatasoa korkeammaksi. Vaikka hankinnan tekijät saavatkin vastineeksi markkinoilla olevaa tuotetta tai palvelua merkittävästi paremman, edellyttää riskin ja korkeamman hinnan kompensoiminen useimmissa tapauksissa lisäkannustetta. Julkinen tuki voidaan kohdistaa joko hankinnan tekijöihin tai toimittajiin. Jälkimmäisessä tapauksessa on kyse hankinnan tekijöiden ja toimittajien yhteisestä kehittämishankkeesta.

5.4 Yrittäjä on uudistusvoima

Mitä enemmän aktiivisia yrittäjiä ja kasvuhaluista yrityksiä sitä enemmän innovaatioita liiketoiminnassa

Talouden ja työllisyyden kasvu riippuu merkittävästi uusien yritysten kasvusta sekä jo olemassa olevien uusiutumisesta. Kasvuhaluilla ja innovatiivisilla yrityksillä on tuottavuutta kohentava vaikutus, sillä ne hyödyntävät innovatiivisesti uusia toimintamalleja ja teknologioita ja usein luovat itse niitä. Toimivilla markkinoilla innovatiiviset yritykset lisäävät kilpailupaineita ja pakottavat muut yritykset uudistamaan ja tehostamaan toimintaansa.

Suomessa ei yrittäjäaktiivisuus eikä yritysten kasvuhalukkuus yllä parhaimmalle kansainväliselle tasolle. Taustalla on rakenteellisia, toimintaympäristöön ja yrittäjäyyskulttuuriin liittyviä tekijöitä. Pienet kotimarkkinat, markkinoille pääsyn vaikeudet, verotus, tiukka konkurssilainsäädäntö, viranomaismenettelyt, työn korkea hinta ja sivukulut sekä valtion aikaisempi keskeinen rooli taloudessa ovat jarruttaneet yrittäjyyden laajempaa suosiota. Suomessa on myös perinteisesti menty turvallisesti töihin toisen palvelukseen.⁵⁰ Suomessa yrittäjäriskiä korostaa palkansaajien kansainvälisesti verraten hyvä sosiaaliturva. Yrittämiseen vaikuttaa myös kuntien hyvinkin paljon vaihteleva yrittäjyysilmasto.

Omistajuuden eri muotojen ja yrityksen menestyksen välillä ei ole suuria eroja: Suomessa suurista yrityksistä perheyrietykset ovat olleet kannattavuudeltaan ja vakavaraisuudeltaan vähintään yhtä hyviä kuin ulkomaalaisomisteiset yritykset, hajatuetusti omistetut pörssiyritykset ja valtionyritykset. Ulkomaalaisomisteisten

50 Ks. Kiander, Martikainen ja Voipio (2004), Yrittäjyyden tila 2002–2004, VATT-tutkimuksia. No. 112 ja Yrittäjyyskatsaus 2004.

yritysten kasvu on ollut muita hitaampaa. Pienten yritysten kannattavuus ja kasvu näyttäisi olleen parempi kuin suurten.⁵¹

Perheyrittäjissä yhdistyy suomalainen omistus toiminnan jatkuvuuteen, mahdollisuuteen panostaa pitkäjännitteisesti liiketoiminnan kehittämiseen ja kasvun nälkään. Perhe- ja kasvuyrittäjyyden edistämiseksi keskeistä on toimenpiteet rahoituksessa, verotuksessa ja sukupolvenvaihdoksissa.

Innovaatiot ja rahoitus

Osaamisintensiivisten toimintaansa käynnistävien yritysten ongelma on usein rahoituksen saatavuus. Tekesin teknologiarahoitus ja hiljan käynnistetty syöttörahoitus ovat julkisia toimia tämän markkinoiden puutteen lieventämiseksi. Pääomamarkkinoiden toimivuuden tehostaminen edellyttää liiketoimintakokemusta omaavien yksityishenkilöiden (ns. bisnesenkelit) pääomasijoitusten lisäämistä. Veronhuojennukset näyttäisivät kansainvälisten kokemusten mukaan olevan tehokkain tapa saada nuorten nopean kasvun yritysten kehittämiseen markkinaperusteisesti tällaista liike-elämän kokemusta ja riskirahoitusta.

Suomessa pankkien riskinotto yritysten rahoittamisessa on selkeästi pienempää kuin muissa kehittyneissä maissa. Myös julkisen sektorin laitokset (Finnvera Oyj, Suomen teollisuussijoitus Oy ja Sitra) ottavat tarpeettoman vähän riskiä rahoituksessaan. Niiden toimintaa on suunnattava nykyistä selkeämmin täydentämään puutteita markkinoiden toimivuudessa. Aloittavien yritysten neuvontapalveluita ja rahoitusta kehitetään edelleen vähentämään yrittäjäksi ryhtymisen esteitä ja parantamaan alkavan yritystoiminnan suunnittelua. Kasvuun ja kansainvälistymiseen tähtäävän vaativan liiketoiminnan edistämiseksi parannetaan eri rahoittajien ja kansainvälistymispalveluita tarjoavien organisaatioiden yhteistoimintaa siten, että se näyttää yrityksen näkökulmasta saumattomalta eli julkisten yrityspalveluorganisaatioiden kokonaisuuteen tulisi olla pääsy "yhdellä kosketuksella".

Suomessa toimintansa aloittavat osaamisvetoiset yritykset ovat yleensä kahden henkilön kokoisia, kun Yhdysvalloissa kootaan kymmenen henkilön tiimi. Markkinoilta saatavan pääomasijoituspanos on vähintäänkin kymmenkertainen Yhdysvalloissa Suomeen nähden. Maiden välillä on eroja, silti voi kysyä, onko Suomessa ”puuhasteltu” liian pienten yritysten kanssa liian pienin panoksin. Liike-elämän palveluissa yrityksiltä edellytetään riittävää kokoa, jotta suuria asiakkaita voidaan palvella ja tehdä uskottavasti innovaatioyhteistyötä niiden kanssa. Terveysalalla pieni yrityskoko rajoittaa tarjousten tekemistä suurille kunnille.

51 Pajarinen, Mika – Ylä-Anttila, Pekka

Suurimpien suomalaisten työeläkelaitosten sijoituksista osakesijoitusten osuus on vain noin 20 prosenttia, kun se esimerkiksi suurimmilla ruotsalaisilla työeläkerahastoilla on 30–60 prosenttia. Suomessa pääomamarkkinoita voitaisiin kehittää lisäämällä vakuutusyhtiöiden ja työeläkejärjestelmän mahdollisuutta sijoittaa nykyistä laajemmin pääomasijoitusrahastoihin ja suoraan yritysten osakkeisiin. Työeläkejärjestelmän riskinkantokykyä olisi kasvatettava ja kate- ja vakavaraisuussäännöksiä uudistettava⁵². Myös julkisen sektorin eläkerahastoja olisi voitava käyttää pääomamarkkinoiden kehittämiseen.

5.5 Koulutus ja työelämä

Yliopistojen tulee profiloitua

Korkeakoululaitoksen rakenteellisia haasteita on arvioitu perusteellisesti tiede- ja teknologianeuvoston johdolla tehdyn julkisen tutkimusjärjestelmän rakennearvioinnin yhteydessä. Arviointiin perustuvassa keväällä 2005 tekemässään periaatepäätöksessä valtioneuvosto on ottanut kantaa myös korkeakoululaitoksen kehittämistarpeisiin.

Korkeakoululaitos on kehitetty alueellisesti ja määrällisesti kattavaksi (20 yliopistoa, 29 ammattikorkeakoulua, kuusi yliopistokeskusta ja korkeakoulujen eri paikkakunnilla toimivat muut toimipisteet), mikä on johtanut siihen, että opetus ja tutkimus hajautuvat voimavaroiltaan pieniin yksiköihin. Kehittämistoimet tulisi suunnata suurempien kokonaisuuksien luomiseen, toiminnan vaikuttavuuden lisäämiseen sekä laadun, sisällön ja tehokkuuden parantamiseen. Yliopistojen tulee keskittyä aloille, joilla niiden on mahdollista päästä kansainväliselle huipulle, mikä edellyttää tutkimus- ja opetusresurssien nykyistä suurempaa fokusoimista. Myös niiden johtamista ja hallintoa tulee uudistaa vahvistamalla ammatillista ja strategista johtamista. Samalla on pidettävä huoli perustutkimuksen voimavaroista.

Yliopistojen kehityksen kannalta kriittinen lähivuosien kysymys on, miten varmistetaan niiden tiivis ja joustava osallistuminen valmisteilla oleviin strategisiin huipputason tieteen, teknologian ja innovaatiotoiminnan osaamiskeskittyymiin (ks. s. 53). Tässä ei onnistuta ilman edellä kuvattua tutkimuksen ja opetuksen fokusointia sekä johtamisen ja hallinnon uudistamista. Ensiarvoisen tärkeää uudistusprosessissa olisi huolehtia siitä, että yliopistot voivat ottaa vastaan yritysten rahoitusta ja muuta yksityistä rahoitusta ja allokoita sitä nykyistä vapaammin.

52 Työeläkejärjestelmän sijoitustoimintaa koskeva selvitys. Helsinki 2006.

Elinkeinoelämää vahvistetaan myös lisäämällä tutkijoiden ja asiantuntijoiden liikkuvuutta eri sektoreiden välillä. Yrityksiä tulee kannustaa rekrytoimaan lisää tohtoreita uusimman osaamisen siirtämiseksi elinkeinoelämän käyttöön. Vastaavasti yliopistoja ja tutkimuslaitoksia on tuettava ja rohkaistava rekrytoimaan elinkeinoelämässä toimineita tutkijoita, jotka tuovat uusia ja ajankohtaisia näkökulmia akateemiseen tutkimukseen.

Innovaatiotoiminnan näkökulmasta kauppakorkeakoulujen ja yritysten yhteistyön monipuolinen kehittäminen on muutoinkin tärkeä kohde. Hyvän esimerkin tässä tarjoaa yritysten ja teknillisten korkeakoulujen välinen yhteistyö. Myös kauppakorkeakoulujen ja teknillisten korkeakoulujen yhteistyötä tulisi tiivistää. Eräs tähän tähtäävä hanke on johtamisen ja liiketoimintaosaamisen haasteisiin keskittyvä tutkimusohjelma, jonka valmistelun Tekes on aloittanut yhdessä yritysten ja alan tutkimuslaitosten kanssa.

Ammattikorkeakoulujen on vastattava työmarkkinoiden ja aluekehityksen tarpeisiin

Ammattikorkeakoulujen perustehtävä on kouluttaa korkea-asteen ammattiosaajia ja asiantuntijoita työelämän moninaisiin tarpeisiin. Ammattikorkeakoulujen rooli korostuu alueellisen innovaatiojärjestelmän kehittämisessä alueellisen kattavuutensa takia. Ammattikorkeakoulujen tavoiteohjauksessa sovitaan kullekin ammattikorkeakoululle alakohtaisesti koulutustarjonta. Siinä yhdistyvät valtakunnan tason koordinointi ja alueelliset lähtökohdat.

On arvioitu, että käytännössä nykyinen ohjausmalli olisi kuitenkin kuntapohjainen ja opiskelijälähtöinen ja että se olisi johtamassa pahaan koulutetun työvoiman kysynnän ja tarjonnan epätasapainoon.

Suomen kilpailukyvyn turvaamiseksi on korostettava sitä, että ammattikorkeakoulut suunnataan tuottamaan tietoon ja taitoon tukeutuvaa korkeaa ammattiosaamista. Niillä tulee olla myös vahva vastuu aluekehityksestä.

Ammattikorkeakouluverkkoa sekä ammattikorkeakoulujen rakennetta ja koulutustarjontaa kehitetään osaamisen kohottamisen näkökulmasta. Jokaisen ammattikorkeakoulun yksikön tulisi kehittyä eurooppalaisesti ja kansainvälisesti korkeatasoiseksi tutkintoon johtavaa opetusta sekä aluetta palvelevaa tutkimus- ja kehitystyötä tekeväksi yksiköksi.

Koko korkeakoulusektorin rakenteellisen kehittämisen lähtökohdat kytkeytyvät nuorisoiäluokkien pienenemiseen, jolloin yksikkörakenteen tiivistäminen kummallakin sektorilla ja korkeakoulusektoreiden työnjako päällekkäisyyksien välttä-

miseksi tulevat entistä tärkeämmäksi. Ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen välistä yhteistyötä ja työnjakoa on siten tarpeen edelleen kehittää.

Työikäisten ammattitaidon ja osaamisen jatkuva kehittäminen on välttämätöntä

Työllisyysasteen nostaminen nykyisestä 68 prosentista reilusti yli 70 prosentin on välttämätöntä, kun väestö ikääntyy. Työvoiman ikärakenne painottuu jo nyt voimakkaasti yli 50-vuotiaisiin ja heidän osuutensa kasvaa vielä vuoteen 2015 saakka. Tuon ikäluokan suurempi työhön osallistuminen on entistä tärkeämpää riittävän työvoiman turvaamiseksi elinkeinotoiminnalle maamme kaikilla alueilla. Uuden työeläkelain keskeinen pyrkimys on tukea vanhojen työikäisten pysymistä työelämässä mahdollisimman pitkään.

Työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaamisen suuri haaste lähivuosina on miten kasvava määrä työelämästä poistuvia korvataan uusilla työntekijöillä. Suurin poistuma koskee suorittavan työn ammatteja. Näille aloille uhkaa syntyä työvoimapulaa, vaikka työpaikkojen määrä samaan aikaan vähenee. Toisaalta työttömyyttä syntyy aloille ja ammatteihin, joissa työpaikkojen määrä lisääntyy.⁵³

Dynaamisten työmarkkinoiden tärkeä elementti on työvoiman saatavuuden turvaaminen vaativissa tehtävissä. Uusia työpaikkoja syntyy eniten erityisosaamista edellyttäviin tehtäviin, joissa työn tuottavuus on korkeampi. Rakenteellisen työttömyyden ja muun vajaatyöllisyyden piiristä ei siirrytä suoraan näihin vaativimpiin tehtäviin. Henkilöstön saaminen näihin tehtäviin edellyttää, että parannetaan työssä olevien osaamista aikuiskoulutuksella ja työssä oppimisella ja että järjestetään nuorisostaan koulutusta, joka vastaa työelämän haasteisiin. Henkilöiden siirtymässä vaativampiin tehtäviin syntyy puolestaan työttömille ja vaikeasti työllistyville mahdollisuuksia työllistyä vapautuviin tehtäviin.⁵⁴

Ammattitaidon ja osaamisen jatkuva kehittäminen läpi työuran vähentää työttömyysriskiä ja edistää työssä jaksamista ja viihtymistä. Koulutus työikäisen aikuisväestön osaamisen kehittämiseksi on luontevinta järjestää työn ohessa. Vanhemmissa ikäluokissa työntekoa lisäävät vastedes myös rakenteelliset muutokset kuten koulutustason yleinen kohoaminen, korkea-asteen painottuminen ammattirakenteessa ja työtehtäviä uudistava teknologinen kehitys. Väestön parempi koulutustaso lisää joustavuutta, koska erikoistuminen on helpompaa. Lisäksi koulutustarpeiden systemaattinen ennakointi edistää työvoiman kysynnän ja työn tarjonnan tasapainoa.

53 Työvoima 2025 väliarvio.

54 Työvoima 2025 väliarvio.

Henkilöstön kehittämisellä lisää innovatiivisuutta ja tuottavuutta

Innovaatiot ovat teknologian hyödyntämisen ohella yhä enemmän laaja-alaista prosessien, organisaatioiden ja työkuultuurien uudistamista. Niissä onnistuminen edellyttää osaavaa henkilöstöä ja panostuksia työssä oppimiseen ja uudelleen- koulutukseen. Koulutuksella ja ratkomalla työpaikkojen ongelmia yhteismenettelyin voidaan merkittävästi lisätä henkilöstön vireyttä ja tuottavuutta.

E erityisesti saneerausten yhteydessä yrityksissä on usein pakko toteuttaa uudistuk- sia nopeasti. Tällöinkin kestäväen kilpailuedun antaa työn organisointi niin, että henkilöstö voi käyttää ja kehittää osaamistaan jatkuvasti, vaikka uudistusten lyhy- en tähtäyksen tavoitteena on mahdollisimman tehokas tuotanto.

Työelämän kehittämisen paino innovatiivisuuden ja yritysten tuottavuuden lähtee- nä kohoaa, mikä puolestaan vahvistaa yritysten kansainvälistä kilpailukykyä. Koulutukseen, jaksamiseen ja hyvinvointiin panostavissa yrityksissä tuottavuus ja työpaikan pysyvyys ovat keskimääräistä parempia.

5.6 Jalostusteollisuuden uusiutuminen ja kilpailukyky

Jalostusteollisuus⁵⁵ on Suomessa ja muissa perinteisissä teollisuusmaissa haastei- den edessä. Haaste ei rajoitu yksin teolliseen tuotantoon vaan myös palvelusekto- rin kehittymiseen. Tietointensiivisten ja liike-elämän palvelujen kehittyminen ja kasvu vaativat palveluja ostavaa kilpailukykyistä jalostusteollisuutta kotimaassa. Mahdollisuudet uusien palvelukonseptien syntymiseen, kansainvälistymiseen ja vientiin ovat pienet ilman kotimarkkinoilla hankittua liiketoiminta- ja markkinoin- tiosaamista osana teollisuuden tuotantoverkkoja. Teollisuuden rakennemuutok- seen ja kilpailukyvyyn parantamiseen liittyvä palvelujen ulkoistaminen on luonut uusia markkinoita korkean arvonlisän palveluille. Suomalaisten teollisuusyritys- ten globaalit tuotantoverkot avaavat palveluille myös kanavan kansainvälistymi- seen. Vaikka teollisuuden suhteellinen merkitys taloudessa on alenemassa, sen rooli palvelualojen kehittymisen alustana on merkittävä.

Uusiutumiseen vauhtia vahvoilla osaamiskeskittymillä ...

Suomen kaltaisessa korkean kustannustason maassa teollisuus pystyy selviyty- mään erikoistumalla ydinosaamisalueille ja korkean jalostusasteen tuotantoon.

55 Käytetään myös termiä perusteollisuus.

Jalostusteollisuuden kilpailukyvyyn vahvistaminen edellyttää haasteiden ymmärtämistä, uusiutumista ja tutkimus- ja kehitystoiminnan huomattavaa uudelleenjärjestelyä. Kustannusten leikkaus ja rationalisointitoimet eivät vaadi tutkimus- ja tuotekehityspanostusta, mutta uusien tuotesegmenttien luominen elinvoimaisen teollisuuden ylläpitämiseksi sen sijaan on niiden varassa. Sen lisäksi, että tutkimukseen ja tuotekehitykseen tarvitaan erityisiä panostuksia, uusien tuoteideoiden, liiketoimintamallien ja teknologioiden tehokas ja tulokellinen kaupallistaminen vaativat jalostusteollisuuden innovaatioympäristön voimakasta kehittämistä.

Teollisuuden kansainvälinen kilpailukyky voi perustua huippuosaamiseen, jonka ylläpitäminen ja kehittäminen vaativat kriittistä massaa ja riittävän suurien osaamisen keskittymiä. Tähän päästään, jos tutkimusresursseja ja panostuksia kohdennetaan strategisesti tärkeille jalostusteollisuuden ydinosaamisen alueille. Tutkimustoimintaa on samalla tehostettava yhteistyöllä ja kokoamalla eri toimijat yhteisen strategian toteuttamiseen. Perustavoitteeksi on asetettava muutaman kansainvälisen huipputason osaamiskeskittymän rakentaminen teknologisesti vahvojen teollisten klusterien ja niihin liittyvien tutkimusorganisaatioiden ympärille. Osaamisen kokoaminen ja resurssien kohdentaminen on välttämätöntä huipputulosten saavuttamiseksi. Jalostusteollisuuden nykyisten vahvuuksien edelleen vahvistaminen ja uudistaminen ovat välttämättömiä sekä alueellisen kehityksen että koko kansantalouden kasvun turvaamiseksi.

... ja muualla kehitetyn teknologian innovatiivisella soveltamisella

Lisäpanostuksista huolimatta Suomi ei pysty yksin kehittämään kaikkea tarvitsemaansa teknologiaa ja liiketoiminta-osaamista. Suomessa kehitettyjen läpimurto-tekniologioiden lisäksi jalostusteollisuuden yksi menestystekijä on muualla kehitetyn teknologian nopea omaksuminen, innovatiivinen soveltaminen ja muita tehokkaampi käyttö. Jalostusteollisuuden uusiutumista on vahvistettava myös muualla kehitetyn uuden tiedon ja teknologioiden innovatiivisella soveltamisella. Elinkeinopolitiikassa tutkimus- ja tuotekehityksen ohella on tarkoituksenmukaista edistää ns. technological intelligence-funktiota, jolla nopeutetaan (jo olemassa olevien, mutta vielä kaupallistamattomien) uusien teknologioiden ja uuden tiedon innovatiivista soveltamista jalostusteollisuudessa.

Tämä lähestymistapa edellyttää teknologioiden kehityksen syvällistä seuranta- ja valituilla strategisesti tärkeillä aloilla, eri aloilla kehitettyjen teknologioiden monipuolista yhdistämistä ja teknologioiden tehokasta käyttöön ottoa jalostusteollisuudessa.

Innovatiivista soveltamista korostava strategia ohjaa tutkimuksen ja tutkimusresurssien suuntaamista, tehostaa resurssien käyttöä sekä nopeuttaa tuotekehi-

tystä ja tuotteiden markkinoille saantia jalostusteollisuudessa. Uuden toimintamallin etuna on avainteknologia-alueiden uusien innovaatioiden ja patenttien systemaattinen tunnistaminen ja hankkiminen suomalaisen jalostusteollisuuden uusiutumiseksi.

Tiivis osallistuminen EU:n tutkimusohjelmiin luo kansainvälisiä verkostoja, joiden osaamis pääoma on tärkeä resurssi alan yritysten liiketoiminnan aseman vahvistamisessa ja kilpailukyvyyn parantamisessa. Tämä mahdollistaa paitsi alojen itsensä menestyksen tarjoaa sen lisäksi myös asiakasyrityksille kilpailuetuja.

5.7 Palvelualojen innovaatiot

Palvelujen merkitys maailmankaupassa kasvaa edelleen voimakkaasti. Kasvuun on syynä se, että palvelujen osuus maailmankaupassa on huomattavasti niiden tuotanto-osuutta pienempi. Samalla asiakaskunta segmentoituu yhä hienojakoisempiin ryhmiin, vaikka tietyille massatuotteille on valtavia markkinoita. Erikoistuneiden tuotantopalveluiden markkinat kasvavat, kun yritykset keskittyvät ydinosaamisiinsa ja liiketoiminta alati monimutkaistuu. Henkilöpalveluissa yleinen tulo-tason nousu ja väestön ikääntyminen nostavat palvelujen kysyntää. Innovatiivisten palvelujen markkinat ovat siis houkuttelevat.

Yksityisten palvelualojen tutkimus- ja kehittämismenojen suhde arvonlisäykseen on Suomessa hieman OECD-maiden keskitasoa korkeampi, mutta kuitenkin selkeästi alle huippumaiden kuten Ruotsin, Tanskan ja Yhdysvaltojen. Tietotekniikan laite- ja ohjelmistoinvestointien osuus pääomanmuodostuksesta ei myöskään ole Suomessa kovin korkealla tasolla⁵⁶. Toisaalta palvelualojen tutkimus- ja kehitystoiminnan luonne poikkeaa niin paljon perinteisestä, että valtaosa nykyisistä indikaattoreista antaa vain hyvin puutteellisen kuvan palvelutuotannon todellisesta kehitystoiminnasta.

Tuotantopalvelut kuten tietojärjestelmät ovat usein luonteeltaan teknologisia ja niiden kehittämiseksi on toteutettu mm. teknologiaohjelmia. Toisaalta tavarat ja palvelut kietoutuvat yhä useammin ja entistä enemmän tuotteeksi, jonka tuottajaa on vaikea eikä ole tarpeenkaan luokitella teollisuuden tai palvelualan yritykseksi. Uusien liiketoimintojen kehittämisessä on yhä tärkeämpää, että teknologiaan sidotaan palvelu, sillä nimenomaan palvelulla poistetaan asiakkaan ongelma ja luodaan siten lisäarvoa. Palveluliiketoimintojen kehittämisessä tärkeintä on innovatiivisuus ja sitten vasta tuottavuus.

56 ks. luku 4.3

Palveluissa ja niiden innovaatioissa korostuvat asiakasvuorovaikutus, uudistusten toteuttaminen usein vähittäisin parannuksin ja uusien liiketoiminta- ja organisaatiomallien kehittäminen. Hyvinvointipalveluiden tuotannon innovatiivisuudelta odotetaan paljon, kun väestö ikääntyy. Innovatiivisuutta tarvitaan myös muissa henkilö- tai kotitalouspalveluissa, joka on Suomessa vielä kehittämätön mutta vastedes nopeasti kasvava ala. Näiden innovaatioiden edistämiseen on perinteisillä Tekesin teknologiaohjelmilla ollut vain vähän annettavaa. Tilanne on kuitenkin muuttumassa, sillä palveluliiketoimintojen kehittäminen on noussut merkittäväälle sijalle Tekesin toiminnassa.

Vastedes palvelu- ja palvelualojen innovaatiot ovat yhä tärkeämpiä, kun palveluiden (palvelut sinällään, tavarat ja palvelut yhdessä) vientiä ja palvelualojen kansainvälistymistä on tarpeen lisätä. Innovatiivisuutta (yhteiskunnan, liiketoimintamallien, teknologioiden tasoilla) tarvitaan synnyttämään henkilö- ja hyvinvointipalveluista liiketoimintaa Suomessa. Suomen pienet markkinat asettavat uusien liiketoimintojen kehittämiselle heti alusta vaatimuksen menestyä myös kansainvälisesti.

Hyvin ajankohtainen tehtävä Suomen kannalta on vaikuttaa uudistettavina oleviin EU:n säännöksiin tutkimus- ja kehittämistoiminnan valtiontuista. Erityisesti palvelusektorin tuottavuuden lisääminen innovaatioiden keinoin edellyttää, että myös ei-teknologiset innovaatiot, erityisesti palveluinnovaatiot saadaan tukien piiriin.

5.8 Alueellinen innovaatiotoiminta

Välittäjäorganisaatioiden roolia selkeytettävä

Suomessa on laaja yhteisymmärrys siitä, että alueiden kehittäminen ja yritysten kilpailukyvyn parantaminen perustuu ensisijaisesti osaamiseen ja innovatiivisuuteen. Niihin perustuvaa kasvua tukemaan on luotu monipuoliset julkiset kehittämisspalvelut, joiden saatavuutta ja tehokkuutta on jatkuvasti parannettu.

Julkisten tukiorganisaatioiden rinnalle on syntynyt noin 200 välittäjäorganisaatiota, kuten teknologiakeskukset, kuntien kehitysyhtiöt, yrityshautomot sekä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yrityssuhteita hoitavat tahot. Välittäjäorganisaatiot on luotu korjaamaan liiketoimintaympäristön puutteita. Ne tarjoavat ja välittävät osaamista yrityksille innovaatioprosessin kaikissa vaiheissa ideasta kehitysvaiheeseen ja edelleen markkinoille viemisessä. Alueellinen ja paikallinen toimintatapa synnyttää jatkuvasti uusia välittäjäorganisaatioita korjaamaan liiketoiminta- ja innovaatioympäristössä havaittuja puutteita.

Alueellista innovaatorahoitusta ja -toimintaa koskevissa selvityksissä⁵⁷ on suurimmaksi ongelmaksi todettu, ettei välittäjäorganisaatioita ole kansallisen tason innovaatiopolitiikan suunnittelussa ja toteutuksessa riittävästi huomioitu. Niitä koskevaa tietoa ei ole järjestelmällisesti kerätty yhdenkään viranomaisen toimesta. Tästä johtuen välittäjäorganisaatioiden vaikuttavuudesta ei ole myöskään käytävissä luotettavaa arviota. Välittäjäorganisaatioiden toiminnassa, joka perustuu rahoitukseen lukuisista julkisista lähteistä, on todettu olevan päällekkäisyyttä.

Tilanteen korjaamiseksi on suositeltu mm. seuraavia toimia: Tarvitaan kansallisen ja paikallisen tason yhteinen strategia, jonka kohteena on yrityskehitys, innovaatioprosessin kansainvälistäminen, yliopistojen kolmas tehtävä ja ammattikorkeakoulujen tehtävät alueellisena kehittäjänä. Kauppa- ja teollisuusministeriön tulisi ottaa vahvempi rooli kansallisen innovaatiopolitiikan koordinoijana ja ottaa tämä huomioon toimintansa organisoinnissa. Välittäjäorganisaatioita koskevan tiedon tueksi on perustettava yhteis-työfoorumi kauppa- ja teollisuusministeriön johdolla.

Kauppa- ja teollisuusministeriön toimeksiannosta selvitetään parhaillaan mekanismeja, joilla yritysten kilpailukykyä voitaisiin vahvistaa luomalla alueellisia ja paikallisia osaamiskeskittymiä yritysten, yliopistojen, ammattikorkeakoulujen, TE-keskusten, teknologiakeskusten ja muiden toimijoiden yhteistyönä.

Yhtenä toimintamuotona toteutetaan osaamiskeskusohjelman (OSKE) uuden ohjelmakauden (2007–2013) klusteriohjelmat, joiden koordinoinnin päävastuu siirtyy sisäasiainministeriöltä kauppa- ja teollisuusministeriölle.

57 Koskenlinna. Siuruainen.

6 Kestävä kehitys, energia- ja ilmastokysymykset

Toimintaympäristön muutoksia	Haasteita politiikalle
<ul style="list-style-type: none"> – Yhä niukemmat energiavarat pitävät energian hinnan korkealla. – Suomessa sähkön hinta on noussut merkittävästi sähkömarkkinoiden ja EU:n päästökaupan yhteisvaikutuksesta. – Energiaintensiiviselle teollisuudelle päästötavoitteiden hoitaminen aiheuttaa erittäin merkittävän lisäkustannuksen. – Kioton kauden velvoitteiden hoito pienentää bruttokansantuotetta lähes prosentilla. – Päästötavoitteet kiristyvät tulevaisuudessa. 	<ul style="list-style-type: none"> – Miten turvata kilpailukykyisen energian saanti ja samalla täyttää kansainvälisten ympäristösitoumusten asettamat velvoitteet? – Miten samalla kääntää ympäristön tuomat rajoitteet pitkällä aikavälillä myönteiseksi taloudelliseksi kehitykseksi?
Elinkeinopolitiikan lähtökohtia ja linjauksia	
<ul style="list-style-type: none"> – Energiapolitiikan toimia uudelleen suuntaamalla ja tehostamalla uuden energia- ja ilmastopoliittisen selonteon ja sen toimeenpanon mukaisesti voidaan joitain ympäristövelvoitteiden aiheuttamia ongelmia pienentää. – Valtio aikoo vaimentaa muutosvaiheen kustannuksia hankkimalla tarvittavia päästö-määriä lisää käyttämällä hyväksi ns. Kioton mekanismeja. – Pidemmällä aikavälillä tulee panostaa kansainvälisten tavoitteiden sisältöön. Neuvottelut tulevaisuuden päästötavoitteista ovat käynnissä ja päästötavoitteet kiristynevät tulevaisuudessa. Näissä neuvotteluissa tulee huolehtia siitä, että kaikki keskeiset maat myös EU:n ulkopuolelta ovat samassa rintamassa, jottei synny lisää kilpailukyvyn vääristymiä eikä liikaa rasitetta Suomen kansantaloutta ja teollisuutta. – Kestävä taloudellinen kehitys edellyttää, että markkinoiden toimintaedellytykset turvataan ja että riittävän monipuolinen ja luotettava sähkön ja muun energian saatavuus varmistetaan. Tavoite on, että verkkoihin voidaan syöttää polttoaineita ja sähköä joustavasti useista eri suunnista ja lähteistä ja että energiaverkkoihin ja -järjestelmiin liittyminen on vaivatonta. – Ympäristöosaamisen ja -teknologian kaupallistaminen tarjoaa hyvät mahdollisuudet Suomen elinkeinoelämälle. 	

6.1 Ekologiset reunaehdot tunnistettava

Monet ekologiset ilmiöt, kuten ilmakehän lämpeneminen ja luonnonvarojen huononeminen, ovat maapallonlaajuisia ja keinot niiden hallitsemiseen ovat globaale-

ja. Tämän kehityksen seurauksena ympäristötietoisuus kasvaa ja ekologisten näkökulmien painoarvo nousee. Tällä on suuri vaikutus siihen, miten globaaleihin ympäristöongelmiin tulevaisuudessa panostetaan.

Monet maapallonlaajuiset ympäristöongelmat vahvistuvat vuosi vuodelta. Eräs keskeinen ilmiö on maapallon ilmakehän lämpeneminen, joka johtuu etenkin hiilidioksidin määrän kasvusta ilmakehässä. Väestön, liikenteen ja teollisuustuotannon kasvu kuormittavat ympäristöä. Kioton sopimus rajoittaa kasvihuonekaasupäästöjä jaksolla 2008–2012. Voimassa olevan sopimuksen jälkeiselle ajalle tultaneen kansainvälisissä neuvotteluissa esittämään yhä haasteellisempia tavoitteita.

Maapallon polttoainereservit ovat rajalliset. Öljyvarannot ovat suurimmat Lähi-idässä, kun taas eniten öljyä kuluttavalla alueella Pohjois-Amerikassa ja voimakaimman kasvun alueella Kiinassa ja sen ympäristössä öljyvarannot ovat huomattavan vähäisiä. Tästä kehityksestä on seurauksena yhä epävarmempi tasapaino öljyn tuotannon ja kulutuksen välillä ja siten kriisiherkkyyttä maailman energiemarkkinoilla. Kilpailu yhä niukemmista energiavaroista merkitsee energian hinnan pysymistä korkealla ja hyvin laajasti uskotaankin, että paluuta edullisen öljyn ja muun energian aikaan ei ole.

6.2 Suomen haasteet

Energia- ja ilmastopolitiikan keskeisimmät haasteet ovat:

- 1 Miten turvata kilpailukykyisen energian saanti ja samalla täyttää kansainvälisten ympäristösitoumusten asettamat velvoitteet.
- 2 Miten samalla kääntää ympäristön tuomat rajoitteet pitkällä aikavälillä myönteiseksi taloudelliseksi kehitykseksi.

Haasteen 1 osalta Suomen kansantalouden kannalta tilanne on huolestuttava

Suomen velvoitteet kasvihuonekaasupäästöjen osalta voidaan nykyisten järjestelmien puitteissa hoitaa, mutta velvoitteiden hoidosta syntyvät kustannukset näyttävät muodostuvan hälyttävän korkeiksi. Kustannukset muodostuvat erityisesti päästöoikeuksien hankinnasta, kotimaisista päästövähennystoimista sekä siitä, että päästökauppa on nostanut kaiken sähkön hintaa huomattavasti. Sähkömarkkinoiden ja EU:n päästökaupan vaikutuksesta sähkön hinta on noussut ja nousu voi olla pysyvää.

Sähkön hinnan noususta aiheutuisi sähkön käyttäjille nykyisen suuruisella (lokakuu 2005) noin 20 euron päästöoikeuden hinnalla lähes miljardin euron lisälasku. Kotitalouksille tulisi lisäkustannuksia yli 300 milj. euroa ja palvelualoille yli 200 milj. euroa. Teollisuudelle aiheutuvat lisäkustannukset ovat Kioton kaudella keskimäärin vuodessa noin 430 milj. euroa. Toisaalta sähkön hinnan nousu lisää tuloja niille tuottajille, jotka toimittavat sähkön asiakkailleen markkinahintaan. Tulevaisuuden Suomessa hyötyjiä ovatkin ydinvoiman, vesivoiman ja muun uusiutuvan energian tuottajat ja tuottajat naapurimaissa (Energia- ja ilmastostrategian liite 2, Kansallisen ilmasto- ja energiastrategian laadinnassa käytetyt skenaarit).

Energiaintensiiviselle teollisuudelle päästövelvoitteiden hoitaminen aiheuttaa erittäin merkittävän lisäkustannuksen. Yksittäisistä tuotannon aloista metallien valmistus kärsisi tehtyjen selvitysten perusteella suhteellisesti eniten.

Ympäristövelvoitteiden tuomat lisäkustannukset näkyvät myös koko kansantalouden tasolla. Kioton kauden velvoitteiden hoito pienentäisi bruttokansantuotetta lähes prosentilla, jos päästöoikeuksien hinta pysyy nykytasolla. Vastaavasti yksityinen kulutus laskisi pari prosenttia. Vaikutus työllisyyteen olisi kuitenkin kokonaisuudessaan suhteellisen vähäinen, mutta paikallisesti työtöiläisyyksien menetykset voisivat olla hyvinkin merkittäviä. Kielteiset vaikutukset kasvaisivat lisää Kioton kauden jälkeen.

Taulukko 1. Päästövelvoitteen vaikutukset kansantalouteen Kioton sitoumuskaudella vuosina 2008–2012. Muutos tilanteeseen (taso), jossa velvoitetta ei olisi, prosenttia.

Päästöoikeuden hinta	10 €/tCO ₂	20 €/tCO ₂
BKT	-0,6	-0,9
Yksityinen kulutus	-1,4	-2,2
Investoinnit	-0,1	-0,3

Lähde: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (VATT)

Onko näille uhkakuville tehtävissä mitään? Keinot ovat todella vähissä, mutta energiapolitiikan toimia uudelleen suuntaamalla ja tehostamalla voidaan joitain ongelmia pienentää. Lisäksi valtio aikoo vaimentaa muutosvaiheen kustannuksia hankkimalla tarvittavia päästömääriä lisää käyttämällä hyväksi ns. Kioton mekanismeja. Pidemmällä aikavälillä tulee panostaa kansainvälisten tavoitteiden sisällyttämiseen. Neuvottelut tulevaisuuden päästötavoitteista ovat käynnissä ja päästötavoitteet kiristynevät tulevaisuudessa. Näissä neuvotteluissa tulee huolehtia siitä, että kaikki keskeiset maat myös EU:n ulkopuolella ovat samassa rintamassa, jotta ei synny lisää kilpailukyvyn vääristymiä ja että ei liikaa rasiteta Suomen kansantaloutta ja teollisuutta.

Haasteen 2 osalta mahdollisuudet ovat todella suuret

Haitallisten päästöjen vähentämiseksi ja luonnonvarojen kulutuksen hillitsemiseksi teollisuusmaat pyrkivät eroon kiivihiilen ja öljyn polttamisesta ja lisäävät panoksia puhtaampien energiamuotojen kehittämiseen ja kaupallistamiseen. Energia- ja materiaalitehokkaiden ratkaisujen kysyntä voikin pitkällä aikavälillä kasvaa huomasti, jos raaka-aineiden ja haitallisten päästöjen hinta nousee poliittisten sopimusten ja normiohjauksen myötä pahimpien uhkakuvien mukaisesti. Samalla teknologian kehittyminen avaa uusia mahdollisuuksia ratkaista ympäristöongelmia⁵⁸. On mahdollista siirtyä vähän energiaa kuluttavaan teknologiaan, lisätä kierrätystä ja suljettuja prosesseja, tehostaa jätehuoltoa ja hallita paremmin vesi- ja energiavarantoja.

Suomella on suuria mahdollisuuksia tuotteistaa ja markkinoida korkealuokkaista ympäristöosaamistaan ja lisätä ympäristöteknologian vientiään. Tämä ei kuitenkaan ole helppoa, sillä monet muutkin maat ja taloudelliset toimivat uskovat samoin. Lisäksi ensimmäisen haasteeseen tulee pystyä vastaamaan tehokkaasti.

Myös ilmakehän lämpeneminen, joka saattaa muuttaa merkittävästi ilmastoa Suomessa, olisi kyettävä kääntää eduksi ja huolehtia siitä, että meillä on 20–30 vuoden kuluttua kilpailukykyistä, ilmastomuutokseen sopeutuvaa toimintaa.

6.3 Mitä muuta valtion tulisi tehdä

Kansantalouden kannalta yksi avainkysymyksiä on, miten energiainfrastruktuuri tukee mahdollisimman hyvin kestävästä taloudellisesta kehityksestä eikä aseta pullonkauloja tälle kehitykselle.

Tätä silmällä pitäen tulee huolehtia siitä,

- että markkinoiden toimintaedellytykset ovat turvatut.
- että riittävän monipuolinen ja luotettava sähkön ja muun energian saantavuus varmistetaan. Tämä tarkoittaa ensinnäkin kaikkien kotimaisten energiantuotantomuotojen hyödyntämistä täysimääräisesti. Toiseksi se tarkoittaa myös, että mitään vähäpäästöistä tai päästöjen kannalta haitatonta ja kustannustehokasta tuotantomuotoa ei tule sulkea pois jatkossa-kaan uutta kapasiteettia rakennettaessa. Näin luodaan edellytyksiä

58 Ks. myös luku 5.3, Julkinen ohjaus ja kysyntä edistämään innovaatioita

pitkäjänteiseen investointitoimintaan Suomessa ja luodaan osaltaan edellytyksiä uuden sähkön tuotannon perusvoimakapasiteetin investoinneille vuoteen 2015 mennessä.

- että verkkoihin voidaan syöttää polttoaineita ja sähköä joustavasti useista eri suunnista ja lähteistä ja että energiaverkkoihin ja -järjestelmiin liittyminen on vaivatonta. Tämä parantaa uskoa vakaaseen hintaan ja luo halukkuutta energia- ja muiden investointien tekemiseen.

Poikkeusoloja silmälläpitäen valtioneuvoston päätöksen (350/2002) mukaisesti kansallisena tavoitteena on edistää energian saatavuuden turvaamiseksi useisiin polttoaineisiin ja hankintalähteisiin perustuvaa energiantuotantoa. Maamme erikoisolojen vuoksi energian huoltovarmuus pidetään vähintään EU:n ja IEA:n velvoitteiden mukaisina.

7 Yhteenveto

Talous globaalisti

Kuluttajien mieltymykset, teknologian kehitys, globalisaatio ja ekologiset reunaehdot vaikuttavat suuresti siihen mitä, miten ja missä tuotetaan.

Globalisaatio tarkoittaa keskinäisen riippuvuuden kasvua maailmantaloudessa. Se on myös maailmanmarkkinoiden nopeaa kasvua, kun Aasian ja Etelä-Amerikan taloudet kehittyvät nopeasti. Lisäksi Venäjän nähtävissä oleva talouskasvu on Suomelle hyvä lähtökohta.

Euroopan unionin taloudellinen kehitys on epävarmuustekijä Suomelle. EU:n olisi uudistettava sosiaalinen mallinsa ja työmarkkinoitaan, tehostettava sisämarkkinoitaan ja avauduttava ulospäin, jotta se pystyy vastaamaan väestön muuta maailmaa nopeamman ikääntymisen tuomiin haasteisiin.

Liikkuvuus – perinteinen pääomien, tavaroiden, palveluiden, tuotantolaitosten ja entistä suurempi työvoiman ja tutkimus- ja kehitystoiminnan liikkuminen – on olennainen osa globalisaatiota. Digitalisoituminen syvenee eli tieto- ja viestintäteknologiaa hyödynnetään tuotannossa läpitunkevasti. Tieto ja asiantuntemus eivät ole lainkaan tiukasti paikkaan sidottuja, eli yritys saattaa menettää hyvinkin nopeasti kilpailuetunsa. Tällöin innovaatioprosessin jatkuva hallinta on kilpailuedun pääasiallinen lähde.

Liikkuvuus tarkoittaa myös, että maat kilpailevat toimintaympäristönsä houkuttelevuudella. Yhdysvallat on toistaiseksi kyennyt houkuttelemaan EU:ta enemmän kansainvälistä tutkimus- ja kehitystoimintaa, tutkijoita ja huippuosaavaa henkilöstöä. Kiina ja Intia kasvattavat osuuttaan myös tällä alueella. Tämä kehitys on myös haaste Suomelle.

Palveluiden maailmankauppa kasvaa vielä pitkään, sillä palvelualojen tuotanto-osuus kehittyneissä talouksissa on 70 prosenttia mutta palvelujen osuus on vain 20 prosenttia globaalista viennistä. Uhkana on pidetty liike-elämän palveluiden tuotannon laajamittaista siirtymistä mm. Intiaan ja Kiinaan. Intian palveluvienti on kasvanut erittäin nopeasti viimeiset kymmenen vuotta, kun sinne on erityisesti Yhdysvalloista siirtynyt tiettyjä toimintoja. Intia on kuitenkin myös merkittävä liike-elämän ja tietotekniikan palvelujen tuojia. Palvelujen kauppa toimii siis molempiin suuntiin. EU-maista Englanti, Saksa, Ranska ja Alankomaat ovat merkittäviä liike-elämän palvelujen viejiä. Suomesta palvelujen vienti on vaatimatonta.

Arvioiden mukaan Yhdysvalloissa, Englannissa ja Tanskassa tuotannon ulkomais-
taminen ei ole aiheuttanut työpaikkojen vähennystä, vaan hyvin toimivien työmark-
kinoiden ansiosta palvelualoille on syntynyt niin paljon työtilaisuuksia, että ne ovat
enemmän kuin korvanneet ulkomaille siirtyneet työpaikat. Sen sijaan Saksassa,
Ranskassa ja Ruotsissa on käynyt päinvastoin työmarkkinoiden jäykkyyden takia.

Talouden rakennemuutos Suomessa

Teollisuuden kansantuoteosuus on Suomessa korkeampi kuin muissa EU15-mai-
sa Irlantia lukuun ottamatta. Teollisuuden osuus työpaikoista laskee tulevaisuu-
dessa, vaikka myös teollisuuden tuotanto kasvaa Suomessa. Haasteellista on kor-
vata vähentyvä teollisuustuotanto markkinaehtoisesti palvelualojen yritysten tuo-
tannolla. Tuotannon sopeutumisesta tehdyt Tanskan ja Ruotsin keskinäiset vertai-
lut osoittavat, että joustavampien työmarkkinoiden lisäksi palvelualavaltaisempi
elinkeinorakenne on Tanskan etu. Suomi on puolestaan Ruotsiakin teollisuusval-
taisempi. Tämä korostaa tarvetta luoda Suomeen joustavat työmarkkinat ja hyvä
kyky ennakoida koulutuksen tarpeet.

Kansantalouden tuottavuuden kasvu on ollut Suomessa pitkään yksi maailman
korkeimmista. Se on johtunut erityisesti sähkö- ja elektroniikkateollisuuden tuot-
tavuuden huimasta kasvusta. Laajojen palvelualojen ja myös rakentamisen tuotta-
vuus on kasvanut puolestaan hitaammin kuin muissa kehittyneissä maissa.
Hidastuuko tuottavuuden kasvu palveluvaltaistumisen vuoksi, koska perinteisesti
palvelualoilla tuottavuuden kasvu on ollut teollisuutta hitaampaa? Vastaus riippuu
paljolti siitä kuinka nopeasti liike-elämän palvelualojen tuottavuus vastedes kas-
vaa – tällä hetkellä sen taso on matala kv. vertailussa. Myös lopputuotepalveluiden
niin yksityisten kuin julkistenkin tuottavuuden on noustava.

Tuottavuuden kasvussa keskeinen tekijä on tietotekniikka, joka on ns. yleiskäyt-
töinen teknologia⁵⁹, sillä se vaikuttaa koko yhteiskunnan kehitykseen luoden uusia
tavaroita, palveluja ja toimintatapoja. Tietotekniikan hyödyntäminen nimenomaan
palvelualoilla on kääntänyt työn tuottavuuden uuteen nousuun Yhdysvalloissa. Suo-
mi ei kuitenkaan ole vielä johtavia maita tietotekniikan hyödyntämisessä.

Teollisuuden tuotanto kasvaa erityisesti siellä missä markkinatkin kasvavat. Mitä
pidemmälle tuote tai kokoonpano on standardoitu, sitä helpompaa on myös ole-
massa olevan tuotannon siirtäminen. Huipputekniikan osalta toistaiseksi tuotanto
on siirtynyt lähemmäksi markkinoita, mutta ennakoidaan, että myös tuotekehitys
siirtyisi entistä suuremmassa mittakaavassa tuotannon perässä.

59 Varsinaisen tuotantoteknologian ohella teknologia on tässä yhteydessä ymmärrettävä laajasti kattamaan
koko liiketoimintaosaaminen kuten tuotannon organisointi, tuotekehittely ja markkinointi. Näitä tekijöitä
edistävät toimet auttavat nostamaan kokonaistuottavuutta, jonka rooli tuottavuuden kasvussa on etenkin
viime vuosina ollut keskeinen (Jalava ja Pohjola).

Voidaan olettaa, että pääomavaltainen perus- eli jalostusteollisuus, joka perustuu kotimaisiin luonnonvaroihin ja teknologiseen osaamiseen sekä mittaviin fyysisiin investointeihin, ei siirry niin herkästi kuin standardoitu kokoonpanoteollisuus. Jalostusteollisuus on edelleen merkittävä tuotannonala Suomessa. Maailmantalouden, Venäjän ja itäisen Euroopan kasvu tuovat merkittäviä liiketoiminnan mahdollisuuksia. Jalostusteollisuudella on uhkia. Päästökauppa ja EU:n energia-markkinoiden yhdentymisen nostavat energian hintaa. Metsäteollisuus sulkee yksiköitä. Tutkimus- ja kehitystoiminta suuntautuu pääasiassa olemassa olevaan tuotantoon ja vähemmän uusiin liiketoimintoihin. Euroopan unionin massiivinen lainsäädäntö vaikeuttaa liiketoiminnan kehittämistä.

Jalostusteollisuuden toimintaedellytysten turvaamiseksi saatetaan tarvita teollisuuspolitiikan strategiaa. Tähän liittyen on esitetty perusteollisuusfoorumien perustamista. Yhtenä toimenpiteenä kysymykseen voi tulla perusteollisuuden alojen sisällyttäminen suunnitteilla oleviin osaamiskeskittymiin. Toimiva logistiikka on Suomessa teollisuuden kilpailuetu, joka on säilytettävä.

Työikäinen väestö vähenee vuoden 2010 jälkeen suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle, ellei maahanmuutto nouse. Tulevaisuudessa avautuu uusia työpaikkoja lähes kaikissa ammattiryhmissä ja alueilla. Toisaalta vallitsee työvoimapula erityisesti osaavasta työvoimasta ja samanaikaisesti huonosti koulutettua työvoimaa on edelleen työttömänä. Aluekehityksen jakolinja kulkee Suomessa yhtäältä suurten ja pienten kaupunkiseutujen välillä ja toisaalta kaupunkien läheisen maaseudun ja syvän maaseudun välillä. Eri alueilla on tarpeen synnyttää uusia edellytyksiä paikalliselle erikoistumiselle. Työnteon muodot moninaistuvat; yrittäminen lisääntyy ja uudet liiketoimintamallit edellyttävät joustavampia työmarkkinoita. Tarvitaan myös toimenpiteitä näiden muutosten ja ihmisten turvallisuuden yhdistämiseksi.

Viimeaikaisissa selvityksissä on todettu, että Pohjoismaisille arvoille perustuva yhteiskunta näyttää olevan tasa-arvoinen ja samalla tehokas tuottamaan yhä globaalistuvassa taloudessa menestykseen tarvittavia innovaatioita. Uudistuksia kuitenkin tarvitaan, muuten on vaarana juuttua yhteiskunnan kehityksessä ns. vauerauskeskeiseen vaiheeseen. Niitä ovat työmarkkinoiden toimivuus, verotuksen ja tulonsiirtojen kannustavuus ja kuluttajien huomioonottaminen innovaatioissa. Selkeä sanoma on, että globalisaatioon on tartuttava mahdollisuutena. Tarvitaan pohjoismaisille arvoille rakentuva yhteinen visio Pohjoismaista maailman kehittyneimpänä innovaatioyhteiskunta⁶⁰. Tämä näkökulma tarjoaa lähtökohdan elinkeinopolitiikan kehittämiseksi myös Suomessa.

60 Huset Mandag Morgen.

Aktiivinen kuluttaja on muutoksen moottori

Kulutus on seurausta valinnoista, joita ihminen tekee lisätäkseen hyvinvointiaan. Nämä valinnat muuttavat myös talouden rakenteita. Kuluttajien valintoihin vaikuttavat elintaso, kulttuuri, teknologian kehitys, väestön ikärakenne, kaupungistuminen, vapaa-ajan lisääntyminen, kansainvälistyminen, hintataso ja markkinoiden turvallisuus.

Vaativan kuluttajan ja yrityksen vilkas vuoropuhelu on tärkeää uusien ideoiden ja tuotteiden kehittämisessä. Kuluttajat toimivat yhä aktiivisemminkin tuotekehityksessä eivätkä vain valmiiden tuotteiden vastaanottajina. Kuluttajat Suomessa ovat maailman mitassa edelläkävijöitä erityisesti kriittisyytensä ja osaamisensa puolesta. Tämä luo Suomelle hyvät mahdollisuudet kehittää uusia tuotteita ja toimia ulkomaisten yritysten innovaatio- ja kehitystoiminnan koemarkkinoina. Yritykset ovat yhä myös merkittävämpiä kulutustutkimuksen hyödyntäjiä. Kulutustutkimuksen tulokset auttavat yrityksiä hahmottamaan markkinoita ja tuovat esille kuluttajan kriittisen äänen, joiden varaan entistä enemmän myös innovaatiot perustuvat. Kulutustuotteiden kehittämistä tulisi painottaa vastedes enemmän myös teknologiaohjelmissa ja -rahoituksessa.

Henkilökohtaisten palvelujen osalta olemme edelleen liiaksi itsepalveluyhteiskunta ja palvelumarkkinoita olisi kehitettävä suomalaisten kuluttajien ehdoilla.

Väestön ikääntyessä voidaan odottaa, että hemmottelun ja ylellisyyden markkinat kasvavat samoin kuin uudenlaisten hyvinvointipalveluiden kysyntä. Suomessa tuotannon ekotehokkuus nousee vastedes koko tuoteketjussa maailman kärkitasolle ja siinä tarvitaan kokonaan uudenlaisia tapoja toimia, ekotehokkaita tuotteita ja uutta teknologiaa.

Kuluttajien luottamus on markkinoiden tehokkaan toiminnan edellytys. Asiantuntevalla ja oikealla kuluttajainformaatiolla voidaan ehkäistä ja oikaista kuluttajien huolta ja siten edistää markkinoiden toimivuutta. Kuluttajatutkimuksella voidaan varmistaa, että kuluttajat ja viranomaiset saavat riittävää tietopohjaa päätöksensä tueksi.

Kuluttajien päätökset ohjaavat yhteiskunnan ja yritysten toimintaa. Kuluttajan valinnanvapaus takaa taloudellisen tehokkuuden. Tehokkaat ja toimivat markkinat ovat kuluttajien ja yritysten etu. Kilpailun perusteeton rajoittaminen ei palvele kuluttajia, yrityksiä eikä julkista sektoria. Koska kilpailupolitiikka ja kuluttajapolitiikka täydentävät toisiaan, on perusteltua, että niitä hoidetaan Suomessa keskitetysti.

Toimivat markkinat – asiakkaan etu ja innovaatioiden lähde

Suomessa on saavutettu hyviä tuloksia 1990-luvun alun jälkeen, kun markkinoita vapautettiin. Markkinoiden avaaminen on hyödyttänyt kuluttajia ja vaikuttanut

myönteisesti toimialojen kehitykseen. Irrottautuminen aiemmasta perinnöstä on kuitenkin yhä meneillään.

Palveluelinkeinot ja monet muut toimialat ovat vielä käytännössä verraten suljettuja. Sääntelyn karsimista on tarpeen jatkaa lääkemarkkinoilla, liikenteessä ja kaupassa. Sähkömarkkinoilla kilpailun toimivuudessa on puutteita. Julkinen tuotanto vaikuttaa yritysten toimintaedellytyksiin. Kartelloitumisen kitkeminen pois Suomen markkinoilta on edelleen ajankohtaista. Kilpailun puute näkyy esimerkiksi korkeana hintatasona ja matalana kuluttajien ostovoimana sekä monilla aloilla matalana tuottavuutena.

Tuontikilpailu olisi merkittävä markkinoiden toiminnan tehostaja erityisesti Suomen varsin suljetuilla palvelualoilla. Esimerkiksi vähittäiskaupassa tuontikilpailu on jo pakottanut kotimaiset yritykset uusimaan toimintatapojaan ja tehostamaan toimintaansa. Kuluttajalle tämä on näkynyt kohtuullisempina hintatasona. Palvelualoilla kilpailu olisi merkittävä kannuste suomalaisille yrityksille panostaa myös vientiin ja kansainvälistymiseen.

Kilpailusäädännön tehokas täytäntöönpano edellyttää keskittymistä kaikkein vakavimpien kilpailunrajoitusten selvittämiseen. Kilpailuvirasto onkin jo omaksunut hyvin aktiivisen toimintapolitiikan kartellien tutkimisessa.

Kunnat ja kuntayhtymät muodostavat yhä enemmän liikelaitoksia ja yhtiöitä, jotka kilpailevat markkinoilla jo toimivien yritysten kanssa. Kilpailunrajoituslain nojalla ei tällä hetkellä ole mahdollisuutta puuttua julkisen liikelaitoksen aiheuttamiin kilpailun vääristymiin, elleivät ne suoraan riko kilpailusäännöksiä. Kilpailuneutraliteetin turvaamiseksi julkisen elinkeinotoiminnan toimintapuitteista olisi nykyistä selkeämmin sovittava kuntien, yritysten ja kilpailuviranomaisen kesken.

Väestön ikääntyessä ja työvoiman vähentyessä tarvitaan aidosti uusia malleja tuottaa hyvinvointipalveluita. Innovaatioiden synnyttämiseksi ja tuottavuuden kohentamiseksi palvelujen tuotantoon tarvitaan nykyistä enemmän kilpailua. Perinteisessä mallissa, jossa kunta toimii tuottajana, ei ole selkeitä kannusteita innovaatioihin. Yksityisen palvelutuotannon lisääntyminen synnyttää todennäköisesti laadukkaampia ja paremmin kysyntään vastaavia palveluita kuin pelkästään kunnallinen palvelutuotanto. Julkisten palvelujen hankinta yrityssectorilta on jo muuttamassa tilannetta. Erityisesti terveystalouden alalle on syntymässä innovatiivisia konsepteja, joilla on myös vientipotentialia.

Teollisuuden tuottavuudessa Suomi on maailman kärkiluokkaa, mutta liike-elämän palvelualojen ja myös hotelli- ja ravintolatoiminnan tuottavuus on kansainvälistä keskitasoa matalampi. Julkisen palvelutuotannon tuottavuus on Suomessa viime vuosina laskenut ja se on huomattavasti alle EU- ja OECD-maiden keskitason.

Liike-elämän palvelut ovat merkittävä välituote ja niiden merkitys innovaatioiden luoja ja siirtäjinä korostuu verkottuneessa liiketoiminnassa. Toimialan kehityneisyys ja tuottavuus heijastuvat siten suoraan myös muiden alojen kehitykseen. Syitä alan heikkoon tuottavuuteen Suomessa ovat kansainvälisesti matalat pääomaintensiteetti ja tieto- ja viestintäteknologian hyödyntäminen. Yksityisten palvelualojen tutkimus- ja kehitysmenojen suhde arvonnäkökulmaan on Suomessa hiekkaisen OECD-maiden keskitason yläpuolella, mutta kuitenkin huomattavasti alle huippumaiden tason.

Suomessa palveluvienti on kansantuotteeseen suhteutettuna selkeästi pienempi kuin EU-maissa keskimäärin. Tähän on kaksi selkeää selitystä: Suomi on perinteiltään teollisuusmaa ja julkisten palvelujen maa. Yritystoiminnan puuttuminen sosiaali- ja terveyspalveluista on estänyt niiden kehittymisen vientikelpoisiksi tuotteiksi.

Ideasta kaupallinen menestys Suomessa

Suomen innovaatioympäristöä – samalla kun se niittää mainesanoja maailmalla – arvostellaan teknologiakeskeiseksi ja vastaavasti muotoiluun, markkinoihin ja liiketoimintamalleihin liittyvien innovaatioiden katsotaan jääneen liian vähälle huomiolle.

Innovaatiotoiminnan teknologiapainotteisuudessa on pitkälti kysymys teollisesta perinteestä. Innovaatiotoiminnan edistäminen on kohdistunut uuden teknologian työntöön, kun sitä vastoin kysyntään vaikuttavia toimenpiteitä on käytetty niukemmin.

Tulevaisuudessa tarvitaan teknologialähtöisen ja markkinalähtöisen innovaatiotoiminnan tasapainoista yhdistelmää. Tällöin innovaatioiden kohteina ja lähteinä ovat yhä enemmän mm. liiketoimintamallit, kuluttajat ja yhteiskunnan prosessit. Tämä tarkoittaa tuen lisäämistä markkinalähtöisille, ei-teknisille innovaatioille.

Kriittinen menestystekijä on liiketoiminnan osaaminen eli kasvun hallinta, asiakaslähtöisyys, kansainvälinen liiketoiminta ja johtaminen. Yhä tärkeämpää on, että teknologiaan sidotaan palvelu. Suomessa on selkeä tarve kohentaa liiketoiminnan taitoja niin kansainvälisille markkinoille suuntaavissa yrityksissä kuin yritystoiminnan uusien alojen (esim. hoivapalvelut) yrityksissä. Liiketoiminnan ja teknii-kan osaamisen yhdistämisestä on luotava vahvuus mm. Tekesin ohjelmien avulla ja lisäämällä yhteistyötä kaupallisten yliopistojen ja yritysten kesken. Koulutukseen tarvitaan lisää myyntiosaamista ja asiakkuuden hallintaa.

Globaali kilpailu pakottaa erikoistumaan ja verkottumaan. Tähän vaatimukseen voidaan vastata eri teknologia- ja teollisuusalojen klusteripohjaisella yhteistyöllä.

Suomessa on käynnissä valmistelutyö, joka tähtää muutaman kansainvälisen huipputason strategisen osaamiskeskittymän syntymiseen ja vahvistumiseen valittavilla aloilla. Näiden strategisten kansallisten osaamiskeskittymien rinnalla pyritään myös luomaan alueellisia klustereita aloille, jotka perustuvat alueiden omiin vahvuuksiin.

Teollisuus pystyy selviytymään erikoistumalla ydinosaamisalueille ja korkean jalostusasteen tuotantoon. Jalostusteollisuudessa tarvitaan erityisiä panostuksia tutkimukseen ja tuotekehitykseen sekä uusien tuoteideoiden, liiketoimintamallien ja teknologioiden tuloksellista kaupallistamista. Erityisiä toimenpiteitä ovat kansainvälisen huipputason osaamiskeskittymien rakentaminen ja muualla kehitetyn teknologian nopea omaksuminen, innovatiivinen soveltaminen ja muita tehokkaampi käyttö.

Uuden innovatiivisen yrityksen perustaminen tai olemassa olevan yrityksen liiketoiminnan uudistaminen kasvattavat kilpailupaineita ja saavat muut yritykset innovoimaan ja tehostamaan toimintaansa. Suomessa ei yrittäjäaktiivisuus eikä yritysten kasvuhaluukkuus yllä parhaimmalle kansainväliselle tasolle.

Osaamisintensiivisten toimintaansa käynnistävien yritysten yksi ongelma on rahoituksen saatavuus. Verokannustimilla voidaan parhaiten houkuttaa yksityisiä riskisijoittajia tarjoamaan kokemustaan ja rahoitusta yritysten alkuvaiheen kasvun jouduttamiseksi. Tekesin teknologiarahoitus ja hiljan käynnistetty ns. syöttörahoitus ovat muita toimia tämän ongelman lieventämiseksi. Myös valtion erityisrahoituslaitoksia tulisi nykyistä paremmin suunnata korjaamaan markkinoiden toiminnan puutteita. Pääomamarkkinoita on tarve kehittää lisäämällä työeläkelaitosten (ml. julkinen sektori) ja vakuutusyhtiöiden mahdollisuutta sijoittaa nykyistä laajemmin pääomasijoitusrahastoihin ja suoraan yritysten osakkeisiin. Yrityspalveluiden uudistaminen tähtää myös yritysten kasvun edistämiseen.

Innovatiivisuuden lisääminen ja tuottavuuden parantaminen edellyttää, että tuetaan yrityksiä panostamaan työssä jaksamiseen, hyvinvointiin ja koulutukseen. Hyvä ja houkutteleva elinympäristö (turvallisuus, kulttuuri, verotus, ...) on luovuuden ja innovatiivisten verkostojen synnyttämisen perusedellytys.

Korkeakoululaitos on kehitetty alueellisesti ja määrällisesti kattavaksi, minkä tuloksena opetus ja tutkimus hajaantuvat pieniin, voimavaroiltaan heikkoihin yksiköihin. Kehittämistoimet tulisi suunnata suurempien kokonaisuuksien luomiseen, toiminnan vaikuttavuuden lisäämiseen sekä opetuksen ja tutkimuksen laadun, sisällön ja tehokkuuden parantamiseen. Yliopistojen tulee erikoistua aloille, joilla niiden on mahdollista päästä kansainväliselle huipulle.

Ammattikorkeakoulujen luomisen tavoite oli tukea tietoon ja osaamiseen perustuvaa aluekehitystä. Nykyinen kuntapohjainen ja opiskelijalähtöinen ohjausmalli ei

toimi, vaan on päinvastoin johtamassa pahaan koulutetun työvoiman kysynnän ja tarjonnan epätasapainoon.

Työvoiman saatavuuden turvaaminen edellyttää systemaattista koulutuksen mittaamista ja tarpeiden ennakointia. Tarvitaan lisää työperäistä maahanmuuttoa.

Suomessa on laaja kansallinen yhteisymmärrys siitä, että alueiden kehittäminen ja niillä toimivien yritysten kilpailukykyyn parantaminen perustuu ensisijaisesti osaaamiseen ja innovaatioihin. Julkisten tukiorganisaatioiden rinnalle on syntynyt suuri joukko, noin kaksisataa, innovaatiotoiminnan välittäjäorganisaatiota, kuten teknologiakeskukset, kuntien kehitysyhtiöt, yrityshautomot sekä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yrityssuhteita hoitavat tahot. Välittäjäorganisaatioiden toiminnassa, joka perustuu rahoitukseen lukuisista julkisista lähteistä, on todettu olevan päällekkäisyyttä.

Euroopan ja myös Suomen ongelmana on suhteessa Yhdysvaltoihin, että kysyntään vaikuttavaa innovaatiopolitiikkaa on tehty liian vähän. Ympäristö-, energia-, liikenne- ja terveystalouden alueilta löytyy runsaasti kohteita, joissa uuden teknologian kehittämistä, testausta ja soveltamista voitaisiin vauhdittaa poliittisen ohjauksen ja julkisten hankintojen avulla. EU:n komission johdolla kehitellyt uusien teknologioiden käyttöönottoon tähtäävät teknologiayhteisöt ovat näkyvin askel tähän suuntaan.

Kestävä kehitys, energia- ja ilmastokysymykset

Monet ekologiset ilmiöt, kuten ilmaston lämpeneminen ja luonnonvarojen hupeneminen, ovat maapallonlaajuisia ja niin myös keinot niiden hallitsemiseen. Kioton sopimus rajoittaa kasvihuonekaasupäästöjä jaksolla 2008–2012. Voimassa olevan sopimuksen jälkeiselle ajalle tultaneen kansainvälisissä neuvotteluissa esittämään yhä haasteellisempia tavoitteita. Väestön lisääntyminen sekä liikenteen ja teollisuustuotannon kasvu kuormittavat ympäristöä. Kilpailu yhä niukemmista energiavaroista merkitsee energian hinnan pysymistä korkealla ja hyvin laajasti uskotaankin, ettei ole paluuta edullisen öljyn ja muun energian aikaan.

Suomen haasteet energian hankinnassa, ilmastopolitiikassa ja kestävässä kehityksessä ovat: Miten turvata kilpailukykyisen energian saanti ja samalla täyttää kansainvälisten ympäristösitoumusten asettamat velvoitteet? Miten samalla kääntää ympäristön tuomat rajoitteet pitkällä aikavälillä myönteiseksi taloudelliseksi kehitykseksi?

Suomen velvoitteet kasvihuonekaasupäästöjen osalta voidaan nykyisten järjestelmien puitteissa hoitaa, mutta EU:n päästökaupan ja sähkömarkkinoiden ja yhteisvaikutuksesta sähkön hinta on noussut ja nousu voi olla pysyvää.

Energiaintensiiviselle teollisuudelle päästövelvoitteiden hoitaminen aiheuttaa erittäin merkittävän lisäkustannuksen. Yksittäisistä tuotannon aloista metallien valmistus kärsisi tehtyjen selvitysten perusteella suhteellisesti eniten. Kioton kauden velvoitteiden hoito pienentäisi bruttokansantuotetta lähes prosentilla, jos päästöoikeuksien hinta pysyy nykytasolla. Paikallisesti työtilaisuuksien menetykset voivat olla hyvinkin merkittäviä. Kielteiset vaikutukset kasvaisivat lisää Kioton kauden jälkeen.

Onko näille uhkakuville tehtävissä mitään? Keinot ovat todella vähissä, mutta energiapolitiikan toimia uudelleen suuntaamalla ja tehostamalla voidaan joitain vääristymiä oikaista. Lisäksi valtio aikoo vaimentaa muutosvaiheen kustannuksia hankkimalla tarvittavia päästömääriä lisää käyttämällä hyväksi ns. Kioton mekanismeja. Käynnissä olevissa neuvotteluissa tulevaisuuden päästötavoitteissa tulee kv. yhteistyöllä huolehtia siitä, ettei synny lisää kilpailukyvyn vääristymiä eikä liikaa rasieta Suomen kansantaloutta ja teollisuutta.

Suomella on suuria mahdollisuuksia tuotteistaa ja markkinoida korkealuokkaista ympäristöosaamistaan ja lisätä ympäristöteknologian vientiään, sillä energia- ja materiaalitehokkaiden ratkaisujen kysynnän ennakoidaan kasvavan huomasti ajan mittaan. Samalla teknologian kehittyminen avaa uusia mahdollisuuksia ratkaista ympäristöongelmia. On mahdollista siirtyä vähän energiaa kuluttavaan teknologiaan, lisätä kierrätystä ja suljettuja prosesseja, tehostaa jätehuoltoa ja hallita paremmin vesi- ja energiavarantoja. Mahdollisuuksien hyödyntäminen edellyttää kuitenkin innovatiivisuutta ja hyvää kilpailukykyä, sillä monet muutkin maat toimivat samoin.

Lähteet

Alanen, Aku: Tietoaika, Economic Trends, Erikoisnumero – Teemana innovaatiot. Tilastokeskus 2005. Luovuuden talous haussa. Tilastokeskus – Tietoaika 11/2004.

ECOFIN. Rising international economic integration. European Commission. ECOFIN. September 2005.

EU manufacturing. Implementing the Community Lisbon Programme: A policy framework to strengthen EU manufacturing – towards a more integrated approach for industrial policy. COM(2005) 474 final. Brussels, 5.10.2005.

Global Europe: full-employment Europe. Rt Hon Gordon Brown MP, Chancellor of the Exchequer. October 2005.

Himanen, Pekka. Välittävä, kannustava ja luova Suomi. Katsaus tietoyhteiskuntamme syviin haasteisiin. Tulevaisuusvaliokunta teknologian arviointeja 18. Eduskunnan kanslian julkaisu 4/2004.

Huset Mandag Morgen: Norden som global vinderregion - På spåret af den nordiske konkurrencemodell (Pohjola globaaliksi voittaja-alueeksi – Pohjoismaisen kilpailumallin jäljillä). Pohjoismaiden ministerineuvoston tilaama selvitys. 2005.

Jalava, Jukka ja Pohjola, Matti. Työn tuottavuus Suomessa vuosina 1900–2030. Julkaisussa: Talouskasvu ja julkistalous ikääntyneen väestön oloissa. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 4. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 32/2004.

Kolme puheenvuoroa luovuuden edistämisestä. Luovusstrategian osatyöryhmien raportit. Opetusministeriön julkaisuja 2005:35.

Koskenlinna, Markus. Välittäjäorganisaatiot Suomessa – rakenteelliset haasteet. 8.11.2004. www.ktm.fi/julkaisurekisteri

Kaupasta kumppanuuteen – Suomen Venäjä-talousstrategia. Ollus, Simon-Erik ja Torvalds, Nils (toim.). Sitra 2005.

Lissabonin strategia kasvun ja työllisyyden parantamiseksi - Suomen kansallinen toimenpideohjelma 2005–2008. Valtiovarainministeriö. Taloudelliset ja talouspoliittiset katsaukset 3a/2005.

Manufacturing leisure. Innovations in happiness, well-being and fun. Mika Pantzar & Elizabeth Shove (eds.). National Consumer Research Centre. Publications 1–2005. Helsinki.

McKinsey a. Can Germany Win from Offshoring, Diana Farrell, McKinsey Global Institute.

McKinsey b. Strategies and preconditions for outsourcing – the Nordic area as an attractive business area? Mr. Tor Jacob Ramsøy, Partner, McKinsey&Company, Oslo

OECD 2004a. Potential offshoring of ICT-intensive using occupations. DSTI/ICCP/IE(2004)19/FINAL

OECD 2004b. 2004 Economic Review – Finland. ECO/EDR(2004)14

OECD 2005. Enhancing the performance of the services sector.

OECD 2006. 2006 Economic Review – Finland. ECO/EDR(2006)5

Pajarinen, Mika – Ylä-Anttila, Pekka. Omistajuus ja yritysten menestyminen: Analyysia suomalaisella aineistolla. ETLA. Keskusteluaiheita 2006 no. 1007.

Pantzar, Mika. Harmaan arjen voitto elämysmaailmasta. Tilasto&trendit 2, joulukuu 2005. Tilastokeskus.

Porter, Michael E. Finland's Competitiveness: Where Does the Country Stand? KPMG, Finland May 26, 2005.

Sapir, André. Globalisation and the Reform of European Social Models. Background document for the presentation at ECOFIN Informal Meeting in Manchester, 9 September 2005.

Sitra. Suomi innovaatiotoiminnan kärkimaaksi. Kilpailukykyinen innovaatioympäristö -kehittämisohjelman loppuraportti. Sitra 2005.

Siuruainen, Eino. Välittäjäorganisaatiot osana osaamis pohjaista alueellista kehittämistä. Oulu 2005. www.ktm.fi/julkaisurekisteri

Stakes. Sairaaloitten tuottavuuden kehitys 2000-2003. Tilastotiedote 8/2005.

Steinbock, Dan. Tieto aika, Economic Trends, Erikoisnumero – Teemana innovaatiot. Tilastokeskus 2005.

Stähle, Sotarauta, Pöyhönen. Innovatiivisten ympäristöjen ja organisaatioiden johtaminen. Eduskunnan kanslian julkaisu 6/2004.

Suomi maailmantaloudessa – selvityksen loppuraportti: Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 19/2004.

Tanaka, Nobuo (Director for Science, Technology and Industry OECD). National Innovation – Global Challenges: Main Messages of OECD Work. Helsinki 13–14 June 2005.

Tekes. Innovaatioista hyvinvointia, Painopisteet tulevaisuuden rakentamiseksi. Tekesin strategian sisältölinjaukset 2005.

The Nordic Recipe for Global Success. August 2005. (Pohjoismaiden elinkeinoelämän järjestöt).

Työeläkejärjestelmän sijoitustoimintaa koskeva selvitys. Helsinki 2006. [http://www.tela.fi/tela/telaweb.nsf/kuvaview2/Sijselv2006_060130.pdf/\\$file/Sijelv2006_060130.pdf?openelement](http://www.tela.fi/tela/telaweb.nsf/kuvaview2/Sijselv2006_060130.pdf/$file/Sijelv2006_060130.pdf?openelement)

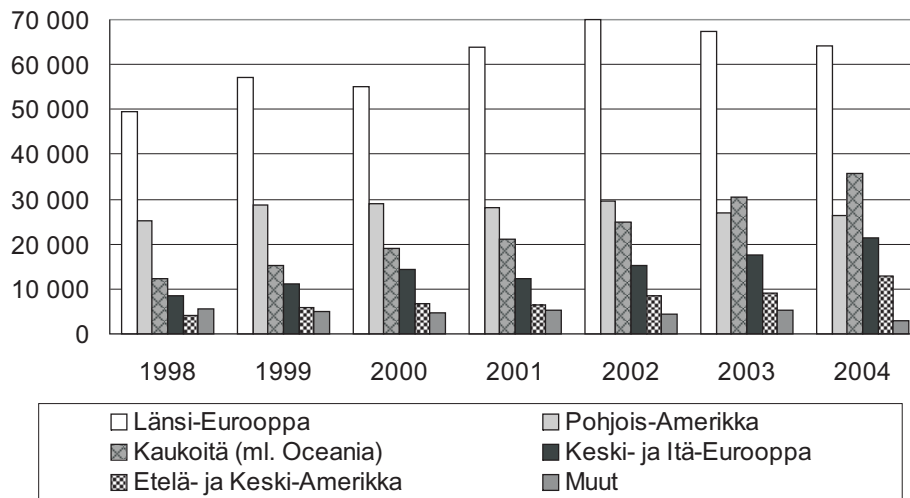
Työvoima 2025 väliarvio. Työpoliittinen tutkimus 2005/289. Työministeriö.

VATT. Keskustelunaloitteita 372. Perusterveydenhuollon tuottavuus.

VNK. Palvelualojen kehitys, tuottavuus ja kilpailu. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja. 11/2005.

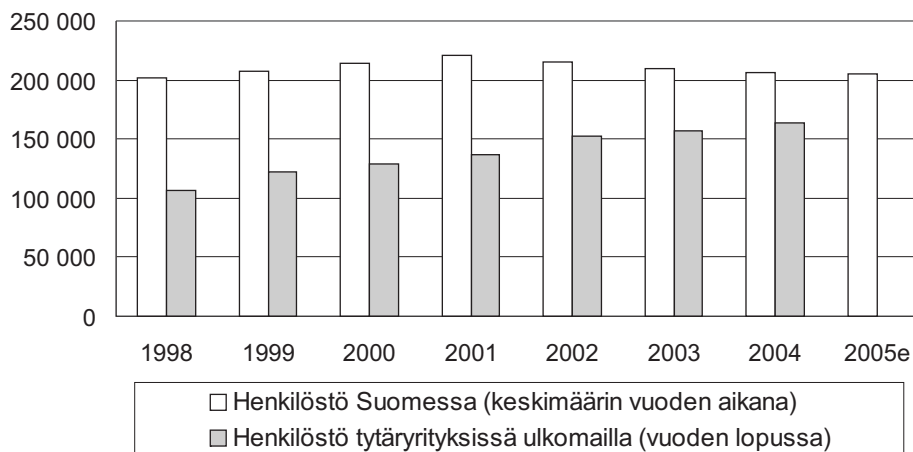
Liite 1

Suomalaisen teknologiateollisuuden henkilöstön kehitys ulkomaisissa tytäryrityksissä 1998–2004 (vuoden lopussa)

Lähde: Teknologiateollisuus

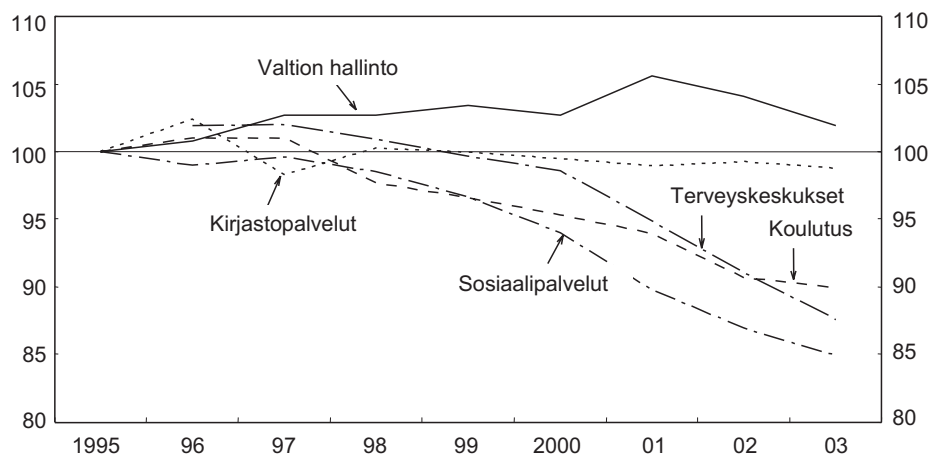
Suomalaisen teknologiateollisuuden henkilöstön kehitys

Lähde: Teknologiateollisuus

Liite 2

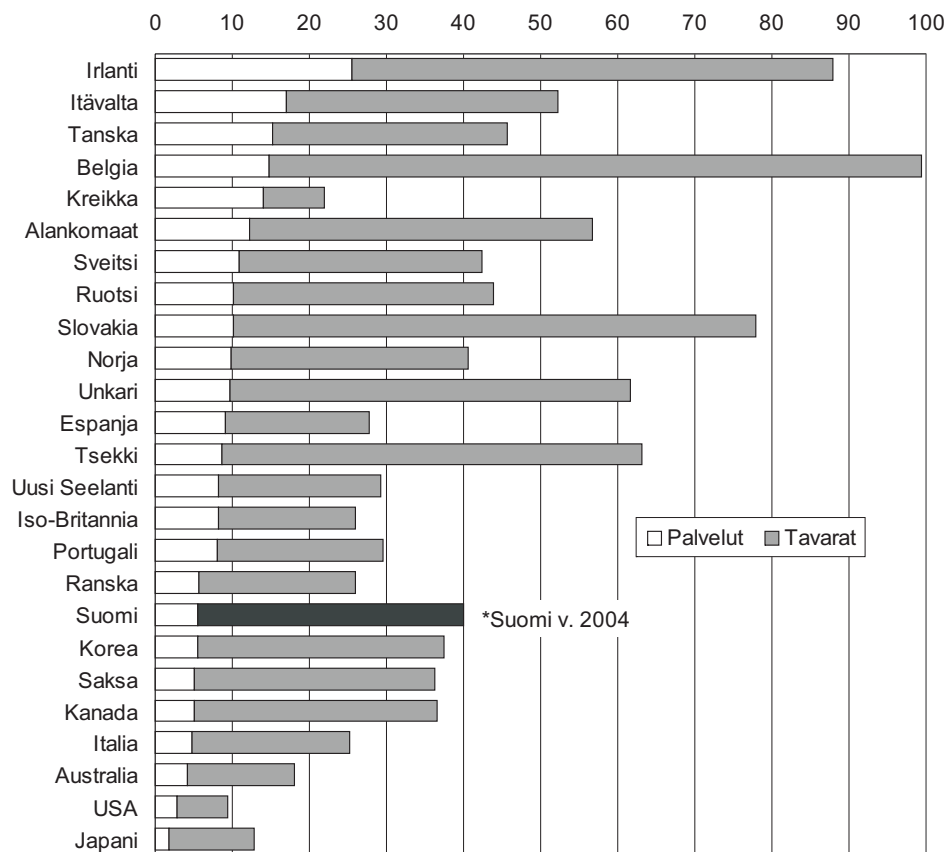
Julkishallinnon ja julkisten palveluiden tuottavuuskehitys Suomessa vuosina 1995–2003 (1995=100)

Lähde: OECD (2006) Figure 2.7

Liite 3

Vienti suhteessa bruttokansantuotteeseen v. 2003, %

Lähde: OECD in Figures 2005 ja Tilastokeskus

<p>Författare</p> <p>Erkki Virtanen, ordförand Hannu Lipponen, sekreterare</p>		<p>Publiceringstid</p> <p>September 2006</p>
		<p>Uppdragsgivare</p> <p>Handels- och industriministeriet</p>
		<p>Organets tillsättningsdatum</p> <p>25.5.2005</p>
<p>Titel</p> <p>Riktlinjer för näringspolitiken</p>		
<p>Referat</p> <p>Välfärd och ekonomisk framgång går hand i hand. I Finland har nationalprodukten och produktiviteten vuxit snabbt under ett decennium. Bytesbalansen har visat ett överskott och skulden till utlandet har krympt till en obetydlighet. Även den offentliga ekonomin är i jämvikt. Syftet med rapporten är att hjälpa till att hitta nya kapitel som fortsättning på denna framgångshistoria under de kommande decennierna.</p> <p>Ekonomisk framgång uppkommer av lönsamma företag som är innovativa i sin affärsrörelse. Genom näringspolitiken sörjer man för att omgivningen för affärsverksamheten är av internationell toppklass här i Finland. En nyckel till framgång i framtiden finns i en nära växelverkan mellan en fungerande innovationsprocess och en fungerande marknad. Kärnan i utvecklandet av denna består av teknologipolitiska, företagspolitiska samt konkurrens- och konsumentpolitiska åtgärder.</p> <p>En livlig dialog mellan en krävande kund och ett företag är utmanande men nödvändigt för att innovativa varor och tjänster skall kunna utvecklas för hemmamarknaden och för export. På en fungerande marknad blir köpkraften bättre, när konkurrensen håller priserna skäliga. I synnerhet inom tjänstesektorerna är det nödvändigt att förbättra marknadens funktion för att innovativiteten och produktiviteten skall kunna höjas.</p> <p>Innovationsprocessen fungerar när en idé kan omvandlas till en kommersiell framgång. Perspektivet ligger på att en betydande satsning på forskning och utveckling oftare än tidigare kan leda till framgång på marknaden, att innovationer som baserar sig på kunder och affärsverksamhetens modeller kan fås att öka, att det finns flera företag med snabb tillväxt och att utnyttjandet av informations- och kommunikationsteknologi i affärsverksamheten fördjupas.</p> <p>Energitillgången är en viktig del av näringsverksamhetens infrastruktur. Många gånger är det också fråga om hur marknaden fungerar. Utsläppshandeln gör både att nationalprodukten växer långsammare och att vissa branschers kostnader stiger och medför därmed en ändring av produktionsstrukturen. På samma sätt inverkar också en stegring av energipriset. Å andra sidan tvingar denna utveckling fram innovationer som, om kommersialiseringen lyckas, ger som resultat ny affärsverksamhet, t.ex. energisnåla och miljövänliga produkter, produktionsmetoder och verksamhetssätt.</p> <p>Kontaktperson på handels- och industriministeriet: Näringsavdelningen/Hannu Lipponen, tfn (09) 1606 3606</p>		
<p>Nyckelord</p> <p>Näringspolitik, Energi, Globalisering, Klimat, Innovationer, Hållbar utveckling, Konkurrens, Konkurrenskraft, Konsumenter, Tjänstesektorerna, Teknologi, Industri, Företag, Företagare</p>		
<p>ISSN</p> <p>1459-9376</p>		<p>ISBN</p> <p>952-489-043-7</p>
<p>Sidoantal</p> <p>84</p>	<p>Språk</p> <p>Finska</p>	<p>Pris</p> <p>17 €</p>
<p>Utgivare</p> <p>Handels- och industriministeriet</p>		<p>Förläggare</p> <p>Edita Publishing Ab</p>

Authors Erkki Virtanen, Chairman Hannu Lipponen, Secretary	Date September 2006	
	Commissioned by Ministry of Trade and Industry	
	Date of appointment 25 May 2005	
Title Guidelines for Finnish Industrial Policy		
Abstract <p>Prosperity and economic success walk hand in hand. Finnish GDP and productivity have grown rapidly over the last decade, the country enjoying a current account surplus and balancing its public finances, while foreign debt has diminished almost entirely. This report seeks to peer into the next chapter of this success story, spanning the forthcoming decades.</p> <p>Economic success is the product of profitable firms with innovative business processes, while Finland's industrial policy is seeking to ensure that its business environment remains one of the world's best. Close interaction between an effective innovation process and effective markets forms the key to future success, with technology policy, business policy, and competition and consumer policy measures comprising the bedrock for the development of such interaction.</p> <p>Lively dialogue between demanding customers and firms is a challenging but indispensable means to the development of innovative goods and services for the domestic and overseas markets. In effective markets, while purchasing power improves, competition maintains prices at reasonable levels. Greater innovation and productivity requires that markets become more effective, especially in the service sector.</p> <p>An innovation process can be said to work when an idea is translated into commercial success. One perspective in this regard focuses on how significant research and development investment could create more success stories in the markets, how customer and business model-based innovations might proliferate and how the number of fast-growing companies might be increased, alongside more comprehensive use of information and communications technology in the business world.</p> <p>Energy availability will prove crucial to the business infrastructure, as will effective markets. Meanwhile, emissions trading will slow down growth in GDP while raising costs in certain industries, transforming the manufacturing base, both of which will also feel the impact of rising fuel prices. On the other hand, these trends will spur innovation, generating new businesses such as energy saving and environmentally friendly products, production methods and processes, if they can be successfully commercialised.</p> <p>Ministry of Trade and Industry Hannu Lipponen, Industries Department, telephone +358 (0)9 1606 3606</p>		
Key words Industrial policy, Energy, Globalisation, Climate, Innovations, Sustainable development, Competition, Competitiveness, Consumers, Service industries, Technology, Industry, Enterprises, Entrepreneur		
ISSN 1459-9376		ISBN 952-489-043-7
Pages 84	Language Finnish	Price € 17
Published by Ministry of Trade and Industry		Sold by Edita Publishing Ltd

Edelliset sarjassa ilmestyneet julkaisut

- 1/2006 Kauppa- ja teollisuusministeriön hallinnonalan toiminta- ja taloussuunnitelma vuosille 2007–2011
- 2/2006 Kilpailun seurantamenetelmien kehittäminen I: Kilpailuseurannan toteuttamisen periaatteet
- 3/2006 Kilpailun seurantamenetelmien kehittäminen II: Pilottitoimialojen kilpailuanalyysit
- 4/2006 Lähiajan energia- ja ilmastopolitiikan linjauksia – kansallinen strategia Kioton pöytäkirjan toimeenpanemiseksi. Taustaraportti
- 5/2006 Riktlinjer för energi- och klimatpolitiken under den närmaste framtiden – en nationell strategi för verkställandet av Kyotoprotokollet Bakgrundsrapport
- 6/2006 Kauppa- ja teollisuusministeriön strategian toimeenpanosuunnitelma vuodelle 2006
- 7/2006 Family Entrepreneurship. Family Enterprises as the Engines of Continuity, Renewal and Growth-intensiveness
- 8/2006 Global Software -ohjelman arviointi
- 9/2006 Hyvin tunnetut tavaramerkit -työryhmän muistio
- 10/2006 Alueellisen innovaatiopolitiikan suunta
- 11/2006 Liikenteen biopolttoaineiden tuotannon ja käytön edistäminen Suomessa. Työryhmän mietintö
- 12/2006 Tilastovastuutyöryhmän muistio
- 13/2006 ViestinVaihto-ohjelman evaluointi
- 14/2006 Työvoima- ja elinkeinokeskusten tulostavoitteet vuodelle 2006
- 15/2006 DesignStart-ohjelman arviointitutkimus
- 16/2006 ETAP – EU:n ympäristöteknologiaa koskevan toimintaohjelman kansallinen etenemissuunnitelma
- 17/2006 ETAP – EU:n ympäristöteknologiaa koskevan toimintaohjelman kansallinen etenemissuunnitelma (englanninkielinen)
- 18/2006 Vaikutusarvioselvitys hallituksen esityksestä julkisia hankintoja koskevan lainsäädännön muuttamiseksi
- 19/2006 Konsekvensbedömning av regeringens proposition avseende ändring av lagstiftningen om offentlig upphandling
- 20/2006 Space Activities in Finland; National Strategy and Development Goals for 2005–2007
- 21/2006 Suomen matkailustrategia vuoteen 2020 & Toimenpideohjelma vuosille 2007–2013
- 22/2006 Yritystutkimustietokannan perustaminen
- 23/2006 Palveluyrittäjyyden kartoittaminen aluekeskusohjelma-alueilla ja maakunnissa
- 24/2006 Kuluttajaneuvonnan kehittäminen
- 25/2006 Yritystoiminta ja kuntien ostopalvelut sosiaali- ja terveydenhuollossa
- 26/2006 Alueellinen elinkeinopolitiikka – hajanaisuudesta koordinaatioon?
- 27/2006 Keksintösäätiön ja sen asiamiesverkoston tuloksellisuus ja vaikuttavuus
- 28/2006 Yrittäjyyskatsaus 2006
- 29/2006 Uusyrittäjien kasvuhakuisuus
- 30/2006 Yritys-Suomi-palvelujen liiketoimintasuunnitelma
- 31/2006 Kansallinen ydinvoimalaitosten turvallisuustutkimus 2007–2010. Ehdotus uuden tutkimusohjelman SAFI2010 runkosuunnitelmaksi
- 32/2006 Nuclear Power Plant Safety Reseach 2007–2010. Proposal for SAFIR2010 Framework Plan
- 33/2006 Evaluation of the Finnish Nuclear Safety Research Program “SAFIR”
- 34/2006 Kauppa- ja teollisuusministeriön hallinnonalan tulostavoitteet vuodelle 2006